

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA
AZ
UNITÁRIUS EGYHÁZ

101 ÉVFOLYAM
ALAPÍTÁSI
ÉVE
1861

4

1995

KERESZTÉNY MAGVETŐ

101. évfolyam • 1995 • 4.szám
Kolozsvár

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Kedei Mózes (közlő):	Vallomás magunkról magunknak (2. rész)	267
Dr. Rend Aranka:	A természetgyógyászat sikerének lélektani háttere	279
Bereczki András:	50 éves az Egyesült Nemzetek Szervezete	285
Káldos János:	Egy fejezet az unitárius egyháztörténetírás történetéből	294
Dr. Gaal György:	Unitárius épületek és építkezések az egykori kolozsvári Magyar utcában (3. rész)	307
Balázs Sándor:	Beszámoló a marosszentgyörgyi unitárius templom építéséről	318
Kedei Mózes:	Angliai élmények (3. rész)	320

SZÓSZÉK-ÚRASZTALA

Kovács István:	Adventi reménységünk	326
	Az egy talentumos ember	328
Lőrinczi Károly:	Megkísértés és győzelem	331
Kiss Károly:	Hol a Mester?	332
Pálfi Dénes:	Cselekedni Isten akaratát	334
Eszmék, gondolatok		337
Egyházi élet - Hírek		338
Könyvszemle		342

Alapítási éve: 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.
Szerkesztőbizottság elnöke és felelős szerkesztő: dr.Erdő János; tagjai: dr.Szabó Árpád,
dr.Rezi Elek, Kovács István, Szabó Dezső, Szász Ferenc, András György és Mikó Lőrinc.
Szerkesztőség: Kolozsvár, December 21 út 9.sz. Tel: 064/193236
Fax: 064/195927.Postacím: 3400 Cluj-Napoca, B-dul 21 Decembrie nr.9.

E számunk szerzői:

*Kedei Mózes székelyudvarhelyi lelkész; dr. Rend Aranka ny. orvosnő;
Bereczki András ny. közgazdász; Káldos János tudományos kutató Budapest;
dr. Gaal György tanár, Kolozsvár; Balázs Sándor szentgericei lelkész; Kovács István
unitárius teológiai tanár, Kolozsvár; Lőrinczi Károly aranyosrákosi, Kiss Károly
medgyesi és Pálfi Dénes símfalvi unitárius lelkészek.*

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church, Romania
Cl • Cluj - Napoca • 1995/4

CONTENTS

STUDIES

Mózes Kedei:	Confession about Ourselves and for Ourselves (2nd Part)	267
Dr. Aranka Rend:	The Psychological Background of the Success of Natural Medicine	279
András Bereczki:	The 50th Anniversary of the United Nations Organisation	285
János Káldos:	A Chapter from the History of the Unitarian Historiography	294
Dr. György Gaal:	Unitarian Buildings and Constructions in the Former Magyar Street, Kolozsvár (3rd Part)	307
Sándor Balázs:	The History of the Marosszentgyörgy Unitarian Church Construction	318
Mózes Kedei:	My Personal Experiences from England	320

SERMONS

István Kovács:	Our Advent Hopes	326
	The Man with a Single Talent	328
Károly Lőrinczi:	Temptation and Victory	331
Károly Kiss:	Where Is the Master?	332
Dénes Pálfi:	Doing the Will of God	334
Ideas, Thoughts		337
Church Life - News		338
Book Reviews		342

The President and Responsible Editor: Dr. János Erdő; Members of the Editorial Board:
Dr. Árpád Szabó, Dr. Elek Rezi, István Kovács, Dezső Szabó, Ferenc Szász,
György Andrásí and Lőrinc Mikó.
Editorial Office: B-dul 21 Decembrie nr.9, 3400 Cluj-Napoca, Romania
Tel: 064/19.32.36. Fax: 064/19.59.27.

TANULMÁNYOK

KEDEI MÓZES (közlő)

VALLOMÁS MAGUNKRÓL MAGUNKNAK (2. rész)

Simén Domokos csíkszeredai lelkész

44 évi lelkészi szolgálat után számot adni arról, hogy mit jelentett unitárius lelkésznek lenni, hivatásunk szerepét megélni és megírni, olyan mintha a magam temetési beszédét mondanám. Legyen!

1951. szeptember 1-én az V. teológiai évre, mivel Sepsiszentgyörgy nem fogadott, Küküllőszéplakra kerültem, hol alig egy pár lélek őrizte a romos templomot, Nagyteremi és Vámosudvarhely pár lelkes szórványokkal. A még meglevő földek részes jövedelme őrizte meg azt a pár lelket is. A szakdolgozat megírása mellett a templomot teljesen megújítottuk közmunkával. Fizetésem a sorkoszt volt.

1952-ben a püspök úr az anyagi és lelki csődbe jutott Székelykálba nevezett ki, honnan az előző lelkész mindent romba hagyva, ő maga is hivatásában csődbe jutva, állásáról lemondott, gazdálkodott. Díjlevelet sem tudtak adni, csak a lelkészi lakást és az állami fizetést. Föld nem volt, de a vidék legtöbb kulákja az én hívem volt. A vezetőséget megújítottam fiatalokkal, kik az akkori divat szerint szenvedélyes futbalisták voltak. Hívtak és mentem (a káli csapat 9 tagja benne volt az egyházi vezetőségben). Atlétizálni akartak, atlétikát tanítottam, mivel az országos válogatottban voltam azelőtt. A fiatalok vitték a közömbös öregeket, és az élet megindult. Csak az első télen kellett a hátamon húznom a télire való nyers fát, kenyeret Vásárhelyen vásárolnom (16 km), a következő két évben már díjlevelet állítottam és a koldus sorsból kikerültem. A templomot levakoltuk, újra fedtük zsindely helyett cseréppel (a toronyóra újrafestését én kellett elvégezzem, mert az álványra senki nem mert kimenni). A lelkészi lakás hitvány fedelét megújítottuk, az egyházközséget úgy adtam át 1955-ben, hogy a következő lelkész tíz évig gond nélkül megélt. Sajnos az államosított, de tulajdonunknak tartott tanító-énekvezéri kert tulajdonjoga miatt nézeteltérésem keletkezett a helyi és rajoni vezetőség között, - a kilenc unitárius nem ment el futbalozni, errefel a hatalom megmutatta erejét, minden héten valamiért pénzbírságot rótt ki rám. El kellett mennem 1955-ben.

Ádámosra egyhangúan meghívtak, elfogadtam. Ádámos szórványvidék, vegyes lakosságú (akkor még 52%-a magyar, mikor eljöttem, a beköltözőkkel 70%-a ortodox vagy román). A falut magyar, román és roma lakosság lakja.

A faluban 5 templom és 4 felekezet volt, a görög katolikus és a zsidó egyház megszűnt. Az 1920 előtti nemzedék még magyar iskolába járt, 1945 után az államosításig volt unitárius iskola 3 évig, de többet történelmi tudatot, gyökérezést a hívek nem kaptak a valamikori jobbágyvidéken. A régi nadrágos papkép élt a hívekben, aki az urakkal tart. Új lelkészképet kellett kiépíteni, a bizalmat kiérdemelni és nemcsak az unitáriusokban, hanem a falu összmagyarságában. Ezért nem tettem különbséget a különböző szervezetek és társulások alapításakor a felekezeti hovatartozás miatt. Minden magyar papja voltam, "a mi papunk", így neveztek. Négyzólamú férfidalárdát szerveztem, mely temetések és egyházi ünnepélyek alkalmával mindig szerepelt. Egész télen hetente kétszer jártak próbára, amikor nem csak szórakoztak, hanem tanultak történelmet és egyebet is.

A nőket az Edényegyletbe fogtam össze, úgy szervezve meg, hogy 300 személy részére minden szükségeset beszereztünk a padtól-asztaltól, a sőtartóig. Egy temetkezési segélyegyletet szerveztem, melynek tagjai sírt ástak, hantoltak, a temetésen pénzbüntetés terhe alatt megjelentek és a temetési költséget segélyként kapták készpénzben. 60 évi megszakítás után a karácsonyi kántálást újra beindítottam. Minden évben egy vasárnap a "temető napja" volt, mikor minden háztól egy felnőttnak a temetőben meg kellett jelennie. A felesleges jövéseket kivágták, a ledőlt sírokat felállították, a hasznavehetetlen helyekre szilvafát ültettek, amit ők hoztak és utána ők gondoztak. A temetőre felmenet egy hosszú betonjárdát építettek. A műemlék templomot kétszer megjavítottuk, mert határozatot hozattam, hogy minden tíz évben meg kell javítani. A templombelsőt új terítővel látták el a hívek, a régi orgonát megjavítottuk, a lelkészi lakásnak verandát építettünk és levakoltuk, kimeszeltük. Kályhával és csillárral szereltük fel a templomot, bekötve a gázt és a villanyt. Kb. 300 méter betonjárdát építettünk közmunkával.

A nehéz időkre való tekintettel úgy szerveztem meg az egyházközségi életet, hogy akármi következik, a lelkészi szolgálatot kivéve, az élet nem szűnik meg. Mindennek volt felelőse (elnöke): pénzbeszedő, pénztáros, gazdasági felelős, temetőgondnok a sírkijelöléshez, közmunka-szervező, dalárda elnök, edényegyleti elnök, temetkezési társulat pénztárnoka, kik minden év végén a külön tagjaiknak közgyűlésen be kellett számoljanak. Az összes jelentések után tartottuk meg az egyházközségi közgyűlést, a vezetők jelenlétében. Saját erőből, egyetlen lej külső segítség nélkül egy lelkészi lakást vettünk, egy hónap alatt át is íródott az egyházközség nevére, Főhatóságunk utólagos engedélyével.

1977-ben nevezett ki a püspök úr Csíkszeredába és szórványába, a frissen szervezett és árván maradt egyházközségbe. A hívek a rendszer kényszeréből kerültek ide, a 120 ezer lejes lakásvásárlási adósság és a lokálpatriotizmusuk miatt a szülőfaluba tartottak. 1977-ben 70 nyugtát vágtam le, melyben a perselypénzek is benne voltak. Ki kellett építenem a helyhezköttő egyháztudatot. A más felekezetek elég ellenséges, ill. nemkívánatos közösségnek néztek. A vegyes házasságban élő híveknek kisebbségi érzést keltett, mikor a más templomokban negatív példaként prédikáltak rólunk. Az első istentiszteleten haton voltunk jelen, a másodikon heten. A lassú munka

módszerét kellett választani és nem a gyors látványosságát. Az volt a szerencsénk, hogy az állami hatóságok kevés létszámunk miatt számba sem vettek.

A hívek lassan kezdtek az egyházközséghez kötődni. 1980-ban az addig megkonfirmált növendékek felét már Csíkban kereszteltük és nem a szülőfaluban. Az úrvacsoraosztásban a százas létszámot az anyaegyházközségben legelőször 1982 karácsonyán értük el, de kezdetben 13 személyes úrvacsoraosztás is volt. 1989 előtt az ellenségkép nem mi voltunk, és a kötődést lassan ki lehetett építeni. A beszerveződőkkel és az áttérőkkel a lélekszám megkétszereződött, így az egyházfenntartók száma a sokszorosára nőtt. A 24 szórványban nem az állami hatóság volt az "ellenség", hanem a helyi egyházi közösség, kivéve Gyergyószentmiklóst.

Ezek után felelhetek arra a kérdésre, hogy mit jelentett unitárius lelkésznek lenni 1989 előtt:

1. Vállalást: a rendszer korlátozta keretek között a közellenség szerepét, nyilvános csúfolódást, megalázást, akadályoztatást, napi fenyegetettséget, az alapvető emberi jogok naponkénti sárba tiprását, a naponkénti csendes belső lázadást, de a mások nyomorúságán keresztül a hivatás vállalását, a társadalmi életből a kizártságot, az örökös ellenőrzöttség napi tudatát, a kényszer-elszigelettséget.

2. Vállalni népünk sorsát, megértve vagy meg sem értve. Úgy lenni unitáriusnak, hogy tudni azt, hogy a szórványban nem csak unitáriusok élnek, hanem mások is magyarok, értük is dolgozni kell. Az erkölcsi csődvilágban kiérdemelni a köszikla példát. A totális szegénységben és az erkölcsi csődben a hívek lehetőségéből a maximumot kihozni az egyház minimális előmenetelére.

3. Vállalni a régi hagyományok felelevenítését, új közösségeket létrehozni az egyház keretében és védnöksége alatt.

4. A múlt iránti tiszteletet kimunkálni, hagyomány és történelmi gyökereket adni, a "régieket" (műemléktemplom, régi sírkövek stb.) intézményesen és közösen megvédeni, vigyázni rájuk, gondoskodni róluk.

5. Vállalni a sokszori felelősségre vonást és naponként készen lenni a börtönbe menésre.

6. Történelmi és irodalmi, egyházi nagyjainkról a prédikációkban és alkalmi ünnepeken megemlékezni.

7. Készen lenni mindenféle tanácsadásra: gazdasági, kertészeti, ügyviteli, jogi, orvosi stb.

8. Bizalmas lelkészi-baráti körben (3 személyes) minden gondunk megosztani, prédikációkat közösen összehozni, a bizalom erőforrásában.

9. Egy olyan jelképes, példázatos beszédstílust és szóhasználatot kifejleszteni, ahol a szavaknak, képeknek, hasonlatoknak több értelme van. A néma ellenállás jelbeszéde volt ez. Önvédelem is.

Összefoglalva: apró kiegészésekkel vállalni népünk s önmagunk.

II. Hozott-e változást a 89-es fordulat a lelkészi szolgálatban? Hozott.

1. A párt vezette szorítás látszólag megszűnt, meghonosodott a szabadság társadalmi életünkben: a szólás szabadsága, a nyílt beszéd büntetlen lett.

2. A civil társadalomba a magunk helyén be lehet illeszkedni. Szolgálatunk és munkánk után elismer az azelőtt ellenséges város: a csíki RMDSZ vezetőségi tagjának választott (az országos Etikai Bizottsági tagságot visszautasítottam Brassóban), a városi 10-es körzet elnökének választott, ez voltam 4 évig.

3. A magyar testvéregyházközségekkel sikerült a közösséget, ökuméniát megtartani, habár voltak nézeteltérések, nem személyes, hanem a különböző egyházi törvények miatt (reverzális, történelmi múltunk helytelen ismerete).

4. A várost megmozgató események, nemzeti ünnepeink, iskolanyitás-évezáró, közös istentiszteletek, hivatalos protokoll események nem történnek meg úgy, hogy minket is ne hívnak. Nem a közösségek részéről van az akadályoztatás, hanem még a középkori felfogás él egyesekben, mikor a templomépítési kérényünk "elvesz" a hivatalban.

5. Nyíltan végezhetjük egyházi munkánk és az ökuménia közösségében a megmérettetés előnye fennáll. Nőszövetségünk és Ifjúsági Egyletünk szervezése nem ütközött akadályba.

6. Egyházzédelmünk nyíltan végezhetjük, a helyi lap lehozza mindig írásunkat, akár társadalmi, akár hitvédelmi tartalmú.

7. Gondolatainkat az egyházi sajtóhoz vihetjük félelem nélkül.

8. A Vallásügyi Hivatal közvetlen teljhatalma egyelőre megszűnt.

9. Külföldi kapcsolataink szabadok: évente kétszer is tarthatunk előadást, ökumenikus összejöveleteken szabadon képviselhetjük határokon túl is egyházunkat. Ugyanakkor a külföldiek akadály nélkül jöhetnek hozzánk, prédikálhatnak, szabadon mozoghatnak. Kapcsolatokat teremthetünk, a sajtótermékeik bejöhethetnek hozzánk. Ablak a világra.

10. A felelősebb állásban lévő híveink nem álnév alatt, hanem nyíltan vállalhatják egyháztagságukat, jöhetnek templomba, lehetnek egyházközségi vezetőségi tagok.

11. Értékelik az egyházat és a lelkészt mindenütt a társadalomban.

III. Mit kellene tenni, javítani, változtatni az eredményesebb szolgálatért?

Felkészültebb teológusokkal kellene előállnunk, kik a mai idők kívánalmi szerint vannak nevelve. Nyelvtudásuk: angol, német, román magasabb szintű legyen. Lehetőséget adni, bár egy fél évre, külföldi tanulmányútra, amiért használható írások fordítását megkövetelni. Többet a doktori cím elnyerésére ösztönözni. A lélektan tanítása a teológusoknak hasznosabb lenne, mint a görög és héber. Szükség lenne állami jogismeret tanítására, valamint a modern gazdaság és kertészeti-állattartási ismeretek elsajátítására is. A parókiára, az egyházközségi életre nevelni őket és nemcsak az elméletre.

A teológiára szándékozóknak egy alapos ismertetőt kellene adni a felvételi előtt, hogy megtudják, mit jelent unitárius lelkésznek lenni a gyakorlatban, mit kell vállaljon, van-e "irodalmi vénája", rugalmas-e, lelkileg ép-e? stb. Illemtan alapszabályt tanítani. Felekezetünk önvédelmére felkészíteni (szórvány, reverzális, a kisebbség kisebbsége lenni, a nyári szünetekben vezetés mellett a kihalt egyházközségek templomait, lelkészi lakásait tevélegesen, vakolókanállal és ácsszerszámmal javítani, hogy ha kell, azt is elvégezhessek egyházközségükben).

2. A lelkészeket rávezetni arra, hogy nem a megmérettetésért, hanem az unitárius irodalom kilombosításáért, a másként látás megmutatásáért az unitárius sajtóban mindenki kötelezően jelentkezzen írásával. Az elvont és sokszor "gyakorlat-idegen" előadások helyett - vagy mellett - a mindennapi kérdésekről kellene vitafórumot indítani. Gondjainkról, legalább körönként, nyílt ke-rekasztal beszélgetést kellene tartani, őszinte alapon, hogy egymástól tanulhassunk, mindnyájunk gondja közügy lehessen.

Kitalálni annak a módját, hogy minden lelkész az adott körülmények között megkaphassa fizetését és minden nyugdíjas a megillető nyugdíját. Egye-temes intézkedés: meg kell állapítani, hogy mennyi Erdélyben egy Unitárius Tagság, s az mindenhol egyenlő lenne. A felmérést semleges bizottság állapí-taná meg, s az elosztást is. Ezen kívül alapot kellene teremteni a műemlékek karbantartására, templomok építésére, s ahol ennél többre akarnak jutni, azt helyileg oldják meg.

A tűzbiztosítást meg kell oldani.

Az unitárius nevet viselő vagy vonatkozású létesítményeket az egyház ellenőrzése és támogatása alá kell helyezni.

Egyházközségeinkről egy rövid, tömör történelemkönyvet írni, műemlé-keink ismertetésével és azt videofilmen szemléltetni. Ez az egyházi nyomda felállítását és egy videokamera beszerzését igényli.

Tegyük gyorsabbá a kommunikációt: temetések és templomi ünnepé-lyek esetén. A szórványkérdést megoldani, anyagilag támogatni: a naptárt és az Unitárius Közlönyt adjuk ingyen szórványhíveinknek.

Az egyházi fegyelmet lent és fenn egyformán betartani.

A testvéregyházi kapcsolatot tudatosan és rendszeresen kiépíteni.

Egyházi, hagyományi, történelmi stb. fehér foltjainkat felfedni, megis-merni. Az unitarizmusról a mass médiában többet mutatni, rendszeresen.

Szervezeti Szabályzatunk napi friss legyen, fedje be a holnapi igényt is. A különböző iskolás csoportoknak tantervet készítenia modern pedagógiai el-vek alapján.

Jakab Dénes szentábrahâmi lelkész

1. Mit jelentett unitárius lelkésznek lenni 1989 előtt?

A nép között élni, a nép mellett maradni, a nép elé kiállni. A "nép" alatt azt a szűkebb értelemben vett nemzeti közösséget és társadalmi réteget értem, amelyből való vagyok. Családunk, a rokonság, a falu és a vidék sorsának át-élése a háború utáni - főleg az ötvenes évek viszonyai között - erős kötődést teremtettek bennem népem iránt. Láttam a falun élő értelmiség és közigazga-tási-politikai vezetők elszakadását és a néppel való szembefordulását. És lát-tam egy embert, aki egyedül volt a népé. Ez az ember a siménfalvi unitárius lelkész: Gellérd Imre volt. Az ő jelentőségét eltúlozni nem akarom, de példa-adása döntő szerepét el nem hallgathatom. A szűkös anyagi körülmények kö-zött elvégzett teológiai tanulmányok után sietve igyekeztem kijutni egy élő gyülekezetbe. Pedig Juhász István rektor nagyon biztatott a továbbtanulásra, a doktori cím megszerzésére, de én falusi lelkész akartam lenni.

Az előbb említett fő okok mellett - elismerem - csábított a természet, s általában a falu idillikus színben mutatkozó világa is.

Nem mellékes az anyagi szempont sem. Az unitárius lelkészi pálya megfelelő megélhetést is biztosított az olyan szerény-igényű embernek, mint amilyen én voltam.

Ilyen előzmények után kerültem 1960 őszén egy áldott kicsi gyülekezetbe: Homoródújfaluba. Huszonkettedik életévemben vállaltam az én népemmel a sorsközösséget. Éltem az ő sorsát, munkáját gyakoroltam, öltözködését, étkezési szokását, társalgási modorát átvettem. Mindez olyan természetes volt nekem. Tudtam azonban azt, hogy ennyi nem elég. Az "elvegyülni és kiválni" költői cél bennem is megvolt. Tudtam, hogy nekem ki kell állni a nép elé. Nemcsak amikor prédikálok, de példát is kell mutatni a vallásos életre. Nagyon megjegyeztem Lőrinczi Laci bácsi véleményét: "A lelkésznek jó, mert még vasárnap is dolgozhat." Példát mutattam a megbocsátásban is, s tizenhárom évi szolgálat után büszkén mondhattam el: úgy megyek el innen, hogy egy haragosom sincs. Vigasztalni is tudtam, mert - most tudom - egy fiatalnak könnyű vigasztalni. De ki kellett állni a "végigmérő" szemek elé is, akik "szúrós szemmel" mértek végig rajtam; akik sajnáltak, hogy ilyen fiatalon egy "halálraítélt" foglalkozást választottam, s egy elhaló intézmény képviselője vagyok. Meg kellett szokni, hogy a tanult emberek közül, ahogy akkor Bencző Dénes mondta "csak a sofőrök mertek barátkozni velünk." A gyűlöletet is vállalni kellett, mert "a klerikális reakció" tagja lettem. Ki kellett állani a sejtítkárok, milicisták, aktivisták elé is, és az egyházi vagyont kellett védeni, az egyházi ünnepeket megtartani. Volt olyan is, hogy a karácsonyfa ünnepélyt tiltották a télapó javára, az úrvacsoraosztást csak estére engedték a mezőgazdasági munkák előmenetele miatt... Egyszóval ki kellett állni az ellenség elé, az egyházi élet fenntartása érdekében. Ez volt az unitárius, a református, az evangélikus és a katolikus lelkész sorsa. Voltunk, akik könnyebben megúsztuk, de voltak akiket nagyon megtört, mondhatni derékba tört ez a sors.

A homoródújfalvi 13 év után ez folytatódott 1973-1989 között is, Szentábrahámon. A különbség a gyülekezet nagysága, a szolgálat mennyisége mellett élettapasztalataim mennyiségében határozható meg elsősorban. Aztán még abban, hogy ott a vallásosság, az egyháziasság élénkebb, itt az érdeklődés lazább a templom, a lelkész iránt. Szentábrahámon az anyagi feltételek jobbak, és már 89 előtt is jobbak voltak a hivatalos vezetőkkel való tárgyalási lehetőségek is.

2. Hozott-e változást a 89-es fordulat a lelkészi szolgálatban, s ha igen, miben?

Hozott. A változást így foglalhatnám össze: megnőtt, nehezebb, súlyosabb lett a lelkészi hivatás. Miben látom ezt?

Nagyobb a lehetőség, többszörösen nagyobb a terület és a feladat. Egyházi téren az egyletek beindítása és működtetése, a valláserkölcsi nevelés iskolai és egyházközségi gyakorlása időben és erőben többet kér a lelkésztől. E mellett nemzetiségi, közigazgatási, gazdasági elvárások is jelentkeznek - az átmeneti időszakban - a lelkész előtt.

1989. december 22-én engem ültettek a régi párttitkári iroda asztalához, hogy elnököljek a Front megalakulásánál. Most is köri és központi nevelésügyi bizottsági tag vagyok, elvállaltam a székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumban a hitoktatást. Heti 11+4 órát tanítok a vasárnapi, ünnepi, szertartási szolgálatok mellett. Tevékenykedtem az RMDSZ-ben, tanácsstag, társulási vezetőtanácsi tag vagyok és sok alkalmi ünnep szónoka, előadója, e mellett a háztáji gazdaságom is fenntartom.

Nagyobb a lelkészi hivatás tekintélye. Különösen a hivatalosak előtt. Én már attól félttem magamat, lelkésztársaimat és egyházamat, nehogy a párt és az aktivisták szerepét vegyük át. Nehogy ezzel a máról-holnapra megnőtt tekintéllyel visszaéljünk.

Nagyobbak a gondok és több a csalódás. Gondot okoz falvaink előre-gedése, az elvándorlás, a munkanélküliség, az infláció. Túlteneg a szabadság - ez is gondot okoz. 89 előtt tudtuk, hogy honnan várjuk a támadást, ma nem tudjuk, hogy mikor vágnak mellbe egy szóval, és nem tudjuk, hogy ki lesz az. Most kap hangot az a társadalmi réteg, melyet az elmúlt 45 évben "neveltünk". 89 előtt azért volt elviselhető a lelkész, az egyház ellenségeivel való szembenállás, mert egy tudat erősített, vigasztalt, elégtételt adott. Ez a tudat az volt, hogy a népért, az én fajtámért, az én egyházamért szenvedek: és ők ezt tudják, látják, érzik. Ezért tisztelnek engem, és meg is védnek engem, ha a helyzet ezt kívánja.

89 után azért nehéz a nép előtt állni, mert korrupttá, közömbössé, iriggyé, idegbeteggé váltak sokan. Ezek a "demokrácia" nevében mindegyre nekirontanak egy-egy lelkésznek is, s nem tudom, hogy most ki véd meg az én népemmel szemben, ha az apróbb konfliktusok nagyobbakká válnak.

Az általános csalódottság kiábrándulttá, fásulttá, közömbössé, az üzleti szellem térhódítása önzővé, rideggé, számítóvá tette híveinket, s a vele sorsközösséget vállaló lelkészt is "kinézi", nem veszi be maga közé. Ezért súlyosabb dolog ma lelkésznek lenni.

3. Mit kellene tenni, hol kellene javítani, változtatni, hogy lelkészi szolgálatunk hatékonyabb és eredményesebb legyen?

Mit kellene tenni? - A lelkészeknek jobbakká kellene lenni.

Többet kellene a hívek között lenni, ismerni őket és ismertetni mindazt, ami a hivatásunkhoz tartozik. Többet foglalkozni velük, többet foglalkoztatni őket.

Többet kellene tanulni, szakterületünket jobban ismerni. Teológiai ismeretünket felújítani, a Bibliát okosan használni, új ismereteket szerezni. Főleg a lélektanra gondolok, de e mellett az általános műveltséget is emelni kell.

Többet kellene tűrni: türelmesebbeknek, megértőbbeknek, megbocsátóbbaknak kellene lennünk. Ehhez lelki gyakorlat, jó családi, baráti légkör kellene. Egy szóval: jó volna, ha erősebb lelkületűek lennénk.

Az anyagi igények rendezése, az alkohol veszedelmétől való tartózkodás, az érdekhajszolás, a pénzéhség, a luxuséletmód igényléséről való lemondás. A korrupciós jellegű kapcsolatok és üzérkedésektől való elhatárolódás és minden nagy lekötöttséget igénylő hobby vagy mellékfoglalkozás mérsékelése lenne egy újabb feladatunk.

Élni kellene a kollegialitást. A lelkészek közötti szolidaritás sokkal erősebb kellene legyen. Ideális lenne, ha a lelkészeknek a lelkészi karban lennének a legjobb, a legőszintébb barátai.

Az evangélium ügyét, az egyház ügyét kellene a legelső helyre tenni a mi életünkben is. Ilyen szellemmel tudnók egymást lelkipásztori gondozásban részesíteni.

Intézményes formában ezen a téren sokat jelentene, ha a lelkész körök és az Egyetemes Lelkész kör élő szervezeté válna.

A lelkésznek több munkatársra volna szüksége az egyházközségekben. Addig is, amíg valami ebből megvalósul: "hordozzuk ezt a kínszenvedéstől virágzó életet... ahogy lehet".

Keresztes Sándor homoródszentpáli lelkész

1. Őszintén bevallom, hogy nem a hit általi elhivatás, hanem népem iránti szerelmem, népem megmaradásának, jövőjének féltése, s ennek érdekében valamit tenni akaró vágy indított a teológiára. A későbbiek során gyökeresen megváltozott bennem a 60-as évek brosúráival belémsúlykolt "hivatalos" világszemlélet, elmélyült a hitem, de mellette megmaradt a korábbi célkitűzésem is: megtartója lenni egy fészekaljának, ami Egyházam által reám bízatik.

Ezt a célkitűzést csak a vallásos nevelkedéssel lehetett megközelíteni, mert csak ez adhatott az embernek feloldást a földi félelmektől, bizonyos fokú mártír hajlamot, amely együtt vallhatja az apostollal: "az életem sem drága, csak hogy betölthessem..." És én vállaltam is tehetségem szerint az "álmaimat", sokszor összeütközésbe kerülve "józan, praktikus gondolkodású" közelállóimmal, akik különböző jelzőkkel illettek, mert nem személyes, vagy nem családi egzisztenciám munkálása, hanem a kockázatos "magyarkodás" határozta meg mindennapjaimat. Mégis úgy éreztem: a fejszoválókkal szemben nekem van igazam, hogyha makro-méreteken nem is, de mikro-méretben "megválthatom" a népemet. Nem egy rövid visszapillantást, de regényt lehetne írni azokról a lelki vívódásokról, amelyeket megvívtam, arról a belső útról, amelyet megjártam. Jó volt látni és érezni azt, hogy az én "hullámhosszomon" halad a népem, hogy olyan eszmények irányítják tetteiket, gondolataikat, mint amilyenek engem is mozgatnak: hogy úgy akarnak élni, amely a megmaradást ígéri.

Anyagi fizetésem sohasem volt méltányos - más szellemi kategóriákhoz viszonyítva -, de nem számított: lobbogva, holdogán tettem a dolgomat, mert lelkieken kárpótlódtam. Milyen csodálatos volt, amikor Csehétfalván a templomot javítottuk. Deszkát, zsindelet a toronyra, rézhuzalt a villámhárítóhoz s más egyebeket hivatalosan nem lehetett beszerezni, úgy kellett hozzájutni "mellékutakon", ahol szüntelenül ott volt a törvénnyel való ütközés lehetősége. Hogy ez ne történjen meg, hogy papjuk nehogy bajba kerüljön, megmozdult a falu, s megmozgattak minden ismeróst, minden kapcsolatot, megkerestek minden átjárót. Pálpatakáról éjszaka lopva úgy szállítottuk haza az autórakomány zsindelet, hogy erdészek, beavatott "rendőrök" vigyázták az utat, nehogy véletlenül egy ellenőrzésbe szaladjunk. Nem egyedülálló ez a példa, de érzékelteti, hogy mit jelentett lelkésznek lenni 1989 előtt. Borotvaé-

len járni, s mégis érezni a hivatás boldogságát, mert mögötted volt a nép, mert érezted, szükség van reád, kell amit csinálsz.

2. "A mostról" keserűség nélkül nem lehet írni és szólni. Nem az önsajnáztatás keserűsége ez. Hasonlatos a "látván a várost, síra azon" jézusi keserűséghez. A közösség nyilvánvaló romlásáért érzett keserűség..., a vesztünkbe rohanás keserűsége. Mert afelé tartunk. Amit nem tudott elérni a volt rendszer egyházellenessége: a lelkek kohéziójának széttördelését, egységünk megbonthatását, soraink szétzilálását, s ennél fogva megsemmisülésünket, azt most a gyors meggazdagodás vágyától megvadított önzés végrehajtja. Tudom, hogy mindezt lehet magyarázni gazdasági, politikai és társadalmi okokkal, de felmentést, sőt zöld utat adni számára nem szabad. Az egyháznak a megtartó szerep jutott az emberiség életében; az erkölcsi iránymutatás ma életfontosságú, ma a "lenni vagy nem lenni" súlyos kérdés idejében. Ezer seb borítja jelenkori életünk testét: mézárszék a világ, életterünk szennyezettsége a katasztrófával határos terrorizmus, kábítószer, munkakerülés, munkanélküliség, az ifjúság lelki és erkölcsi nihilizmusa, hogy csak egy párat említsünk.

Az elmondottak csak még inkább aláhúzzák az egyház erkölcsi küldetését és feladatát.

A lelkész csak úgy tudja betölteni vállalt hivatását, csak úgy tud valóban lelki-szellemi-erkölcsi vezetője lenni a rábízott közösségnek, ha neki és családjának legalább a létminimuma biztosítva van anyagilag. A család megélhetésének gondjai felemésztik energiánk java részét, ezért nem jut elég idő és erő a közösség életének megszervezéséhez. Önhibánkon kívül kell elpazaroljunk szellemi gazdagodásunk lehetőségeit; így őrlődünk az egzisztenciális kérdések és az eszményi elvárások malomkövei között. Ez hosszú távon nem lehet megoldás sem a lelkésznek, sem a népnek, sem az Egyháznak.

3. Hol és miben lehetne javítani? Először is szükség van az Egyház teljes szellemi és szervezeti megújulására. Egyházunknak gazdag történelme van, amire büszkék vagyunk, de nem elég mindig csak a múltat nézni, nekünk előre kell néznünk, a jövőbe kell ösvényt taposnunk.

Szép és jó, hogy az egyház szociális intézményeket létesít, segít a mezőgazdaság talpra állításában, de az egyház nem gazdasági intézmény, hanem erkölcsi, melynek célja nem lehet más, mint a nevelés. Nekünk az ifjúság felé kell fordulnunk, ha úgy akarjuk, hogy megmaradjunk. Nagyobb városokban, erős unitárius központokban olyan lehetőségeket kellene teremteni, hogy magyar ifjaink tanulhassanak és megmaradjanak nekünk.

Nagy László szőkefalvi lelkész

1. Mit jelentett 1989 előtt lelkésznek lenni? Szavainknak súlya volt. Úgy érzem, hogy a lélekölő időben jobban felnéztek a szavszékre. Igaz, vigyázni is kellett, nem lehetett játszani a szavakkal, és főleg a lelkésznek nem. A közösségnek, az embereknek egyedül a templom maradt meg találkozási helyül. Kisebb gyülekezetekben, mint pl. az én gyülekezeteimben, talán nem is féltek egymástól annyira. Ismerték egymást, tudták, kivel mit lehet beszélni. A templomnak nagyobb vonzása, összetartó ereje volt. A közmunkák is jobban mentek.

Mit jelentett lelkésznek lenni 89 előtt? Vállalni a sorsközösséget a néppel, de úgy, hogy közben taníts, megtartsd és erősítsd a hitet, és vetni még akkor is, ha néha úgy éreztük, hogy az aratás elmarad. Öröm volt minden parányi siker, amit együtt értünk el. Ha építettünk, saját erőnkéből építettünk, javítottunk, s ezek által önmagunkat is beleépítettük a holnapba.

2. És 89 után? Úgy érzem, a lelkési szolgálat értelme, célja mindig ugyanaz volt és ugyanaz lesz: a szolgálat. Én ma is éppen úgy készülök az istentiszteletre, mint 10 évvel ezelőtt. Híveim azt várják tőlem, amit eddig tettem: köztük éljek, velük legyek jóban és megpróbáltatásban, s a szószéken az életéről beszéljek, bátorítsak és vigasztaljak. A külső világ ugyanaz, mint 89 előtt. Megmaradt a küzdés, az állandó megalázás, s az élet tele van hazugságokkal. Csupán annyi a különbség, hogy levezethetjük indulatainkat, s bele kiálthatjuk a világba, hogy "nem ilyen lovat akartam, apám".

A munkatársak ugyanazok maradtak, az egyházukhoz ragaszkodó hűséges híveink. Nem sorakoztak fel az egyház és népnevelésben rég elmaradt tanítóink és tanáraink. Ők - tisztelet a kivételeknek - megmaradtak "hűséges" közömbösöknek.

A hívek? Ugyanazok járnak templomba, akik eddig is mindig ott voltak. Kevés az új arc. Sajnos, amint az elébb is említettem, a közmunka itt nem erős oldaluk az embereknek. Talán majd egyszer újból ráébredünk arra, hogy az egyház nemcsak annyi, hogy járok templomba.

3. Mit kellene tenni és mit tudok tenni? Sokat gondolkoztam ezen a kérdésen ezelőtt is. Bosszant az, ha egy nemes, őszinte kezdeményezés a közömbösség falába ütközik. Mit tudok ilyenkor tenni? Nem foghatom meg híveim kezét. Nem nyúlhatok zsebükbe, hogy pénzt adjanak, áldozzanak a közért, kultúrára, könyvre, újságra. Amennyire időből telik, részt veszek minden tevékenységben, hogy lássák: én is ott vagyok, - s ez talán jó.

Eltűntek a régi baráti körök, mert megjelentek az új, billiárdokkal felszerelt szórakozó helyek, s az emberek inkább ott költik a pénzt, mint szeretet-szolgálatra. Igen, ezt látjuk, ez van. Mit kellene tenni, mit tudok tenni? Végzem a magam munkáját igaz lelkiismerettel. Talán majd egyszer beáll mellém, melénk is valaki, és kibővül ez a kör szolgálni akaró, felelős emberekkel.

Hol kellene javítani, változtatni? A lelkési szolgálat már a teológián megkezdődik. Igaz, ez még napsütéses, felhőtlen idő: egy-két nap ünnepi legáció a lelkési családoznál, s e mellé egy "csekély" adomány. A legációs helyek általában olyan egyházközségek, ahol a lelkész javadalma biztosítva van, gondozott templomok, kedves hívek, baráti fecsegések, s aztán a kihelyezés után... kezdődik az élet: veszekedés a fizetésért, sértődések, intrikák stb... A reformálást először a teológus-nevelésben kell kezdeni. A teológiai tanárok ne csak óráikat megtartó gépek legyenek, hanem "lelkészek" is, akik a holnap munka és szolgatársait nevelik.

Ahhoz, hogy hatékonyabb legyen szolgálatunk, mindenekelőtt a hívek hozzáállása szükséges. Úgy látom, hogy a lelkészek nagy része tisztességgel szolgálja népét és Istenét. Tehetségünkhöz mértén felkészülünk a szolgálatra, megpróbálunk lelkészhez méltóan élni és képviselni a ránk bízott közösséget. A közösségi munkához nem elég csak a lelkész. Egy ünnepély akkor lesz lé-

lekemelő, ha a lelkészen kívül mások is részt vesznek azon. Csak azzal dicsekedjünk, amit a mi saját erőnkéből, a saját kezünkkel valósítottunk meg. Gyakran lehet hallani: kerítést, tanácstermet építettünk, templomot javítottunk külföldi testvéreink segítségével. Ezzel ne dicsekedjünk, mert nagyon sok helyen elvégeztették a munkát, de közmunkázni senki sem ment.

Mit lehet tenni? Erre a kérdésre más választ adni nem tudok, mint azt, hogy tenni kell, csinálni kell még akkor is, ha sokszor értelmetlennek tűnik az egész. Szolgálni kell, énekelni, szavalni kell, műsort kell szervezni, hogy azok, akik mindig ott vannak - ha egy-kettő is - épüljenek és lelki békességet találjanak. Azokkal kell dolgozni, akik vállalják az egyházépítő munkát, s ezekkel érdemes.

Keddi Mózes székelyudvarhelyi lelkész

Nem sokkal az érettségi előtt fordult érdeklődésem a Teológia felé. Elhatározásom inkább ösztönös volt, mint tudatos.

Bár sok hasznosat és értékeset tanultam a teológián, mégis hiányoltam a lélektan, a társadalomtudomány és az általános filozófia tanítását.

Lelkészi szolgálatom Kedében kezdtem 1974-ben. Kis- és Nagy-Kede lakosságának fiatal és középkorú része már abban az időben csaknem teljesen beköltözött Székelykeresztúrra. A lelkészi lakás és környékének képe lesújtó volt, amikor először láttam. Az egyházközség tagjai mellém álltak, így ezen a vigasztalan képen hamar változtattunk. Az ott töltött gyakorló évek alatt sokat olvastam, tanultam. Ma is hálás vagyok azért a szeretetért és bizalomért, amellyel megajándékoztak e két haldokló kistalu lakói.

1977-ben az újszékelyi gyülekezet egyhangú meghívással lelkészének választott, a meghívást örömmel fogadtam.

Minden évben csináltunk valamit: székelykaput állítottunk, templomot javítottunk kívül-belül, temetőt nyitottunk, újrafedtük a lelkészi lakást és az istállót, kerítésekét állítottunk, gyümölcsfákat ültettünk... Újra indítottuk a karácsonyi dalárdát felekezetre való tekintet nélkül, minden télen 3-4 szeretetvendégséget tartottunk. Olyan lett az egyházközség, mint egy meleg kicsi család.

A falu községközpont volt, így eléggé szem előtt voltam. A gyűlésekre csak akkor hívtak, amikor tapsolni és hallgatni kellett, - így a legtöbbször kimentettem magam. A rám parancsolt "önkéntes" hurrázást sohasem szerettem.

Mély áramlatként, bűvő patakként élt az egyház, de készen állva a változásra. 1989 karácsony szombatján a falu közfelkiáltással megválasztott a Nemzeti Megmentési Front elnökének. Csak pár napig tartott a mámor, hamar ráébredtünk az igazságra, mégis valami visszavonhatatlanul megváltozott: a hallgatás fala leomlott, a félelem abroncsa leszakadt. Új minőségemben próbáltam a falu magatartását, érzését helyes irányba terelni. 89 decemberének utolsó napjaiban Murvai Istvánnal, ifj. Buzogány Józseffel és Antal Dezsővel megalakítottuk az RMDSZ helyi szervezetét, melytől az első időben jogsérelmeink gyors orvoslását vártuk. Az 1990. február 15-én tartott székelyudvarhelyi RMDSZ fórumon megválasztottak a széki szervezet alelnökének. Ilyen minőségemben többször mondtam beszédet több ezer ember előtt.

Boldog voltam, hogy kimondhattam jogsérelmeinket, melyek évtizedek óta keserítik életünket, de a reménységet és örömet is, mely akkor betöltötte lelkünket. Életem legszebb élménye az a beszéd volt, amit Székelykeresztúron a Gyárfás kúrián mondtam el 1990. március 15-én, mintegy tízezer ember előtt. Az ünneplő tömeg felett ott lebegett a szabadság boldog érzése, a tiszta öröm és jobb jövőt ígérő reménység. Még a tehetetlen aggastyánok is elhozták magukat és sírtak az örömtől, hogy megérték azt a napot. Sajnos az öröm hamar ürré vált, de a szabadság szelleme mégis kiszabadult a palackból. Nemzetiségem a megmaradásért, a létéért küzdő kétmillió magyar-sághoz kapcsol, melynek jelenéért és jövőjéért én is felelős vagyok, unitarizmusom az egyetemes világra nyit ablakot.

Milyen az életem 89 után? 1990-től a székelyudvarhelyi 1-es sz. egyház-község lelkésze vagyok. Új szolgálati helyemen nagyobb a munkatér, több a feladat. Küzdelmes, de szép öt esztendő telt el már új helyemen is. Ez öt év alatt megjavítottuk a templomot kívül-belül, modernizáltuk a lelkészi lakást, gázt vezettünk az egyházközség minden épületébe, garázst és vendégszobákat építettünk, és még sok apró dolgot csináltunk.

A nagyobb öröm mégis az, hogy az emberek igénylik szolgálatunkat, járnak a templomba. Formálódik, erősödik egyházközségünk, mint lelki közösség.

Új lehetőségek kapui nyíltak meg az önszerveződés, az egyház, a lelkész előtt. Jó érezni azt, hogy szükség van ránk, értékeli munkánkat.

Mit tartok különösképpen fontosnak a lelkészi szolgálatban?

- teljes azonosulást a néppel, az egyházzal, amelyhez tartozunk.

- szóljon a lelkész bibliai alapon, de a saját lelkéből.

- legyen önállóság, változatosság és érdekesség szószéki és szertartási szolgálatunkban.

- a nehézségek, a megpróbáltatások ne törjenek meg, mert az érték az élet pörölycsapásai alatt születik.

- az anyagi ügyek, a megélhetés gondjai ne emésszék fel energiánkat szellemiségünk kárára.

- legyen egy "belső" órarendünk.

- munkánkban legyen ott az érdeklődés nyitottsága és érzékenysége mindennel szemben, ami a jelenkori világ emberét foglalkoztatja.

Hol lehetne javítani?

Egy teljesen új társadalmi, történelmi, politikai és gazdasági kort élünk. Az új helyzetben nagy szükség van az egyházak irányt mutató szolgálatára és üzenetére. Az új lehetőségekkel új kihívások is jelentkeztek, melyekkel az egyháznak szembe kell néznie.

Általános igény egy új Szervezeti Szabályzat kidolgozása és érvénybe ültetése, melynek nem az episzkopális irányítást, hanem a demokratikus presbiteriánus irányt, az egyházközségek autonómiáját kellene erősítenie.

A teológián szemléletet és módszert kellene váltani. Kétségtelen, hogy fontos a leadott anyag mennyiségi elsajátítása, de inkább keretet kellene adni, melyet a teológus maga töltene ki tanulmányai és kutatásai során. Önálló teológiai gondolkodásra kellene ösztönözni, elvezetni az ifjúságot.

A lelkeszi munka állandó lelki-szellemi készenlétet kíván, ez az állapot csak az állandó szakmai továbbképzéssel érhető el. Az ihletés valóság fölé emelő ereje csak a folytonos készülés jutalma.

Nagy gondunk a modern és megfelelő segédanyagok hiánya. Teológiai, szászéki irodalmunk az elnyomás évei alatt, a nyilvánosság előtt való megjelenés lehetőségének hiányában, elszegényedett. Fel kellene kutatni, ki kellene adni az asztalfiókokba rejtett írásokat. És újakat kellene írni, minél többet. Ehhez azonban sokat kellene olvasni, tanulni, fordítani és írni, amire sajnos nincs idő, - legalább is nem elég. A nyugati egyházakban a lelkészeknek lehetőségük van arra, hogy minden 3-4 évben, egy fél évre megszakítsák a szolgálatot azért, hogy betervezett tanulmányaikat folytathassák és gondolataikat papírra vethessék.

Újra kellene szervezni a szászéki munkaközösségeket, melyek szászéki és szertartási szolgálatunk belső műhelyei lehetnének.

A jövőre nézve sok tervem van, szeretném ezeket a terveket valóra váltani. Szeretnék minél többet törleszteni abból: az adósságból, amellyel egyháznak tartozom.

Dr. REND ARANKA

A TERMÉSZETGYÓGYÁSZAT SIKERÉNEK LÉLEKTANI HÁTTERE

Az angol Királyi Orvosi Társaság 1993-ban döntést hozott arról, hogy a természetgyógyászat tárgyait (akupunktúra, gyógyfüvesség, fürdőterápia, homeopátia stb.) ezentúl oktatni fogják az orvosi egyetemeken. Ez a döntés mindenkit, még az orvosok többségét is meglepte, annak ellenére, hogy például a gyógyfüvesség és az akupunktúra már elég régóta szép eredményekkel dicsekedhetett az orvoslásban.

A döntés háttere nem ezeknek a gyógyászati módszereknek ismeretelméleti fejlődése volt, hanem egyszerűen gazdaságossági megfontolás. Eszerint az orvoshoz járó betegek száma csökken, szemben a természetgyógyászok pacienseinek számával. Ez azt is jelenti, hogy a betegek még pénzt sem kímélnek azért, hogy a biztosító társaságok által sokszor el sem ismert gyógyítást kapják meg, szemben az ingyenes, tudományos alapon álló állami egészségüggyel.¹

Így az orvosok rákényszerültek arra, hogy felülvizsgálják korábbi - kissé gőgös - álláspontjukat, amivel hosszú ideig nem vették figyelembe ezeket az ún. "mágikus medicina" körébe utalt tárgyköröket, mivel betegeik elpártolásának arányában csökkent a jövedelmük. Próbálták elemezni a természetgyógyászat nagy népszerűségének és tagadhatatlan eredményeinek okát. Ezek többfélék.

Elsősorban létezik bizonyos elégedetlenség az emberek nagy részéről az orvostudománnyal szemben, mivel, rendkívüli fejlődése dacára, nem gyógyít meg nagyon sok betegséget. Jelenleg az ismertebb betegségeknek alig több mint a felét sikerül meggyógyítani, a többiekben csak részeredmények érhetők el mindössze, esetleg csak a fájdalmat lehet csillapítani. Meg lehet-e akadályozni ezeket az embereket, hogy egészségük és életük érdekében természetgyógyásznál is próbálkozzanak? Hogy nincs még tudományos magyarázat, amivel hatásukat megérthessük? Logikusan feltételezhetjük, hogy mindazon jelenségek, amelyeknek ma még nem ismerjük a lényegét, holnapra már ne jelentsenek problémát ilyen szempontból és elfoglalják helyüket a hivatalos gyógyításban is (például máris kezd némi tudományos magyarázat felsejleni a homeopátia és az akupunktúra esetében.)²

A másik ok, amely miatt ezek az ún. "áltudományok" elszaporodhattak, az szintén a hivatalos orvostudomány sajátos fejlődésével magyarázható. Senki sem tagadhatja, hogy a hagyományos, tudományos vagy akadémikus orvostudomány rendkívüli eredményeket ért el a gyógyítás és megelőzés terén. Bármilyen összehasonlítás - egészségünket illetően - az elmúlt századokkal világosan bizonyítja azt a hatalmas fejlődést, amelyet az orvostudomány elért. A gyógyítás diadalútjáról szokás beszélni.

E minden képzeletet felülmúló fejlődés sajnálatos mellékhatása lett, hogy az orvostudomány a technika fejlődésével és az elméleti alapok tudományos kiépítésével párhuzamosan egyre jobban eltávolodott az ember lelki igényeitől. Az embert úgy kezeli, mint egy automatát, amelybe, ha valahol bedobnak valamit, a másik oldalon megbízhatóan kiesik valami. Vagyis kialakult a "iatrotechnikai betegségfelfogás" (Rothschuch), amely az ember testét és lelkét is a saját személyétől független gépezetnek tekinti, és ennek megjavítása következképpen technikai probléma. Ez téves felfogás, az ember nem gép, és az egészségért folytatott küzdelem sohasem arathat végső győzelmet. Az emberek a jövőben is meg fognak halni, esetleg más betegségekben.³

A iatrotechnikai betegségfelfogást tulajdonképpen az orvosi szakma egzakt tudománnyá válása segítette elő, ahol a komputeres betegségmegállapítás teret hódított az intuícióval, ösztönös megérzéssel szemben. Amit nem lehet bizonyítani, az nincs is, tehát csak az létezik, ami bizonyítható, ez a szemlélet árad a laboratóriumok világából.⁴

Az orvosok társadalmi rangja a múlt században erősödött meg. Korábban nem volt magas társadalmi megbecsülésük, mindez legfeljebb egy-egy kivételesebb képességű gyógyítónak járt ki, nem a szakma egészének. Az egyre magasabb szintű oktatás során halmozódó ismeretanyag, kutatásaik, felfedezéseik (például a fertőző betegségek kórokozóinak, majd leküzdésüknek felfedezése, a csodálatos gyógyszerek, a röntgensugarak alkalmazása, a sebészet minden képzetdús előrelátást felülmúló fejlődése stb.) tudományos rangra emelték őket. De tény az, hogy ezzel párhuzamosan meg tudták tartani a közgondolkodásban mágikus szerepüket is, ami az orvosi ténykedés klasszikus álmásainak szigorú betartásával volt részben magyarázható.⁵

A hagyományos orvosi munka a következő szakaszokon megy át:
- a panaszok felvétele

- a vizsgálat és kórisme megállapítása
- javaslatok és kezelés.

A beteget orvoshoz fordulásakor számtalan kérdés gyötri: "Mi a baja?", "Mi lesz vele?" A "hivatalos" módszer ilyenkor az, hogy az orvos tudásának és lelkiismeretének megfelelően kikérdezi. Rájöttek azonban arra, hogy ez nem elég, előtérbe került a beteg kötetlen előadásának, elmondásának igénye, a beteg *meghallgatása*. Célszerűnek látszott, hogy a betegnek megengedjék, hogy szabadon elmondhassa mindazt, amit "magával hozott". Ennek során aggodalmak, fantáziaképek, félelmek kerülnek felszínre, s tömérdek feszültség vezetődik így le, és a beteg megkönnyebbül. A jó meghallgatás tehát már önmagában véve is jótékonyan hat, és kedvezően befolyásolja az orvos-beteg kapcsolatot.⁶

A mindennapi életben a betegek kifejezései is bizonyítják a meghallgatás igényét. Ennek hiányáról vall az ismert panasz: "Meg sem hallgatott." Rendszerint akkor van szó erről, ha "csak" kikérdezték. Máskor a vád nagyobb: "Meg sem vizsgált." A betegek ilyenkor a levetkőztetést hiányolhatják, vagy a gépi, laboratóriumi vizsgálatokat, de az igazi ok általában a személyükkel való elégtelen foglalkozás.

Meghallgatás közben, majd a vizsgálat során az orvos számára kirajzolódik a körkép. Fogalmait az orvos a modern tudomány ismeretanyagából méri, s az általa formált elgondolás a *iatrogén betegség* (iatrosz = orvos gör.). Az orvos által alkotott objektív képpel szemben áll a beteg szubjektív képe, az *autogén betegség*, ahogyan baja forrását ő maga látja, mert az orvosi vizsgálat mellett a beteg is vizsgálhatja saját magát, és érzései, élményei, tapasztalatai alapján megvan a képe a saját bajáról. Panaszait is ennek megfelelően adja elő. A legtöbb összeütközés, megnemértés orvos és beteg között azért van, mert a bizarr elképzelések, laikus elmondások nem felelnek meg az orvos betegségről való ismereteinek, a iatrogén betegségképnek. Ezért a lélektanilag képzett orvos, ezt felismerve, több eredményt érhet el betege kezelésében, ha a beteg által "felkínált" tüneteket megérti, így megfelelő kapcsolat, "egyezség" alakulhat ki orvos és betege között. Az igazi diagnózisban, kórismében az autogén és iatrogén körkép egyaránt benne van. Ez az ember betegségének, de egyben egész személyiségének átfogását jelenti. A cél tehát megismerni *mindazt*, amiben a beteg szenved, s amiben segítségünket kéri és várja - ez az igazi diagnózis.⁷

Ezután következik a diagnózis közlése, amely félelmet, pánikot, sőt öngyilkosságot is okozhat. Ezt megelőzendő, lehetőség szerint célszerű a beteg nyelvén, színvonalán, szakkifejezések kerülésével közérthetően beszélni. Ahogy az orvosnak meg kell értenie, hogy a beteg által használt szavaknak mi az igazi értelmük, hasonlóképpen ügyelnie kell az általa elmondott szavaknak a betegre kifejtett hatására is. Hogyan érti a beteg a szavait; mennyiben ferdít-heti el? Aggodalmi, érzései mennyiben befolyásolják?

Mindezek után következik a kezelés. A jó orvos-beteg kapcsolat ebben is alapvető. Bálint Mihály magyar származású londoni pszichiáter szellemes megállapítása szerint *az orvos maga is gyógyszer*. Harmóniája, derűje, kultúráltsága, egyéni sajátosságai mind a gyógyító hatás tényezői.

Sokszor azonban nem az orvosban személyesen, hanem az általa megtestesített ideálban bíznak a betegek. Ezt megalapozza a hosszú egyetemi végzettségnek kijáró elismerés, a gyermekkor tapasztalatai (pl. a gyermek betegsége esetén a szülők áhítatosan várják a mindenható orvos látogatását, és utasításait megkülönböztetett tisztelettel tartják be), s fenntartja a társadalmi hierarchiában megnyilvánuló szerepértéke, lévén az egyik legmagasabb presztízsű foglalkozás ez.⁸

A fentebb leírtak lennének tehát az ideális orvos-beteg kapcsolat jellemzői.

Az elmúlt évtizedekben azonban mindebben lényeges változások álltak be. Az orvostudomány nagyméretű technikai fejlődése és a laboratóriumi vizsgálatok gombamódra való elszaporodása következtében az orvos már nem bízta, nem bízhatja magát saját intuíciójára, a diagnózist lépésről lépésre, tudományos megalapozottsággal kell felépítenie, mindennek nyoma kell maradjon a kórlapban, feljegyzéseiben, mert a maguk módján szintén művelt és elég sok tudományos ismerettel rendelkező betegek a kezelés sikertelensége esetén feljelenthetik az orvost, így ennek fel kell készülnie, hogy bármelyik pillanatban felelnie kell akár a törvény előtt is, hogy az általa felállított diagnózis és kezelés a legkorszerűbb tudományos ismeretek alapján történt.

Az időtényező is nagyon meghatározó. Az emberek, egyre igényesebbé válásával, apróbb tünetekkel is - nagyon helyesen - orvoshoz fordulnak. Így, habár az orvosok száma eléggé megnőtt, mégis nehezen tudnak lépést tartani az egyre növekvő betegforgalom követelményeivel. Egy-egy betegre mind kevesebb idő jut, ami a velük való beszélgetést illeti, a diagnózis felállításában úgyszólván a legnagyobb szerepe a szakvizsgálatoknak és a laboratóriumnak jut. Az orvos ennek következtében egyre inkább elidegenedik a betegtől, a körzeti orvoson kívül maholnap a beteg alig találkozik az orvossal. A beteg vagy magát annak érző ember nem juthat rögtön kezeléshez amikor úgy véli, hogy szüksége lenne rá, ugyanis nagyon sok esetben csak előjegyzés alapján, néhány nap, vagy 1-2 hét után kerülhet a szakorvos rendelőjébe, addig bürokratikus ide-oda küldözgetéssel telik az idő. Márpedig legtöbbjüknek azonnali megnyugtatóra lenne szüksége, hiszen tünetei riadtságot, félelmet okoznak. Ebben az állapotban gyakorta az a legfontosabb, hogy minél előbb megnyugtató választ kapjon aggodalmaira. A modern orvos ritkán ad százszázalékos megnyugtatót. Tudományának határait jól ismerve inkább esélyekről beszél.

Mi történik, ha a beteg természetgyógyászokhoz fordul? Ezek rögtön átveszik a helyzet feletti kontrollt. E rendelőkbe betérve, a beteget azonnal körülveszik a korábban említett terápiás mozzanatokkal. Rögtön fogadják, vagy egy keveset sorba kell állni, ami szintén a terápiás hatást fogja elősegíteni. Utána jön a figyelmes meghallgatás, ezt nem hosszasan, de koncentrált figyelemmel teszik. Ez a koncentrált figyelő magatartás nem túl bonyolult, ám nagyon különbözik az unott kérdeztől. Ezt követi a diagnosztikai és vizsgálati szakasz, amelyben a beteg nem egy bonyolult, érthetetlen latin diagnózist, hanem egy egyszerű, közérthető magyarázatot kap. Még ha nem is igaz ez a magyarázat, még ha túl egyszerűsített is, akkor is, azért, hogy a beteg valamit megért panaszainak hátteréből, kimondatlan félelmei jelentősen csökkennek.

Megvan a baj oka, s akkor talán a kezelés már a kisebbik gond. A kezelésben vagy logika, vagy valamiféle misztika fog érvényesülni. Logikus: ha a háttam fáj, akkor arra kapok masszírozást, azzal foglalkoznak, ami fáj. A misztikusabb kezelések más módon érvényesítik megnyugtató hatásukat. Az akupunktúra, a reflexológia egészen más helyen avatkozik be, mint ahol a panasz létezik. De azt a diagnózis után teszi, tehát biztosan nem véletlenül ott ahol. Szó esik mindenféle "erővonalakról", "energiacsatornákról", amelyek a beteg mágikus elvárását beteljesítik.⁹ A betegnek, aki kezelőjére fel szeretne nézni, tisztelni szeretné, ez megkönnyíti, hogy higgyen a sikerben, hogy intimszféráját feltárja az idegennek. Emlékezzünk a gyerek-szülő szerepre. A gyerek is feltétel nélkül elfogad bármit szüleitől, hiszen tudja, hogy azok az ő érdekeit szolgálják. Ezt a hitet, ösbizalmat transzponálja a beteg kezelőjére, ha az alkalmas arra, hogy viselje ezt a szerepet. A természetgyógyászok többnyire kiválóan megfelelnek ennek az elvárásnak, mivel hitük a módszerükben, amivel azonosulnak, predesztinálja erre őket. Ebből a magatartásból sugárzik a hitelenség, az önbizalom, ezt megkérdőjelezni nem lehet. Amit meg lehetne kérdőjelezni, az a természetgyógyász tudásának tudományos háttere, ehhez azonban a betegek nagytöbbsége nem tud eleget, vagy legalábbis nem annyit, hogy eredményesen felvegye a kesztyűt. De nem teszi ezt meg már csak azért sem, mert előzetes motivációja nem az, hogy megkérdőjelezze a módszert, hanem az, hogy gyógyuljon tőle, vagyis hogy higgyen benne.¹⁰

A hagyományos orvos-beteg találkozási modellben az orvos, eltérően a természetgyógyásztól, ritkán hárítja a betegség vagy akár a kezelés sikeressége miatti felelősséget a betegre, hanem inkább a gyógyszerekre, kezelési módszerekre. A természetgyógyászati kezelésbevétel során a felelősség elosztása inkább hasonlít a gyermek-szülő mintájára: a tünetekért a beteg felelős (életmódja, szokásai, táplálkozása miatt, esetleg azért, mert az ágya rossz helyen áll a szobában, s e miatt káros sugarak érik), majd ezzel egy időben, mint fensőbbeséges szülőfigura lép fel, aki majd önzetlen gondoskodásával megpróbálja helyrehozni a "hanyag gyermek" által okozott károkat. Bármilyen hihetetlen, a megriadt, féltő, elbizonytalanodott ember regresszív állapotban szívesebben veszi ez utóbbi szerepfelosztást, még akkor is, ha neki is kell részfelelősséget vállalnia. Elismer ő bármit, csak segítsenek rajta, csak nyugtassák meg és vegyék kezelésbe minél előbb.

E kezelések többnyire nem ártalmasak. A gyógyszerekről viszont egyre-másra derülnek ki káros mellékhatások, kellemetlen utóhatások. A hagyományos orvosi kezelés sokszor kellemetlen, fájdalmas, míg a természetgyógyászok módszerei többnyire nem ilyenek. Legtöbbjük alatt a betegnek pihennie kell, ellazultan átadnia magát a kezelésnek. Természetes tehát, hogyha lehet választani, akkor a legtöbben először inkább választanak olyan kezelést, "ami nem fog fájni."

A legfontosabb tanulság azonban az, hogy nem szabad a beteget magára hagyni betegsége miatti szorongásos állapotában, biztonságérzetének romjai között. A beteg embernek ugyanis nagyobb szüksége van támaszra, mint az egészségesnek, és sajnos a beteg személlyel kevésbé állnak szóba az átlagemberek, mint az egészségessel. Talán, mert nem értenek a betegségéhez, és a problémák elől a legtöbb ember ösztönösen menekül. Nem is épült be igazán

kultúránkba a megértő, együttérző, segíteni kész attitűd. Az egészségügyi szakemberek pedig szintén nem hallgatják sokáig a panaszkodót. Az ő fejükben rögtön rövidebbre zár a diagnosztikus irányvonal, s ha tudják, mi a beteg baja, akkor elejét veszik a további panaszoknak, mondván: koncentráljunk a kezelésre. Adósok maradnak azonban a megnyugtatóssággal. Különösen amikor krónikus betegségekről van szó. Ez esetben a beteg és az orvos számára is tisztázott a diagnózis, s az is, hogy a kezelés csak átmeneti enyhülést hozhat. Nem igazán siker-terület az orvosok számára a krónikus betegségek kezelése, hiszen az erőfeszítések dacára a tünetek, fájdalmak visszatérnek. Ez mind az orvos, mind a beteg szemében sikertelenségnek, hibának tűnhet. Nem véletlen, hogy a legtöbb természetgyógyászati módszer ezeket a betegségeket veszi célba: az ízületi gyulladást, a krónikus fájdalmakat, allergiát, fejfájást, bőrbetegségeket, alvászavar - és amint már szó volt róla -, sokszor eredményesen.

Mindezzel szemben a hagyományos orvos mit tud kínálni? Gyógyszert, receptre. Nem ad azonnali segítséget például a krónikus betegségekre, nem ad kielégítő magyarázatot, nem vállalja felelősséggel a kezelés sikerét, magatartásából legtöbbször nem sugárzik át a bizalom saját szakmájában. Következésképpen a magánrendelőkben dolgozó orvosok, ha meg akarnak élni, el kell sajátítsák a megfelelő magatartást.

Végezetül kötelességünk kihangsúlyozni a természetgyógyászat lehetséges veszélyeit is:

1. Előfordulhat, hogy alkalmazásával a hagyományos orvoslás egy hatáson, kipróbált beavatkozását késleltetik, amely a beteg életébe kerülhet. Például hidroterápia alkalmazása aktív tüdőtuberkulózisban, vagy gyógyfüves kezelés akut, fertőző sárgaság súlyos formájában;

2. Egyes természetgyógyászati eljárásoknak is lehetnek mellékhatásai (mérgezők gyógyfüvekkel, a betegség súlyosbítása nem megfelelő beavatkozásokkal);

3. A természetgyógyászat kereskedelmi célokra való felhasználása lelkiismeretlen sarlatánok kezében;

4. Nagyon sokszor fennáll az a lehetőség, hogy a betegekben nem reális reményeket ébresztenek. Így a rákbetegségben fordul elő gyakran, hogy egyes természetgyógyászati módszerek bűvöletében késlekedik a bizonyítottan hatáson sebészeti vagy gyógyszeres kezelés bevezetése a közismert szomorú eredménnyel.

Sajnos ezek miatt a potenciális, de nagyon gyakran előforduló veszélyek miatt kell eléggé kritikusan szemlélni a természetgyógyászat térhódítását nálunk is.

Jegyzetek

¹ Haraszi L.: *Helyet az áltudományoknak?* In: *Lege artis medicinae*, 1993. okt. 27. (970-972);

² Voiculescu, M.: *Medicina complementară. Poziția actuală și perspective*. Viața Med. 1986. apr. 4. 145-148;

³ Gárdai M.: *Medikalizáció és etika*. Orv. Hetil., 1994. febr. 6. 305-307;

- ⁴ Lewith, C.: *Why Do People Seek Treatment by Alternative Medicine?* Brit. Med. J., 1985. 290, 28-29;
- ⁵ Smith, T.: *Alternative medicine*, Brit. Med. J., 1983, 287, 307;
- ⁶ Hárdi I.: *Pszichológia a betegágyánál*. Med. Budapest, 1972, 35-41; 105-9;
- ⁷ Athanasiu, A.: *Elemente de psihologie med*. Ed. Med. Buc. 1983, 106-112;
- ⁸ Haraszti L.: *i.m.* 971;
- ⁹ Szepes Mária: *A mindennapi élet mágiája*. Vízöntő. 1989;
- ¹⁰ Haraszti L.: *i. m.* 972;

BERECZKI ANDRÁS

50 ÉVES AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETE

Az Egyesült Nemzetek Szervezete - ENSZ - 50 éves fennállását tagállamainak képviselői, elsősorban államfők, New-Yorkban 1995. október 24-én ünnepelték.

Az ENSZ a II. világháború idején, hosszú és bonyolult előzetes tárgyalások eredményeként született meg. Létrehozásának érdekében elsősorban az Amerikai Egyesült Államok akkori elnöke Franklin Delano Roosevelttel harcolt kitartóan.

Az ENSZ elődjének a két világháború között Genfben székelő Népszövetséget tekinthetjük. E szervezet létrehozásának kezdeményezése terén különös érdeme volt Woodrow Wilsonnak, az Amerikai Egyesült Államok akkori elnökének, aki a kongresszushoz intézett 1918. január 8-i üzenetében többek között azt is leszögezte, hogy meg kell teremteni a népek általános szövetségét. Külön szerződésnek kell gondoskodnia arról, hogy a nagy- és kis-államok politikai függetlenségét és sérthetlenségét kölcsönös jótállás által biztosítsák.

Wilson elnök kezdeményezésének folytatásaként 1919-ben az első világháború győztes hatalmai, elsősorban Franciaország és Anglia a "Nemzetek Szövetsége", számunkra ismertebb "Genfi Népszövetség" néven olyan nemzetközi szervezetet hoztak létre, amelynek elsősorban a kollektív biztonságot kellett volna megteremtenie. Ezért legfontosabb feladatuként szerepelt az a kívánság, hogy a győztes hatalmak megvédjék magukat a háború veszteségeinek "revíziós" törekvéseitől, valamint az 1917-es októberi forradalom révén keletkezett "bolsevik Oroszország anarchiájától". A létrehozott szervezetnek mindenkor képesnek kellett volna lennie, hogy kielégítő módon oldja meg a világ különböző pontjain felmerült viszályokat, mielőtt még az ellenségesen szembenálló felek között háború robbanna ki. A Genfi Népszövetség első és legfontosabb feladata tehát mindenekelőtt a háború után kialakult "Status quo" megőrzése és biztosítása kellett volna legyen.

Az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa, helyesebben a Szenátus, megtagadta a Wilson elnök által kezdeményezett Egységokmány ratifikálását, ezért az ország, amely már akkor is elsőszámú világhatalom volt, nem csatlakozott e szervezethez; ugyanakkor a legyőzött államok, így pl. Németország csak később lett tagja. Nem csoda tehát, miután a Népszövetség mögül hiányzott a megfelelő nagyhatalmi támasz, lényegében már kezdettől fogva tehetetlenségre volt kárthatva, és az egyre fenyegetőbb háborús veszély elhárítására képtelen volt valami érdemlegeset tenni. A napi sajtó gúnyosan "sóhivatalnak" nevezte, mivel még a legegyszerűbb feladatokat is képtelen volt kielégítő módon megoldani.

A II. világháború után, amelyet tehetetlenül szemlél, elvileg 1946-ig még létezett, habár gyakorlatilag már korábban megszűnt. Ebben az évben a szövetség tagállamai a szervezetet feloszlatták és vagyonát átadták az ENSZ-nek.

Az Egyesült Nemzetek elnevezés 1942. január 1-én Washingtonban közzétett nyilatkozatban szerepelt először, amelyet kezdetben 26 állam, köztük az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Szovjetunió és Kína is aláírt. Később más államok is csatlakoztak a nyilatkozathoz. Aláírói kötelezettséget vállaltak, hogy szorosan együttműködnek a német, olasz, japán szövetségi rendszer ellen viselt háborúban, egyik állammal sem kötnek különbékét. Az Egyesült Államok és Anglia vezetői 1941. augusztus 14-én aláírt Atlanti Kartára hivatkozva, kinyilvánították abbéli szándékukat, hogy a háború befejezése után olyan békét kötnek, amely minden nemzetnek meglévő határain belül biztonságot, félelemtől és nélkülözéstől mentes életfeltételeket igyekszik létrehozni.

Egy átfogó nemzetközi szervezet megalakulásának szükséges voltáról először az 1943. október 30-i moszkvai négyhatalmi nyilatkozat tesz említést, amelyben a négy kormányfő (az Egyesült Államok elnöke Franklin Delano Roosevelt, Anglia miniszterelnöke Winston Churchill, Sztálin a Szovjetunió kormányának miniszterelnöke és Kína képviselője) szükségesnek ismerte el, hogy a békeszerető államok teljes egyenjogúságán alapuló világszervezetet hozzanak létre, amely legfontosabb célkitűzésének a mindenkori béke biztosítása és fenntartása kell legyen.

A három szövetséges nagyhatalom 1943. november 28. és december 1. között a Teheránban tartott értekezleten meghatározták a megalakítandó világszervezet főbb feladatait: a nemzetközi béke és biztonság fenntartását, valamint mindenik mindenkori egyenlőségének elismerését; 1944. augusztus és október hónapjában a négy vezető nagyhatalom szakértői Washingtonban tartott értekezletén megegyeztek a nemzetközi szervezetre vonatkozó alapvető kérdésekben és kidolgozták alapszabály vázlatát. Megállapították az Egyesült Nemzetek szervezeti felépítését, valamint működésének módozatait és szabályait. A három nagyhatalom kormányfőinek jaltai konferenciáján (1945. február 4-11.) tisztáztak még néhány nyitva maradt kérdést. A jaltai konferencián, az állítólag beteg Roosevelttal épp az Egyesült Nemzetek szervezetének megalakítása érdekében, olyan engedményeket tett Sztálinnak, amelyeknek később súlyos világpolitikai következményei lettek.

San Franciscóban 1945. április 25-én kezdődött meg az Egyesült Nemzetek konferenciája, és a résztvevő államok képviselői aláírták a szervezet

Alapokmányát. Ezen a konferencián részt vettek mindazoknak az államoknak a képviselői, amelyek hadat üzentek Németországnak és európai szövetségeseinek, valamint Japánnak. Lengyelország, mivel akkori kormányát nem ismerte el mindenik nagyhatalom, vagyis kezdetben két kormánya volt, egyik nyugati, másik szovjet részről, nem vehetett részt a konferencián, később azonban, a felmerült politikai bonyodalmak tisztázása után, elismerték mint alapító tagot. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapokmánya, miután a résztvevő 50 állam képviselői 1945. június 26-án aláírták és ezáltal ratifikáltak nyilvánították, az előzőekben már jelzett napon, azaz 1945. október 24-én hatályba lépett.

Eredetileg 51 alapító tagállama volt. Az egykori Szovjetunió részéről külön, önálló államként szerepelt Ukrajna és Fehéroroszország, amelyek napjainkban valóban önálló, szuverén államokként szerepelnek a világpolitika színpadán. Magyarországot és Romániát 1955-ben vették fel az ENSZ tagállamaik sorába, Japánt 1956-ban; 1958-ban 82 tagállama volt. 1988-ban nem volt tagja Monaco, Svájc, valamint Észak- és Dél-Korea. A Vatikán képviselője csak megfigyelőként vesz részt a gyűléseken. Mindkét Németországot, Nyugat- és Kelet-Németországot amerikai és orosz közmegegyezéssel 1973-ban vették fel. A kínai forradalom győzelme nyomán 1949-ben megalakult a Kínai Népköztársaság. A legyőzött Kuomintang-kormány Tajvan szigetére menekült és hosszú időn át egyedül képviselte Kínát az ENSZ-ben. A közgyűlés határozata alapján a Kínai Népköztársaság csak 1971-ben foglalta el helyét az ENSZ-ben és rendre ennek szakosított szerveiben. Napjainkban 185 tagállamainak a száma.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének célkitűzéseire vonatkozóan az Alapszabály bevezető sorai a következőképpen hangzanak: "Mi az Egyesült Nemzetek népei attól az elhatározástól vezetve, hogy megmentsük a jövő nemzedéket a háború borzalmaitól, amely életünk folyamán kétszer zúdított kimondhatatlan bánatot az emberiségre, és hogy újból hitet tegyünk az alapvető emberi jogok, a személyiség méltósága és értéke, a férfiak és nők, valamint a nagy- és kis-nemzetek egyenjogúsága mellett" ... " a nemzetközi béke és biztonság megőrzése érdekében már eleve elkötelezzük magunkat, hogy minden olyan esetben, amikor mindezek veszélybe kerülnek, a veszély elhárítása végett megfelelő intézkedéseket fogantatosítunk. A résztvevő államok elkötelezik magukat, hogy tovább fejlesztik és kiszélesítik a nemzetközi együttműködést: a gazdasági, szociális, kulturális és emberbaráti feladatok megoldására mindenkor a legmegfelelőbbnek talált eszközök és eljárások alkalmazása révén törek-szenek."

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének fő szervei: a Közgyűlés, Biztonsági Tanács, Gazdasági és Szociális Tanács, Gyámsági Tanács, Nemzetközi Bíróság, Titkárság.

1. A Közgyűlés

A tagállamok küldöttségének összessége alkotja. Az egyes államok küldöttsége nem lehet több, mint 5 rendes és 5 pótag. A szuverenitás elvének megfelelően minden résztvevő kis- vagy nagyállam népessége létszámától vagy gazdasági erejétől függetlenül csupán egy szavazati joggal

rendelkezik. A Közgyűlés azonban csupán vitafórum. A különböző kérdésekben hozott határozatainak nincs semmilyen kötelező ereje, ebből kifolyólag egyszerűen csak ajánlásnak tekinthetők, végrehajtására hatalmi eszközökkel egyik állam se kényszeríthető; ettől függetlenül azonban a nagy szótöbbséggel hozott határozatoknak nemzetközi gyakorlatban bizonyos mértékig súlya és jelentőségük van.

A Közgyűlés, a Biztonsági Tanács javaslata alapján, 2/3-os szótöbbséggel dönt az új tagok felvételi kérésére, a régi tagok jogainak felfüggesztésére, avagy kizárására vonatkozóan is, amennyiben valamilyen formában megsértik az alapokmányban lefektetett elveket. (1992-ig egyetlen eset fordult elő: Indonéziának ideiglenesen felfüggesztették a jogait.)

Hasonlóképpen a Közgyűlés választja meg a Biztonsági Tanács nem állandó tagjait 2 évre, továbbá a Gazdasági és Szociális Tanács, valamint a Nemzetközi Bíróság és részben a Gyámsági Tanács tagjait. Megválasztja továbbá a Biztonsági Tanács javaslatai alapján a Szervezet főtitkárát is.

A főtitkár beszámolója alapján megvizsgálja és jóváhagyja a Szervezet költségvetését, továbbá a szakosított intézményekkel kötött pénzügyi egyezményeket.

Az ENSZ költségvetését a tagállamok kötelező hozzájárulásából fedezik, amelyet meghatározott kulcs szerint állapítanak meg, alapul véve az ország lakosságának egy főre eső nemzeti jövedelmét.

1995 januárjában a napi sajtóban megjelent hírek szerint az ENSZ 185 tagállama a világszervezetnek 3,3 milliárd dollárral tartozik. A rendes költségvetésből 1,6 milliárd dollár hiányzik; 1,7 milliárdra pedig a béke fenntartásának biztosítására lenne szükség. A 185 tagországból az esedékes hozzájárulást teljes egészében csak 12 ország, 13 pedig csak részben egyenlítette ki. Joseph Connor helyettes főtitkár nyilatkozata szerint a kialakult helyzetet az is bonyolítja, hogy a központi ügyintézési és igazgatási részlegek folyó kiadásainak fedezésére az ENSZ kölcsönért folyamodott. A béke fenntartására szükséges összegeket hasonlóképpen nagy részt kölcsönökből fedezik. Mindezeket természetesen a világszervezetnek előbb-utóbb valamilyen formában vissza kell fizetnie.

A Közgyűlés rendes ülésszakai általában évente egyszer tartják, sürgős esetekben azonban a főtitkár bármikor összehívhatja a rendkívüli ülésszakot, általában 15 napon belül, rendkívül sürgős esetekben viszont már 24 órán belül is.

Az általános vitában részt vehetnek az államfők és a kormányfők is. A közgyűlési küldöttséget rendszerint külügyminiszeri szinten vezetik.

Az ENSZ állandó székhelye ma New-Yorkban van, és óriási palotáját egy olyan ingatlanon építették fel, amelyet a Rockefeller család ajándékozott a Világszervezetnek, amely napjainkban állandó képviselőt tart fenn Genfben és Bécsben is.

A Közgyűlésen napirenden szereplő kérdéseket részben a plenáris ülésen, leggyakrabban viszont először a főbizottságokban vitatják meg, azok pedig a továbbiak során jelentésüket és a tervezett határozati javaslatukat a plenáris ülés elé terjesztik, amely módosításáról vagy végleges elfogadásáról dönt.

A különböző bizottságok rendszerint a legfontosabb nemzetközi kérdésekkel foglalkoznak. A hidegháború idején fő téma volt a fegyverkezési verseny, a különböző típusú fegyverállomány csökkentése, az általános leszerelés, a világűr békés felhasználása és több más hasonló, a béke megőrzése szempontjából döntő fontosságú kérdés. Napjainkban a leggyakrabban napirenden szerepel a nemzetközi kereskedelem és pénzügy, továbbá a különböző országok, népek szociális és kulturális helyzete, az emberi jogok tiszteletben tartása és sok hasonló kérdés megvitatása, megfelelő megoldási lehetőségek kutatása.

A Közgyűlés munkálatainak irányítására minden egyes időszakban, figyelembe véve a méltányos földrajzi elosztás elvét, a különböző nemzetek küldöttségéből megválasztanak egy elnököt és 21 alelnököt. Ezenkívül szintén a Közgyűlés munkálatainak folyamán több más bizottságot is létrehoznak, amelyek közül egyesek ideiglenes, mások állandó jellegűek. Állandó jellegű pl. a Közgyűlés 7 főbizottsága, amelynek elnökei a munkálatok irányítására, választott elnökkel és a 21 alelnökkel együtt, az irányító bizottságot alkotják.

Állandó jellegű bizottságok: 1/ különleges politikai bizottság, 2/ politikai és biztonsági kérdésekkel, 3/ gazdasági és pénzügyi kérdésekkel, 4/ szociális, emberjogi és kulturális kérdésekkel, 5/ gyámsági kérdésekkel, 6/ igazgatási és költségvetési kérdésekkel és 7/ jogügyi kérdésekkel foglalkozó bizottságok.

Az ENSZ alapokmányának III. cikke a következőket tartalmazza: "Ezt az Alapokmányt, amelynek kínai, francia, orosz, angol és spanyol szövege egyaránt hiteles, az Amerikai Egyesült Államok kormányának irattárában fogják megőrizni. Ez a kormány az Alapokmány kellően hitelesített másolatát a többi aláíró állam kormányának megküldi."

A fentebbi öt nyelv mellett hivatalos nyelvként szerepel még az arab nyelv is. Napjainkban kétségtelenül minden téren uralkodó világnyelv lett az angol.

2. A Biztonsági Tanács

A Közgyűléssel szemben a különböző határozatok és rendszabályok, valamint intézkedések legfontosabb kezdeményező és végrehajtó szerve.

Jogai és kötelességei: örökdik a béke és a nemzetközi biztonság felett, a különböző népek, nemzetek, államok között felmerült ellentétek békés megoldását szorgalmazza, továbbá a békét fenyegető veszélyről és bármilyen agresszív tevékenységről jelentést tesz a Közgyűlésnek és ugyanakkor javasolja a béke helyreállítására hozandó intézkedéseket.

Határozatai azonban a Közgyűlés határozataihoz hasonlóan nem kötelező jellegűek, csupán javaslatok. Az alapelvek egyik legfontosabb tételeként szerepel, hogy támadás esetében, bármelyik állam részéről történjék, a megtámadott állam számára jogos az önvédelem; ez viszont soha sem lehet preventív jellegű, azaz a várható támadás elhárítására irányuló megelőző lépés, és ehhez hasonlóan megtorló jellegű utólagos visszacsapás, avagy bosszúállás.

A Biztonsági Tanács javaslatot tesz a Közgyűlésnek az új tagok felvételére, továbbá a régi tagok tagságának felfüggesztésére, vagy bizonyos esetekben kizárására vonatkozóan is.

A Biztonsági Tanács eredetileg 11 tagból állt. Ezek közül állandó tagok: az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Kína és az egykori Szovjetunió képviselői.

Napjainkban egyre inkább felmerül az eddigi öt állandó tag kiegészítésének szükségessége, ugyanis az elmúlt félszázad alatt az egyesített Németország és Japán gazdasági világhatalommá fejlődött. E kérdésre vonatkozóan végső döntés egyelőre még nem született.

A nem állandó tagok számát - az 1963-ban hozott közgyűlési határozat és az alapokmány 1965-ben hatályba lépett módosításnak megfelelően - az eredetileg megállapított 6-ról 10-re emelték.

A Biztonsági Tanács létszáma ma 5 állandó és 10 választottal együtt összesen 15 tag. A nem állandó tagokat a Közgyűlés 2 évre választja. A végső döntés meghozatalánál, a felmerülő különböző szempontok mellett, kötelezően figyelembe veszik a méltányos földrajzi elosztást, és ennek megfelelően, a Közgyűlés határozata alapján, a tíz nem állandó tagból 5-öt az ázsiai és afrikai országok, 2-öt Latin-Amerika, 2-öt Nyugat Európa, 1-et pedig Kelet-Európa országának küldöttei közül választanak.

Alapvető kérdésekben és fontos politikai döntések esetében a Biztonsági Tanács 9 tagjának kell "igen"-nel szavaznia, ezek közül mind az öt állandó tagnak és a 10 nem állandó tag közül négynek szükséges az igenlő szavazata. A döntések érvényességéhez az állandó tagok egyöntetű hozzájárulását az 1945-ös jaltai tanácskozáson fogadta el a három nagyhatalom képviselője (Roosevelt, Churchill és Sztálin).

Az állandó tagok egyöntetű szavazatának kötelezettsége és a "vétő"-jog bármelyik részéről történjék, szöges ellentétben áll az általánosan kinyilvánított elvvel, miszerint az ENSZ minden egyes tagja egyenlő. E tény szépítésére törekvő magyarázatok szerint az 5 állandó tagként szereplő nagyhatalmak mindenikének a béke fenntartása és biztosítása terén nagyobb a felelőssége is, és ezért szükséges igenlő hozzájárulásuk. Mindez azonban a bírálók szerint csak részben fedi a valóságot, ugyanis, az elmúlt 50 év alatt kialakult nemzetközi erőviszonyokat tekintve, a hidegháború idején gyakran lehetővé tette, hogy az egykori Szovjetunió képviselője a Biztonsági Tanács munkáját több ízben egyszerűen megbénítsa, vagy legalábbis lehetetlenné tegye, hogy gyors és határozott intézkedéseket foganatosítsanak. Az állandó tagok közül, ha valamelyik nem szavaz, vagyis tartózkodik a szavazástól, nem jelenti automatikusan a vétő-jog gyakorlását.

A Biztonsági Tanács mindenik állandó tagjának biztosított "vétő"-jog gyakorlásának eredményeként gyakran kompromisszumos alapon létrejött, formális határozatokat eredményezett, amelyek mindenik fél számára elfogadhatónak bizonyultak.

3. A Gazdasági és Szociális Tanács

Jelentős újjátásnak tekinthető az államok közötti gazdasági és szociális együttműködés lehetőségeinek tanulmányozására és elősegítésére irányuló törekvés, amelyet az Alapokmány az ENSZ fő feladatai közé sorol. A Tanács tevékenységének egyik legfontosabb területe az életszínvonal állandó

emelésére irányul, ez pedig szükségessé tenné a munkanélküliség fokozatos leépítését és a teljes foglalkoztatottság megvalósítását. Feladatkörébe tartozik még az egészségügy, továbbá a kulturális és nevelési kérdések terén történő együttműködés. Az alapvető emberi- és szabadságjogok tiszteletben tartására irányuló törekvések szorgalmazását, hasonlóképpen, célul tűzte ki.

A Tanács tagjait a Közgyűlés választja meg hároméves időszakra. Állandó tagjai elvileg nincsenek, a nagyhatalmak képviselőit viszont rendszeresen újraválasztják. Az Alapokmány szabályozza a választás módozatait is. A Tanács tagjainak létszámát az eredeti 18-ról a fejlődő országok kezdeményezésére 54-re emelték. Határozatait minden különösebb kötöttség nélkül egyszerű többséggel hozza. Évente rendszerint két ülészakot tart: tavasszal New-Yorkban és a nyár folyamán Genfben. Saját munkájáról köteles beszámolni a Közgyűlésnek.

Különböző bizottságok és szakosított intézmények tartoznak keretébe. Ilyenek pl.: a Statisztikai Bizottság, az Emberi Jogok Bizottsága, a Nők helyzetével foglalkozó Bizottság, a Kábítószer Kereskedelem ellen küzdő Bizottság stb.

Az állandó jellegű bizottságok különböző szakfeladatokat látnak el. Ilyenek pl. a lakásügyi, építkezési és termelési bizottságok, a Természeti Erőforrások Bizottsága stb. A világ különböző tájainak gazdasági és társadalmi kérdéseit tanulmányozó bizottságok valamilyen formában szintén a Gazdasági és Szociális Tanácshoz kapcsolódnak.

4. A Gyámsági Tanács

Hatásköre azokra a területekre, egykori gyarmati országokra terjed ki, amelyek a két világháború között a Genfi Népszövetség megfelelő ügyosztályának hatáskörébe tartozik és fölöttük bizonyos jogokat gyakorolnak. A II-ik világháború befejezése után, egyes legyőzött gyarmatosító államok fennhatóságát megszüntetve, bizonyos felszabadított területeket a győztes államok a Gyámsági Tanács hatáskörébe utaltak; ilyen volt pl. Afrikában Eritrea, volt olasz gyarmat.

Az ENSZ gyámsága alatt levő területek fokozatosan visszanyerték teljes függetlenségüket, és ennek következményeként a Gyámsági Tanács jelentősége is rendre megszűnt vagy megszűnik.

5. A Nemzetközi Bíróság

Állandó jellegű nemzetközi bíróság létesítésére először 1899-ben történt javaslat Hágában. A Genfi Népszövetség szervezeten belül már 1920-ban létrehozta és 1922-1940 között működött. A jelenlegi Nemzetközi Bíróság ennek jogutódja és egyben tevékenységének folytatója. Szervezeten belül napjainkban szintén az ENSZ kötelékébe tartozik, amely költségeit is a Közgyűlés által megállapított módon fedezi.

Tevékenységét, szervezeti felépítését, hatáskörét a "Nemzetközi Bíróság Szabályzata" részletesen meghatározza. Döntéseit, a hozzáforduló felek csak államok lehetnek, előzetes megegyezés alapján hozza.

Abban az esetben, ha valamelyik nemzetközi szerződés értelmezése és alkalmazása terén, vagy egyéb ok miatt, két vagy több állam között vita keletkezik, a perlekedő felek számára a bíróság véleményezése mindenkor mérvadó és döntő jelentőségű, hatásköre azonban korlátolt, döntéseinek nincs kényszerjellege, mivel nem áll rendelkezésére semmilyen hatalmi eszköz. A bírósághoz forduló felek viszont a legtöbb esetben már előzőleg megegyeznek, kötelezettséget vállalnak, hogy döntéseit elfogadva a maguk számára érvényesnek tekintik.

A továbbiak során hatáskörébe tartozik még a nemzetközi kötelezettségek megszegése következtében keletkezett károk felbecsülése és a jóvátétel elrendelése.

A bíróság 15 tagját az ENSZ Közgyűlés és a Biztonsági Tanács együttesen választja meg abszolút szótöbbséggel kilenc évre. Az egyszer már megválasztott bíró újraválasztható; ugyanannak a nemzetnek a soraiból azonban csak egy tag választható. Megbizottságuk ideje alatt semmilyen más elkötelezettségük, amely valamilyen formában függetlenségüket veszélyeztetné, nem lehet.

A bíróság ítélete végleges, abban az esetben, ha valamelyik fél nem hajlja végre határozatát, mivel a maga számára sérelmesnek találja, a másik fél a Biztonsági Tanácshoz fordulhat.

A bíróság hivatalos nyelve az angol és a francia. Jelenlegi székhelye, hasonlóképpen mint a két világháború között, Hágában van.

6. A Titkárság

Az ENSZ igazgatási teendőit a mindenkori titkárság látja el, élén a főtitkárral, akit a Biztonsági Tanács javaslata alapján, az Alapokmány előírásai szerint, a Közgyűlés nevezi ki, rendszerint 5 évre és ugyanaz a személy kétszer is betöltheti e funkciót.

A Titkárság tisztviselőit a mindenkori főtitkár nevezi ki, létszámuk időközben alaposan felduzzadt, ma már eléri a 3000-et, sőt egyes esetekben túl is haladja. Az alkalmazottak kiválasztásánál az Alapokmány előírásai szerint, a méltányos földrajzi megoszlás elve mellett, egyedül csak az emberek képességeit és erkölcsi magatartását szabad figyelembe venni.

A főtitkár minősége és tevékenysége elsősorban politikai jellegű, ezért jelölésekor mindenkor szükséges a Biztonsági Tanács állandó tagjainak egybehangzó véleménye. Részt vesz a Közgyűlés, a Biztonsági Tanács, a Szociális és Gazdasági Tanács, valamint a Gyámügyi Tanács ülésein és évenként jelentést terjeszt elő az ENSZ tevékenységéről.

Legfontosabb kötelezettségei közé tartozik, hogy felhívja a Biztonsági Tanács figyelmét minden olyan jelenségre, amely a békét fenyegeti. A főtitkár vagy bármilyen alkalmazott semmilyen kormány vagy más kívülálló szervezet részéről nem fogadhat el utasítást és tevékenységéről csupán az ENSZ szervezetének tartozik felelősséggel.

Az első főtitkár U. Thant, Burma állampolgára volt. Később Trygve Lie norvég és Dag Hammarskjöld svéd állampolgárt választották az ENSZ főtitkárává. Hammarskjöld halála után 1962-ben a Szovjetunió azt javasolta, hogy a főtitkári teendőket egy háromtagú bizottság lássa el, a Közgyűlés azonban a

javaslatot nem fogadta el. A jelenlegi főtítkár az egyiptomi Buttro-Buttros Ghali.

Meg kell még említenünk, hogy az Alapokmányban rögzített célkitűzések szükségessé tették több szakosított intézmény létrehozását és működését, amelyek közül a legtöbb szerződéses viszonyban, mint önálló nemzetközi jogalany, a világszervezet sokirányú elkötelezettségét igyekszik szolgálni. Példaként említjük meg az Egyesült Nemzetek Élelmezési és Mezőgazdasági szervezetét (FAO), az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetét (UNESCO), továbbá a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséget (IAEA), mint a legfontosabbakat.

Az ENSZ tevékenységének mérlege

A világszervezet félévszázados tevékenységét elemezve mindenekelőtt arra kell rámutatnunk, hogy a különböző világnézeti és politikai intézmények szinte mindenkor más és más szempontok szerint hol pozitívan, hol negatívan ítélik meg.

Gyakran szokták hangoztatni, hogy sem a Közgyűlés, sem a Biztonsági Tanács sok esetben távolról sem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Különböző zavargásokat, fegyveres összetűzéseket, amelyek a világ különböző pontjain robbantak ki, több ízben nem tudta megakadályozni. Azt sem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a különböző véres összeütközések végső okát nem egy esetben a hidegháború légkörében az egymással szembeszegülő két világhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei, valamint az egykori Szovjetunió versengésében kell keresnünk. Ezekkel szemben az esetek többségében az ENSZ és a Biztonsági Tanács is, bármilyen fennkölt volt célkitűzésük, éppenséggel tehetetlenek voltak. Szemléltető példaként gondoljunk csupán az 1956-os magyarországi és a Szezei-csatorna övezetében lejátszódó eseményekre, amikor az ENSZ Közgyűlésének sürgős ülészakára került sor, miután Anglia, Franciaország és Izrael, kihasználva a számukra kedvezőnek megítélt általános politikai légkört, mivel a világ közvéleménye lélegzetvisszafojtva figyelte a magyarországi fejleményeket, meglepetésszerűen megszállta a Szezei-csatorna övezetét, amelyet azelőtt Egyiptom akkori elnöke, Nasser államosított. Az ülészak eredményét és az elfogadott határozatokat Magyarországra vonatkozóan nem szükséges külön részleteznünk, hisz mindnyájan tudjuk, hogy lényegében egyenlő volt a zéróval. Egyetlen eredményként talán azt könyvelhetjük el, hogy Nyugat-Európa és Amerika befogadott több mint 200 000 menekült magyart. Mi történt a vasfüggöny mögött és attól keletre? ... Erről keveset tudott a világ.

Mindeztől eltekintve az ENSZ szezei-válsággal kapcsolatos határozatait és azok tiszteletben tartását tevékenysége pozitív eredményeként kell megítélnünk.

Egyes adatok szerint az ENSZ és a Biztonsági Tanács a II. világháború utáni fegyveres összetűzések (beleértve a különböző zavargásokat, polgárháborús jelenségeket) alig 20%-val tudott érdemlegesen foglalkozni, ugyanakkor a fölmerült viszályok csupán 10%-át volt képes kielégítő módon megoldani.

A világszervezet több esetben a villámhárító szerepét töltötte be, amelyet U. Thant, első főtitkára, találóan jellemezett: "Eltekintve több pozitív megnyilvánulásától, az Egyesült Nemzetek lényegében gyűjtőmedencéje volt nagyon sok vádaskodásnak, súrlódásnak, és ezáltal, csaknem reménytelen körülmények között is, a nemzetközi villámhárító szerepét vállalta magára."

Nem áll módunkban és nem is feladatunk, hogy sorra elemezzük az ENSZ és a Biztonsági Tanács sikeres vagy sikertelen tevékenységét; mindezek fölött végsősoron a történelem mond majd ítéletet. Ugyanakkor azonban feltétlenül meg kell említenünk döntő fontosságú szerepét, amelyet a gyarmati rendszer felszámolása és az egykori gyarmatok felszabadítása terén játszott.

KÁLDOS JÁNOS

EGY FEJEZET AZ UNITÁRIUS EGYHÁZTÖRTÉNET-ÍRÁS TÖRTÉNETÉBŐL*

A XVIII. századi magyar forráskutatás és forráskritika történetéről jó néhány kiváló tanulmány készült. Szinte mindegyikben megtalálhatjuk az erdélyi unitárius egyház történetét megíró Kénosi Tózsér János és Uzoni Fosztó István nevét, de a tényszerű említésen - esetleg néhány értékelő megjegyzésen - túl nem foglalkoznak érdemben az erdélyi unitárius egyháztörténet-írás alapvető forrásával.¹

A XVII-XVIII. században Európa különböző részein megjelent antitrinitáriusokkal, sociniánusokkal, unitáriusokkal foglalkozó vagy az ő történetüket is érintő egyháztörténetek és lexikonok az erdélyi unitárius egyház történetéről csak esetleges adatokkal rendelkeznek.² Ezek nagy része néhány erdélyi nyomtatványból származik, és szinte kizárólag a XVI. századi eseményeket érinti. Nem támaszkodhattak rendszeres ismeretanyagra az első magyar bibliográfusok - Cvittinger és Rotarides - sem.³ Ez magyarázható egyrészt azzal, hogy az unitárius peregrináció a XVII-XVIII. században jelentősen csökkent, és ezért igen nehézkes volt az információáramlás,⁴ másrészt pedig azzal, hogy az erdélyi unitárius egyház, rendkívül nehéz helyzete miatt, nem is tehetett komolyabb kísérletet saját története adatainak összegyűjtésére. Az adatok hiánya az erdélyi unitáriusok nagy püspökét - Szentábrahámi Lombard Mihályt - is hátráltatja egyháztörténetének munkálatai közben az erdélyi események megírásában. "Erdélyben az Erdélyi dolgok a reformacióra nézve a Vallás iránt és annak előmenetele iránt, az akkori üdöbéli írók a' megh lött dolgokról gondatlanok lévén, annyéra való homályosságban vagynak, hogy az akkor mivelte dolgokat

* Ez a rövid tanulmány a Kénosi Tózsér János - Uzoni Fosztó István nevéhez fűződő *Historia Unitariorum* című kéziratot egyháztörténet kiadásához végzett előmunkálatok közben készült. Inkább feladatmeghatározás, mint végeredmény.

méltóképpen kiforgatni alig lehessen. Annakokáért ha a setétségben csetlünk botlunk ne csudályad. Irtanak ugyan a' hátrábbani időkben: Pápai Páriz Ferentz, Haner György, Debretzeni Pál (akit kibotsátott Lampe) és mások némely Historiátskákot, de felette csonkákot. Ez alább következőkben mindazonáltal, ha melyek lesznek autoroknak említése nélkül. Azokhoz folyamodgyál és más hitelre méltó kézírásokra, melyek imitt, amott rejteződnék, az vagy talam az eleinktőlis mi hozzánk kézről kézre leszállott (traditiokhoz) beszélésekhez."⁵

Az unitárius egyház történetére vonatkozó első rendszeres anyaggyűjtések a református egyház története megírásának melléktermékeiként jönnek létre. Elég sok adatot és dokumentumot közöl az előbb említett Debreceni Ember Pál *Historia ecclesiastica Regni Hungariae* című művében, amely bár 1706-ban elkészült, csak 1728-ban jelent meg Utrechtben. Az 1750-es évek közepe táján fejezte be nagy művét Bod Péter *Historia Hungarorum ecclesiastica* címmel. Ennek több fejezete⁶ foglalkozik az unitáriusokkal. - Habent sua fata libelli... - Bod Péter egyháztörténete hosszú időre elvész az olvasók szeme elől, és majd csak a XIX. század végén adják ki az elveszettnek hitt nagy művet. A melléktermék, az unitáriusok története viszont megjelenik.⁷

Szentábrahámi előbb említett művében már kirajzolódik egy jövőbeli rendszeres anyaggyűjtés igénye, és az is bizonyos, hogy már 1730 körül kisebb gyűjtőmunka folyik. Ez az unitárius egyházon belüli anyaggyűjtés első állomása. Ekkor még csak az egyetemes egyháztörténet keretében foglalkoznak az erdélyi unitárius egyház történetével, azonban már megjelenik az igény az önálló erdélyi egyháztörténetre is.⁸

A rendszeres anyaggyűjtést Kénosi Tózsér János kezdte el az 1750-es években két munkájával kapcsolatban, amelyekben megírta az erdélyi unitárius írók életét és felsorolta műveiket (*Bibliotheca scriptorum Transylvano-Unitariorum, sive catalogus auctorum unitariorum eorumque librorum tam impressorum quam manusscriptorum*, 1753), illetve az erdélyi unitárius nyomdászokat és nyomdákat ismertette (*De typographiis et typographis Unitariorum in Transylvania atque libris in iisdem impressis*, 1754).⁹ Ezek a művek a *historia litteraria* műfajába tartoznak, de már rendkívül sok egyháztörténeti anyagot tartalmaznak. Feltehetőleg már ekkor megindul az anyaggyűjtéshez nélkülözhetetlen levelezés, és valószínűleg az egyházköri gyűléseken és a consistorium ülésein is szóba kerülnek az adatgyűjtés támogatásának és szervezésének kérdései. Ezek a dokumentumok azonban még feltáratlanok. Éppen ezekre utal azonban az a Kénosi Tózsér-levél, amelyet az egyházköri jegyzők biztatására válaszul ír az anyaggyűjtés nehézségeivel kapcsolatban, s amelyet Uzoni Fosztó István idéz a *Historia* előszavában.

"1. A szerzők igen gyakran ellentmondanak egymásnak, némelyek nagyon sok fontos dolgot elmellőznek, sokan szerfölött elfogultak a maguk felekezete iránt, az ellenpártot pedig igyekeznek sárba rántani, ellenfeleik történetét és személyeit könnyelműen befeketítik; a bíráló mesterségét általában elhanyagolják; ha saját pártjukra nézve valami kedvező anyagot találnak valamely szerzőnél, azt minden fontolgtás nélkül kiírják s kétségtelen igazsággyanánt tárják az olvasó elé; különösen az időrendre nem figyelnek elég gon-

dosan, hanem sok, szemmel láthatólag előbb történt dolgot nevetséges módon későbbi időpontra tesznek stb.

2. A hitújítással kapcsolatban az erdélyi dolgokat, amennyiben azok a vallásra s annak előrehaladására vonatkoznak, az egykorú írók oly sűrű homályba burkolták, hogy az akkor végbement eseményeket alig lehet tisztességesen kihámozni. Igaz ugyan, hogy akadnak figyelemre méltó írások is ez időre vonatkozólag, mint Lampe Egyháztörténete,¹⁰ Páriz Pápai Ferenc Új életre támadt rom című műve,¹¹ Haner György Erdély története,¹² Ilia András A vallások eredete és fejlődése Dáciában¹³ című munkája stb., de mindez édeskevés, s az sem mindenütt megbízható.

3. Kelpiuson kívül, ki a szászok eredetéről írt,¹⁴ Bethlen Farkas is beszél az ő Története¹⁵ 464. lapján, hogy Báthori Zsigmond, Erdély fejedelme Gyulafehérvárt számtalan sok régi emléket csak úgy tréfából elégetett. Más igen sok régi írás pusztult a forradalmak idején, melyek Erdélyt özönvíz módjára több ízben elárasztották. Erre elégséges bizonyítékot nyújtott Uzoni F. Mihály hazánkfia, a főkövetségnél a fejedelem udvari titkára, Krím földjének már több mint harminc év óta önkéntes lakója, ki nemes Török Ferenc úr által néhány esztendővel ezelőtt jelentette homoródszentmártoni Ugron Ferenc úrnak, hogy Erzsébetvárosról (melyet közönségesen Ebesfalvának hívnak) neki az ő fejedelmétől származó adománylevele van. Az pedig igen sok, Erdélyből oda szállított anyaggal együtt a krími levéltár egy külön szekrényében található meg.

4. Vannak igen nagy számmal bosszantóan önfejű emberek, kik molyés féregrágtá könyveiket levelesládáikból előszedni nem akarják, úgyhogy könnyebb tajtékból vizet facsarni, semmint az ilyenektől valamely régi könyvtöredéket megkaparintani. Pedig az ilyen sokszor igen alkalmas volna arra, hogy egyes egyháztörténeti adatok megvilágításával a dologra fényt derítsen.¹⁶

A fent említett nehézségek ellenére Kénosinak mégis sikerült igen nagy mennyiségű anyagot összegyűjtenie. Ezt bizonyítja magának a *Historiának* első kötete, továbbá anyaggyűjtésének az a töredéke, amelyet máig megtalálhatunk a volt unitárius kollégium kéziratosaiban.¹⁷ Ugyanott található egy *Convocatoriae et cursuales literae* című gyűjtemény Kénosi tollából.¹⁸ Az anyaggyűjtés további sorsáról pedig így ír Benczédi Gergely: "Kénosi sok nevezetes unitárius művet és adatot gyűjtött volt össze, melyeknek egy része özvegye kezén elkallódott, másik részét Uzoni Fosztó István szerezte meg, kiről id. Kozma Mihályra s erről részben Gergely nevű fiára szállottak. E Kozma Gergely mint kövendi pap 1849-ben elhalván, s fiai a haza szolgálatában távol lévén, szép könyvtára egyik kövendi lakás pajtájába került, honnan tűzgyűjtásra hordották mindaddig, míg Gál Lajos Kövendre menván lelkésznek, a méltó felháborodás hangján jelentést tett az E. K. Tanácshoz, melynek elnöke, K. Nagy Elek 1858-ban saját szekérével aztán a maradékot a kolozsvári collég. könyvtárába, melynek hagyományozva volt, beszállította."¹⁹

Biztos, hogy mások is bekapcsolódtak az anyaggyűjtő munkába. Az 1764-es aranyosrákosi zsinaton többen is biztatják a munka folytatására, valószínűleg támogatást is ígérnek neki és anyagilag is segítik.²⁰ Név szerint megemlíti őket Uzoni: Szócsi Mihály, aranyoskőri jegyző; Derzsi György,

udvarhelykőri jegyző; Bartók János, Küküllő megyei jegyző; Kozma Mihály, marosszéki jegyző; Nagy Mihály, a tordai iskola igazgatója voltak a segítők és támogatók. Néhány kisebb-nagyobb részlete azonosítható a *Historia* körül kialakuló anyaggyűjtésnek. Nagy Mihály possessorbejegyzésével maradt fenn egy kisebb történeti adatokat tartalmazó gyűjtemény.²¹ Kozma Mihály és Derzsi György összegyűjtik a zsinati és consistoriumi végzéseket.²² Valószínűleg már ekkor, az 1760-as évek közepén bekapcsolódik a munkába Uzoni Fosztó István is.²³ Erre vonatkozóan néhány érdekes megjegyzést olvashatunk az anyaggyűjtésről Szenábrahádi Lombard Mihály egyháztörténetének Uzoni Fosztó István által magyarra fordított szövegében,²⁴ illetve a hozzá fűzött kiegészítésekben (593-624. l.). Megtudhatjuk, hogy Kénosi Tözsér János kapcsolatot tartott Bod Péterrel is. Uzoni megemlíti, hogy Szentábrahádi idézi Karádi Pál levelét, amelyet 1579. november 9-én írt a kolozsvári papokhoz. Uzoni kiegészítésként le is írja az egész levelet (593-596. l.), majd a következőt fűzi hozzá: "Haec ex autographo Pauli Karadi, apud Rdm Dnum Petrum Bod, in M. Igen extante, ibidem descripsit Rdm D. Johannes Kenosi, nunc Ecclae Bagyoniensis Unit. Pastor, ex cujus transcripto, ego Stephanus F. Uzoni in T. Sz. Györgyino Parochia Ao. 1765, die 7ma Maji descripsi."

Kénosi 1771-re elkészült az egyháztörténet tizenhat fejezetével, de betegsége meggátolta a munka folytatásában. A kéziratot átadta Uzoni Fosztó Istvánnak ellenőrzésre és átdolgozásra. Uzoni azt írja a Bevezetőben, hogy Kénosi 1772. június 27-én történt halála után "...a főnt elésorolt, valamint más nagynevű egyházi és világi emberek is kezdtek engem biztatgatni. A papi rendből leginkább tisztelendő Kozma Mihály. Ő tisztelendő Kénosi temetése alkalmával sírva szedegette elő a szekrényből a leveleknek e történetre vonatkozó gyűjteményét, azokat az özvegytől megvásárolta és más, nála lévő, e célra nélkülözhetetlen töredékekkel együtt nekem átadta. Köztük volt továbbá Nagy Mihály. Azután a világi rendből tekintetes Váró Mózes úr és Balog Márton, Erdély nagyfejedelemségben legtudósabb jogász. Ezek tehát arra kértek, hogy az egész munkát elejétől vegyem át és amint Isten nekem arra lehetőséget ad, azt dolgozzam is át."²⁵ A *Historia* bevezetésében Uzoni részletesen leírja, hogy milyen nehézségekkel találta magát szemben az anyaggyűjtés közben. Pénzbeli támogatás híján nem tudott kutatásokat végezni külföldön. "Sem arra módom nem volt, hogy a nyilvános levéltárakat, sőt magánemberek levelesládáit is, hol pedig sok fontos anyag lehetett, tüzetesebben átvizsgálhas-sam, némelyikhez még hozzá sem férhettem. Sőt olykor az is megesett, hogy valamely levélben kifejezett óhajtásomra egy teljes esztendő is várnom kellett a válaszra."²⁶ Uzoni Fosztó István jelentős mértékben átdolgozta a Kénositól megkapott szöveget. A kódexekben olvasható, hogy mivel egészítette ki azt: "Postea a' R. D. Stephano F. Uzoni, in iisdem Ecclesia et officio successore, in Primo Libro multis locis et rebus notanter in *Prolegomeno*, et capite de Restitutione Externi Cultus aliisque aucta, emendata. In sequentibus vero libris ab Anno 1774 continuata."²⁷

Eddig is láthattuk, hogy Kozma Mihály aranyoskőri jegyző nagy szerepet vállalt a *Historia* anyaggyűjtése és Kénosi öröksége körül. Ő is lemásolta Kénosi eredeti kéziratát. A kolozsvári unitárius püspökség könyvtárában talál-

ható példányban a következő bejegyzés olvasható (p. IV): "Notandum est: Quia Steph. Uzoni Primum quoque Librum a Kenosio absolutum post ejus mortem resumens in plurimis locis auxit, mutavit, transposuit, ego vero ex scriptis Kenosii jam pro me descriptum eundem primum denuo describere nolui, imo nec potui, additamenta Uzonii interspersis paginis, earumque frustis sub certis signis additi. Ea est causa, quod tam disordine collectus appareat hisce liber. Tu quisquis descripturus es, procul dubio in debitum ordinem et locum scribes desperas." Kozma Mihály másolatából tehát rekonstruálható Kénosi eredeti szövege, és rekonstruálhatók Uzoni adatszerű kiegészítései is. Kozma ugyanis nem szerkesztette át Kénosi szövegét, hanem külön lapokon és különböző jelekkel ellátva Kénosi szövegének másolatához illesztette azokat.²⁸ Szövegtörténeti szempontból tehát rendkívül jelentős a Kozma Mihály-féle másolat.

Amint látható, már az 1770-es évek első felében két ágra bomlik a *Historia* első könyvének szöveghagyománya. Az egyik szálát az Uzoni Fosztó István által másolt szöveg, míg a másikat a Kozma Mihály által átdolgozott, majd az Uzoni kiegészítéseivel bővített szöveg reprezentálja. A második könyv esetében minden kódex, kisebb-nagyobb módosításoktól eltekintve, Uzoni szövegét másolja.

Az Uzoni által megkezdett ágon is tovább folytatódik a kézirat bővítése különböző adatokkal. Bartók János másolatában is jelentős kiegészítések találhatók. Ugyanígy a Kozma-ágon is mindig bővül a szöveg. Néha a legkevésbé értékes szöveg is rendkívül érdekes kiegészítéseket tartalmaz. Ilyen például a székelykeresztúri példányban a *Debreceni disputa* másolata, amely egyetlen forrása a XVI. századi drámának. Vagy megemlíthető a Bartók-féle másolat, amely Enyedí György beszédeinek olyan gyűjteményéből idéz, amit ma nem ismerünk. Szinte mindegyik kéziratban található utólag betoldott kisebb megjegyzések, lapok közé helyezett "cédulák", amelyek azt igazolják, hogy soha nem fejeződött be az adatgyűjtés, és hogy a "continuatorok" számára sokkal többet jelentettek az adatok, mint a szerkezet egységének megőrzése.

Jelenlegi ismereteink szerint az Uzoni-ághoz tartozó másolatok csak az első két kötetet és a harmadik egy részét tartalmazzák. A Kozma család azonban kötelességének érzi az erdélyi unitárius egyháztörténet írásának folytatását. Uzoni Fosztó halála után id. Kozma Mihály folytatja az egyháztörténetet mint "harmadik continuator". Megírja az erdélyi unitárius egyház történetét az 1790-es évekig. Ez a harmadik könyv (Lib. III.). Igyekszik megőrizni az addig követett szerkezetet, de még annyira sem sikerül neki, mint elődeinek.²⁹ Rendkívül hosszú forrásokat másol le szóról szóra, sőt nyomtatványokat iktat a szövegbe. Ezáltal egyre hangsúlyosabbá válik az adattár jelleg. Kozma Mihály még elkezdte írni a negyedik könyvet, de ennek már csak töredékével készül el.

Kozma Mihály betegsége miatt 1792 után nem tudta folytatni a munkát. Halála után (1798. november 3.) fia, ifj. Kozma Mihály kapja meg a *Historia* folytatásának jogát. Erről részletesen beszámol másik fia, Kozma János. Ezt írja: "A' N. Testans Ur és Atya által neveztes és példás fáradozással 's szorgalmatossággal egyben szedegettetett, és dolgozott három Tomusokból álló

Ekklesiastica Historiát a nagyobbik testvér pro continuatione magához vette, úgy mindazonáltal hogy telyességgel propriuma ne légyen hanem a' proprietatis (tulajdonosság) légyen a Familiájé, és soha azt senki a' Familiabol ne ablinealhasssa, és egyiknekis Jure successionis a' gyermekére ne szállyon v. szállhasson, ha arra való nem lesz, hogy continuálhasssa hanem a' más atyafi pro continuatione végye által."³⁰ Kozma János beszámolójából kitűnik, hogy hosszú időn keresztül ifj. Kozma Mihálynál volt a kézirat, aki azonban nem folytatta a munkát. Valamikor az 1810-es évek legelején átadta az iratokat fiatalabb öccsének, a Kolozsvárott lakó Kozma Józsefnek. A továbbiakban Kozma Jánost idézzük: "Ekkor ezeket jelentém: Hogy a' Késő Maradék, vagy Statusunkban lévő Keresztény Hütünk sorsossai el-mulásunk után halandó törékeny porainkra egy örökös (amnestiát) gyalázatos feledékenységet ne vészen. Az első lépésben az egész munka le másolása iránt való törekedéseimet le beszéllém s noha jelentett szándékom ki nyilatkoztatásával, rész szerént halható, rész szerént néma szollással, oda czéloza a jelentett szándékomra tett feleletnek értelme. *Hic homo cepit aedificare et non possit consummare*. Ennek következése.

De mégis hála légyen az Istennek a' segítő Kegyelemért, melynek véllem valo munkálkodása által erőt nyervén esztendőként, az nevezett Historiabéli örökség fennis tisztelt locumtenensétől Kolozsvárról 1812. 1813. 1814-ben volt Csókfalvi Papi Stiomra Darabonként által vittem és 1813-ban 5a Febr. azon irt munka és darabok le-másolásához, ha hol kivántatott rendben szedéséhez, a' melyre a' N. Üdv. T. Testans Úr Édes Atyánkknak általa az utasito betűkben ut mutatást láttam, hozzá fogtam; 's folytatván az irt Esztendőtől s naptól elkezdve, a' munkát hivatalomtól üress Nappali és éjtzakai, nyari őszi téli 's tavaszi oraimon 1815-ben 7a July, Kolozsvárra Fiamhoz valo indulásom napja előtt az írt három darabokban fekvő munka le másolását Négy darabokra telve szerentsésen elis végeztem. Az Egész Munkának a' Másza (ide járulván azis Seculumonként; amit én még azon kívül vagy magamnál; vagy ezen Kitsin Közönségünk Boldogságara fenn állására, jóvára, indulataimmal az [...] tzélszásaimmal öszve függő más T. Szolga-Társomnál találtam és az N. Üdv. Tiszt. Folytatónak folytatása czeljaiból az bétételre érdemesnek sőt szükségesnek láttam (az nyomtatványban talált, és a' bétételre szükséges insertumokon kívül) kilenczed fél száz arkosokban vagyon."³¹

Kozma János tehát egyrészt folytatja az apja által megkezdett munkát, másrészt másolatot készít az első három könyvről. Ez a másolat ma Marosvásárhelyen található.

Kozma János és öccse, Kozma Gergely nagy tervvel fordultak 1817-ben az unitárius püspökhöz, Körmöczi Jánoshoz³² és a consistoriumhoz. Ebben a "Memorialis"-ban összefoglalták a családjukban öröklődő kézirat sorsát, majd egy tervet vázoltak a *Historia* folytatására. Ebben igen részletesen felsorolják, hogy milyen történelmi dokumentumok, emlékek gyűjtése fontos. Kitérítetlen kérdőívekkel - "albákkal" - is segíteni akarják a rendszeres anyaggyűjtést. A tervre nem kaptak választ Körmöczi Jánostól, sőt mikor 1818-ban a zsinatra utazó superintendens Torda és Koppánd között súlyos balesetet szenved, a *Historia* folytatásának terve újra lekerül a napirendről.³³ Kozma Jánosról a következőket

írja öccse, Kozma Gergely: "Ez a Kozma János 1800-tól 1812-ig Csókfalván papskodott. Azután nyugalomra szánva magát, szabédi ősi birtokára vonult. Ott annak igazgatását inkább kedvelte, mint a mezősegi szörványok napi gondozásának hivatalát. Ezért a neki annyira kedves foglalkozással és ide-oda tett kellemes kirándulásokkal töltötte idejét, s életét békében és nyugalomban végezte. Azonban említett papsága és nyugalomba léte alatt először az Unitárius Egyháztörténet első három könyvét két esztendő alatt bámulatos buzgalommal és lankadatlan fáradozással maga hordozván a papírvásárlás költségeit is, az ő gyönyörű szép, gondos kézírásával lemásolta négy kötetben. Ezután ő maga folytatta e történet írását, megírván ezt is két kötetben s így az egész művet hat kötetben az utókorra hagyhatta."³⁴ Feltehetőleg a régebben Székelykeresztúron őrzött példány volt az itt említett hatkötetes másolat. Jakab Elek mindenesetre még hat kötetéről beszél.³⁵ A Teleki-téka katalógusában már csak öt kötet van feltüntetve. Ma pedig mindössze három kötet található meg a műnek. A szóbeli hagyomány szerint Kozma Gergely is dolgozott a kéziraton.³⁶ Hogy valóban dolgozott-e és mennyit, azt egyelőre nem tudni.

Az eddig ismertetett adatok és a ma meglévő példányok alapján a *Historia* következő példányairól tudunk:

I.

Cím: *Unitario-Ecclesiasticae historiae Transylvanicae*

Lelőhely: Kolozsvár, Unitárius Püspökség Könyvtára

Jelzet: nincs

Másolat: MTAK Mikrofilmtár A/559-563

Kötetek száma: I-IV.

Méret:

Tom. 1. 335 x 220 mm

Tom. 2. 330 x 215 mm

Tom. 3. 355 x 220 mm

Tom. 4. 380 x 235 mm

Tom. 5. 405 x 245 mm

Kötés: XIX. sz. első fele. Félbőr, rézcsatokkal. Az első kötet erősen sérült, az első fedél jobb felső része rongyolódott, a gerinc hiányzik.

Terjedelem:

Tom. 1. I-X, 1-646 p.

Tom. 2. 1-464(19)p.

Tom. 3. 1-1049(30)p.

Tom. 4. 1-643(23)p.

Tom. 5. (60,) 1-810 p.

Másolók:

1. id. Kozma Mihály

2. Kozma János

Possessorok:

1. id. Kozma Mihály

2. ifj. Kozma Mihály

3. Kozma József

4. Kozma János

II.

Cím: *Unitario-ecclesiastica historia Transilvanica*

Lelóhely: Biblioteca Fil. Acad. Rom. Cluj

Jelzet: MsU 1378

Méret: 420 x 270 mm

Kötés: papírborító

Terjedelem: (6,) 1-54 p., 55-74 f., 75-212 p.

Másoló: -

Possessorok:

1. A Kolozsvári Unitárius Főiskola Könyvtára, 1883

2. Academia R. S. Romania Biblioteca Filiala Cluj

Tartalom: A *Prolegomenát* és a Lib. III. részleteit tartalmazza.

III.

Cím: *Kénosi-Uzoni Fosztó István egyháztörténetéből*

Lelóhely: Biblioteca Fil. Acad. Rom. Cluj

Jelzet: MsU 1891

Méret: 340 x 210 mm

Terjedelem: 19 f.

Másoló: -

Tartalma: A tordai iskolára vonatkozó adatokat tartalmazza. A foliók verso oldalán a latin szöveg másolata, míg recto oldalán annak részleges magyar fordítása olvasható.

IV.

Cím: *Kénosi-Uzoni-Kozma: Az erdélyi unitárius egyház története*

Lelóhely: Kolozsvár, Unitárius Püspökség Könyvtára

Jelzet: 130. a

Kötetek száma: I-VI.

Méret: 360 x 230 mm

Kötés: XX. sz., szürke félvászon, gerincén zöld műbőr rátéten arany betűkkel a cím.

Terjedelem:

a. a ()-be tett számok üres foliót jeleznek

b. minden második f. van csak számozva

c. a folióknak csak a rectóján van írás

I/A (4,) 237 (2) = (4,) 474 (2) f.

I/B (4,) 238-525 (2)= (4,) 574 (2) f.

II/A (4,) 355 (10) = (4,) 710 (10) f.

III/A 185 = 370 f.

III/B 186/a-468 = 565 f.

III/C 469-759 = 580 f.

A fordítást Márkos Albert végezte 1942-1949. okt. 29. között Kolozsvárott és Székelykeresztúron. A székelykeresztúri példány alapján dolgozott, de összevetette a szöveget a Kolozsvári Püspökség példányával is. Lapalji jegyzetekben közli megjegyzéseit.

V.

Cím: *Historia Ecclesiastica Unitariorum in Transylvania*

Lelőhely: Kolozsvár, Unitárius Püspökség Könyvtára

Jelzet: -

Kötetek száma: Tom. I-II.

Méret: 370 x 240 mm

Kötés: A köteteket 1816-ban kötötték az Unitárius Egyház számára. Félbőr.

Terjedelem:

Tom. I. (2.) 1-412, [413-443. p. hiányzik], 444-622. p. [498. p. kimarad a számozásból, 563. p. kétszer]

Tom. II. 622³⁷- 1290. p. [632. p. kétszer; 683. p. kétszer; 716. p. kétszer; 1255-1258. p. üres; 1287-1290. p. üres]

Tartalma:

Tom. I. Lib. I. 1-, 622. p.

Tom. II. Lib. II. 622-1038. p.

Lib. III. 1039-1290. p.

Másoló: Uzoni Fosztó István. Az 1249. lapon Kozma Mihály bejegyzése: "Hic sistit mors Uzonii calamum A. 1778." Utána nagyrészt Kozma Mihály írása. Korábban is többször előfordul Kozma Mihály kézírása.

Possessor: A kézirat Uzoni halála után Kozma Mihályhoz került. A XIX. század elején (1816) az Unitárius Egyház köttette be a kéziratot, és több mint egy évszázadon keresztül a kolozsvári püspökség könyvtárában tartották. 1934-ben az Unitárius Egyház hozzájárulásával Earl Morse Wilbur magával vitte a kéziratot az Amerikai Egyesült Államokba. Ez a kézirat volt alapvető forrása nagy művének erdélyi fejezeteihez (*A History of Unitarianism in Transylvania, England, and America*, Cambridge/Massachusetts, 1952, Harvard University Press). A kézirat további sorsáról Szentiványi Sándor így nyilatkozik: "In consequence, when I returned to this country after World War II., Dr. Wilbur entrusted me with the custody of this work hoping that when I returned to Hungary, I could take the volumes back with me. Due to the political situation, I was unable to return to Hungary. As I did not dare to send this work back to Transylvania by mail, I placed it in the care of the Houghton Library (Harvard University).³⁸ A kézirat 1992 tavaszán visszakérült Kolozsvárra.

VI.

Cím: *Historia Ecclesiastica Transilvano-Unitaria*

Lelőhely: Tirgu Mures Archivele Statului

Jelzet: Fond Gimnaziul Unitarian Cristuru Sicuesa II. Seria manuscrise, Dosar Nr. 38-40

Régi jelzet: Marosvásárhely, Teleki-Bolyai Tudományos Gyűjtemény, 0356

Másolat: 686-697. p. (Lib. 1. Cap. XII. De disputatione quadam Albae Juliae habita) mikrofilmje a MTAK Mikrofilmtárában az A/184/XII jelzeten

Kötetek száma: I, III, IV. olim I-V. [VI?]³⁹

Méret: 230 x 380 mm

Kötés: XIX. sz., félbőr, csatok helye látszik, gerincén felirat: *Historia ecclesiastica Trano-Unitaria*

Terjedelem:

a. a []-ben található kiegészítések a Teleki-téka katalógusa alapján készültek a ma már hiányzó kötetekről.

	régi számozás	új számozás
Vol. 1.	(18,) 768 p.	400 f.
[Vol. 2.	I-IX., 1-768 p.]	
Vol. 3.	1-871 p.	460 f.
Vol. 4.	(38,) 651 p.	592 f.
[Vol. 5.	1-462 p.]	
[Vol. 6.?]]	?	

VII.

Cím: *Unitario-Ecclesiastica Historia Transylvanica*

Lelőhely: Budapest, Egyetemi Könyvtár

Jelzet: Ms Ab 70a

Kötetek száma: Pars I-II.

Méret:

Pars I. 245 x 365 mm

Pars II. 220 x 360 mm

Kötés: XIX. századi félbőr

Terjedelem:

Pars I. (10,)428 p.

Pars II. (4,)547 p.

Másoló: Bartók János, 1777

Tartalma:

Pars I. Lib. I. 1-428 p.

Pars II.Lib. II. 1-350 p.

Lib.III.351-547 p.

Possessorok: 1. Bartók János 2. Bartók József (1801-1809) 3. Semmilyen bejegyzés nem utal arra, hogy miként került a kódex az Egyetemi Könyvtár birtokába. Megkockáztathatunk egy feltételezést: Kanyaró Ferencnek tudomása volt arról, hogy a *Historia* egy példánya a Szilágyi Sándor tulajdonában volt.⁴⁰ Szilágyi pedig 1887-től az Egyetemi Könyvtár igazgatója volt.

Jegyzetek

¹ HÓMAN Bálint, *A forráskutatás és forráskritika története Magyarországon*, in UŐ, *Történetírás és forráskritika*, Bp., 1938, 398. "A protestáns adatgyűjtő egyház- és tudománytörténelem kései, de legkimagaslóbb képviselői Kénosi Tózsér János és Bod Péter. Előbbi az erdélyi unitárius egyház- és iskolatörténet forrásait gyűjtötte és foglalta nagy művébe, melyet utóbb Uzoni Fosztó István, majd Kozma Mihály és fia, Kozma János folytattak (*Unitario-ecclesiastica historia Transsylvanica. I-VI.*)" - *A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig (A magyar irodalom története, II)*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp. 1964, 460.

² LUBIENIECKI, Stanislaus, *Historia Reformationis Polonicae*, Freistadt, 1685. - SANDIUS, Christophorus, *Bibliotheca antitrinitariorum*, Freistadii,

1684. - ZELTNER, Gustav Georg, *Historia crypto-socinianismi Altorfinae*, Lipsiae, 1729. - BOCK, Friedrich Samuel, *Historia antitrinitariorum, maxime socinianism et socinianorum*, Regiomonti, 1774.

³ CZVITTINGER, David, *Specimen Hungariae literatae*, Frankfurt-Lipscse, 1711.- ROTARIDES, Michael, *Historiae Hungaricae antiqui medii et recentioris aevi lineamenta*, Altona, 1745.

⁴ SZABÓ Miklós, *Az erdélyi unitáriusok külföldi egyetemjárása 1848-ig*, in Keresztény Magvető (a továbbiakban: KM), 1990/2, 88.

⁵ SZENTÁBRAHÁMI LOMBARD Mihály, *Az Isten Ekklesiájának sokféle változásairól Szentábrahádi Lombard (!) Mihály urtól deákul irattatott szent historiája*, 467, UZONI FOSZTÓ István fordítása, Bibliotheca Fil. Acad. Rom. Cluj, Unitárius Kollégium Könyvtára MsU 977.

⁶ BOD, Petrus, *Historia Hungarorum ecclesiastica [...]*, ed. L. W. E. RAUWENHOFF [...] adjuvante Car. SZALAY, tom. I-III, Lugduni-Batavorum, 1888, E. J. Brill.- Lib. II. Cap. XVI. foglalkozik részletesen az unitáriusok XVI. századi történetével.

⁷ BOD, Petrus, *Historia unitariorum in Transylvania*, Leiden, 1781.

⁸ Aranyosrákosi Székely Sándor tudott arról, hogy kisebb anyaggyűjtő tevékenységet folytatott Szentábrahádi is. "Néhány emlékezetű superintendens szentábrahádi L. Mihály is több töredéket gyűjtött össze, és röviden érdekelte, nagy latán nyelven írt, kéziratban maradt egyházi történeteiben az unitáriusok' történeteit is [...]" in SZÉKELY Sándor, Aranyosrákosi, *Unitaria vallás történetei Erdélyben*, Kolozsvár, 1839, Előszó.

⁹ KÉNOSI TÓZSÉR János, *De typographiis et typographis Unitariorum in Transylvania. Bibliotheca scriptorum Transylvano-Unitariorum*, compiled by Ferenc FÖLDESI, Szeged, 1991 (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 32).

¹⁰ LAMPE, Friedrich Adolph, *Historia ecclesiasticae reformatae in Hungaria et Transylvania [...]*, Trajecti ad Rhenum, 1728, J. van Pool's.

¹¹ PÁPAI PÁRIZ Ferenc, *Rudus redivivum seu breves rerum ecclesiasticarum Hungaricarum juxta et Transylvanicarum inde a prima reformatione commentarii*, Cibinii, 1684, Jüngling.

¹² HANER, Georgius, *Historia ecclesiarum Transylvanicarum*, Francofurti-Lipsiae, 1694, Fölginer.

¹³ PATAKI, Franciscus, *Ortus et progressus variarum in Dacia gentium ac religionum cum principibus eiusdem [...]*, Claudiopoli, 1764. - A mű első kiadása 1730-ban jelent meg. Tévesen tulajdonítják Illia Andrásnak. - Vö. HÓMAN Bálint, *Kishevenesí Hevenesí Gábor*, in UŐ, *Történetírás és forráskritika*, Bp., 1938, 346.

¹⁴ KELP, Martin, *Natales Saxonum Transylvaniae*, Lipsiae, 1684, Brandius.

¹⁵ BETHLEN Farkas, *Historiarum Pannonico-Dacicarum libri 10 a clade Mohazensi usque ad finem seculi* (Keresd, XVII. sz.).

¹⁶ Uzoni Fosztó Istvánnak az Unitárius Egyháztörténethez írt előjáró beszéde, in KM, 1940, 132-133. - Márkos Albert fordításában közlöm a szöveget.

¹⁷ MsU 1105.- A kódexet részletesen leírja LAKÓ Elemér a kollégium kéziratáról készült katalógusában - továbbá ugyanő megemlíti *A Kolozsvári Unitárius Kollégium könyvtárának kéziratai a kolozsvári akadémiai könyvtárban* (in. KM, 1981, 27) című tanulmányában.

¹⁸ MsU 1108. A címlap hátoldalán Benczédi Gergely a következőket jegyezte föl: "Kénosi T. Jánosnak ezen sajátkezüleg másolt gyűjteménye került volt a Bartók János, aranyos széki esperes s utoljára kövendi pap birtokába, kiről szállott fiára orvostudor Bartók Jozefre, a ki 1820-ban beadta a vallásközönség levéltárába. Innen az E. képviselőtanács határozatából kivétetvén 1878-ban Benczédi Gergely ajánlatára bekötetett és a könyvtárba helyeztetett."

¹⁹ BENCZÉDI Gergely, *A tordai unitárius algymnasium igazgatói 1567-1888*, in. KM, 1889, 21.

²⁰ Uzoni Fosztó azt írja a *Historia* előszavában, hogy "E próbálkozásban a magunk költségével is segítségére voltunk." KM, 1940, 134.

²¹ MsU 117. - *Miscellanea in quibus ortus et progressus religionis Unitariae in Transylvania et alia continentur.*

²² MsU 227. - *Compilata ecclesiasticarum constitutionum ex antiquioribus et recentioribus Synodalibus ac Consistorialibus Generalibus et Partialibus constitutionibus [...]*

²³ Székely Sándor tudott arról, hogy többen láttak hozzá az anyaggyűjtéshez. "Kezdetek volt már a' múlt században némely egyházi íróink e' tárgyról eszmélni, és töredékeket gyűjteni, többen egy társaságba állva, - kik közt kitűnőleg figyelmet érdemel Kénosi Tós'ér János, ó-tordai iskola igazgató, ritka gyűjteményei' tekintetéből. "SZÉKELY, *Unitaria vallás történetei Erdélyben*, 8. jegyzetben i. m., Előszó. Később igyekeztek Kénosi munkáját magányos kezdeményezésként bemutatni. - KANYARÓ Ferenc, *Erdély első bibliográfusai*, in. MKsz, 1896, 168: "Kénosi Tósér János, mit sem tudva Bod Péter hasonló irányú törekvéseiről, lankadatlan fáradozott e hagyományok megmentése érdekében."

²⁴ MsU 977. - *Az Isten Ekklesiájának sokféle változásairól tiszteletes Szentábrahâmi Lombarg (!) Mihály urtól deâkul irattatott szent historiája.* - Uzoni a következőket írja a mű keletkezéséről és a fordításról: "Kezdette volt a' halhatatlan munkáju és emlékezetü Tiszts Szentábrahâmi L. Mihály ó kegyelme szeredai délelött tíz órán és szombati délutáni öt órán a tanuló iffjúságnak a kolozsvári Collegiumban, élő nyelvel eleiben adni, leírásra ezt a Historiat az Urnak 1730 esztendejében végzette el a közelebb megh irt 1748ban 2da Aprilis. Deák nyelven.

Én is mesteri és prédikâtori hivatalos dolgaim között Istennek segedelméből, Toroczkon kezdvén az 1760-dik esztendőnek 4dik napján, végezem magyarra fordítását ez 1763dik esztendőnek 12dik napjának ejjeli 12dik óráján. Ditsőség Istennek! Botsánat a' vétkezőnek! Torotzko Szent Györgyön."

²⁵ Uzoni Fosztó Istvánnak az Unitárius Egyháztörténethez írt előljáró beszéde, in. KM, 1940, 134-135.

²⁶ Uo., 136.

²⁷ A kódexek címlapján található a bejegyzés kisebb változtatásokkal. Az idézett szöveg a kolozsvári unitárius püspökség példányából való.

²⁸ Kozma Mihály több esetben nem másolja le az Uzoni által bőségesen idézett forrásokat, hanem csak röviden utal rájuk, vagy összefoglalja a lényegesnek ítélt részeket.

²⁹ Példaként említhetjük, hogy a XVIII. századi superintendensekről szóló rész majdnem 500 kéziratos oldal.

³⁰ Lib. 4, 35.

³¹ Lib. IV, 36.

³² Körmöczy János püspök tervezte, hogy összegyűjti a régi zsinati és consistoriumi végzéseket. Tóth György ezzel kapcsolatban idézi Körmöczy János 1813. október 21-én kelt főtanácsi meghívójának 4.pontját: "Nevezetes fogatkozásul tapasztaljuk azt is, hogy Consistoriumaink, Synataink igen fontos, hasznos régi határozásai szerte hevernek s minden eléforduló nevezetes casussal új határozást kénytelenítetünk tenni, nem használván a régieket s talán jobbakat. Én azért protocollumaikból most ezek kiszedéséhez hozzá fogtam, melyekből az Ecclesiastica Disciplina mellé egy "Generalis Canon Ecclesiarum Unitarianum", vagy "Constitutionum Corpus" fog készülni." 1814 januárjában a Főtanács erre a feladatra biztosnak kinevezte Nagy Mihályt és Szász Mózeset. - Vö. TÓTH György, *Az unitárius egyház rendszabályai 1626-1850*, Cluj-Kolozsvár, 1922, VI, 1. jegyzet.

³³ Az események és a terv részletes leírása az id. Kozma Mihály által megkezdett Lib. 4. Kozma János által folytatott részének legelején olvasható (33-48).

³⁴ Márkos Albert fordítása - 1-2. f.

³⁵ JAKAB Elek, *Magyar-lengyel unitárius érintkezések*, in. Századok, 1892, 300.

³⁶ Kozma Ferenc - Kozma Gergely unokája - így idézi fel Kovács István elbeszélését Kozma Gergellyel való találkozásáról. "Midőn a néhai gr. Kemény Józseffel Erdélyt tudományos czélból beutaztuk [ti. Kovács István, az erdélyi legfőbb törvényszék tagja], felkerestünk minden irodalmi dolgokkal foglalkozó hazafit, s ezek között nagyatyját [ti. Kozma Gergelyt] is, ki ekkor Kövenden lakott, s egy papnál alig képzelt ritka gazdag könyvtára volt. Íróasztalánál találtuk, egy 4-5 ujnyi fokos kéziraton dolgozva. Kérdésünkre, hogy mivel foglalkozik, azt felelé, hogy az unitárius egyház történetének folytatását írja, melyből a keze alattin kívül, asztaláról még egy más bevégzett kötetet mutatott meg nekünk." - KOZMA Ferencz, *Kozma Gergely*, in. KM, XI(1876), 51-52.

³⁷ A Lib. I. utolsó lapja a hibás kötés következtében a Tom. II. elejére került. A Tom. I. végére későbbi kéz lemásolta a megfelelő lapot.

³⁸ ST.-IVANYI, Alexandre, *The "Historia" and its authors*, New York, 1960 [2,] (American Hungarian Library, 3).

³⁹ JAKAB, 35. jegyzetben i. m., 300. A cikkben végig a székelykeresztúri példányra hivatkozik. "E kéziratból 1 példány az Unitárius Egyházi Főtanács levéltárában is van, de az csak két kötet, a nálam levő hat kötetből áll."

⁴⁰ KANYARÓ, 23. jegyzetben i. m., 172: "[...] s egy negyedik példány, ha tudósítóm nem téved, Szilágyi Sándort, történetíróink Nesztorát, vallja birtokosául."

Dr. GAAL GYÖRGY

UNITÁRIUS ÉPÜLETEK ÉS ÉPÍTKEZÉSEK AZ EGYKORI MAGYAR UTCÁBAN (3. rész)

IV.

A Kossuth Lajos utca páros, jobb oldalára térve a Bolyai utcán aluli szegletházon a 12. számot találjuk. Csak 1941-ben kapta e házszámot. Azelőtt, mivel bejárati kapuja és hosszabb homlokzata a Bolyai utca felé esik, csak ott volt száma: 12.sz. (azelőtt Tivoli - Bolyai utca 6.sz.).

Ez az unitáriusok második Magyar utcai telke volt: 1746. március 8-án Ajtai Szabó Zsigmondnétól vették a br. Wesselényi Ferenc és a síkátor közti házat és sütőt. A kollégiummal szemben lévén, megfelelt tanári lakásnak. Egy főtanácsi határozatból kitűnik, hogy 1798 februárjában e ház épülőfélben volt. Az egyházi irattár rendezésekor bizonyára majd előkerül delineatiója, s kiderül tervezője, kivitelezője neve is.¹⁶ Minden valószínűség szerint az eredetileg földszintes házat ekkor építették emeletessé. A homlokzatát 1858-ban is módosították, mai eklektikus formáját valamikor a századfordulón kaphatta. Eredetileg tehát későbarokk-klasszicista épület lehetett, az 1869-es telekkönyv szerint 5 lakoszobával. Általában két tanári szállásnak tekintették: a földszinti kisebb, az emeleti nagyobb volt. A Magyar utca felé 3 ablakos, a Bolyai utca irányában 6 ablakos (ezekből egy vakablak). Ablakkeretei stilizált emberfejjel, virág- és levélmotívumokkal díszítettek. Az 1938-as telekkönyv a földszinten 2 üzlethelyiséget, 1 szobát, 1 konyhát és mellékhelyiséget, az emeleten 3 szobát, 1 konyhát és mellékhelyiséget vesz nyilvántartásba. Ezek szerint a századfordulót követően már csak az emeleten volt egy tanári lakás. A közel két évszázadon át itt lakó unitárius tanárok, egyházi tisztségviselők névsorát összeállítani igen nehéz feladat, itt csak néhány névre utalhatunk. 1811 októberében itt hal meg és innen temetik Tsókafalvi Nagy Zsigmondot, a kollégium földrajz- és némettanárát, egyházi főjegyzőt. Itt lakott Aranyosrákosi Székely Mózes püspökhelyettes, 1847-1852 között kollégiumigazgató, mielőtt a templomon aluli papi-tanári lakásba költözött volna 1859-ben. 1859-ig itt lakott még Kovácsi Antal, a kollégium latintanára, 1857-1863 közti igazgatója. Lakását Nagy Lajos vette át, de rövidesen az átellenben levő Pákei-féle házba költözött, s 1866-ban a lakást Simén Domokos, a filozófiai és teológiai tárgyak tanára, vallástörténész, a Keresztény Magvető szerkesztője kapta meg. 1863-1864-ben az alsó tanári szállás Buzogány Áron történelemtanáré volt, a kiegyezés után pályája a minisztériumba vitt, ő kezdeményezte a budapesti egyházközség megalapítását. A földszinti lakásban Kovács János is lakott, de kicsinek találta, s az újonnan épült tulsó sarokházba költözött át. 1893-ban Péterfi Lajos latin-magyar tanár kapott itt szállást rövid kolozsvári szolgálata ide-

jén. Az 1900-as évek elején Gálffy Lőrinc e ház lakója: a kollégiumban görögöt és latint, majd a teológián újszövetséget és exegetikát ad elő. Az 1910-es években Vári Albert vallásanár, a gyakorlati teológia előadója, a Keresztény Magvető szerkesztője e lakásban lel otthonra. Rövidebb ideig Hidegh Mihály matematikatanár is itt kapott hajlékot, de utóbb a Sora-ház felépítése előtti épületek egyikében megfelelőbb lakásba költözött. E házhoz fűződik Gyallay-Pap Sándor, a tragikus sorsú fiatalon elhunyt költő életének is egy szakasza. Vallásfelekezete és a székelység pesszimista hangú szószólója volt. (587. sz. műemlék)

A ház végén a Tivoli utca felé sütőde volt, ezt együtt vették a házzal 1746-ban, s 1798-ban át is építették. Többnyire Magyar utcai vagy régi sütőházként emlegették. Az újabb sütőház a Szappany utcai volt, melyet 1755-ben özv. Biró Györgyné Stenczel Klára hagyott a kollégiumra, ez volt a Szappany utcai vagy újabb sütőház. (Gál Kelemen iskolatörténetében még régebbi sütőházakat is emleget.¹⁷) Ezeket bérbe adták, s így fontos bevételi forrásnak számítottak, s valamennyi kenyeret a diákságnak is juttattak. A Magyar utcai sütőházat az 1820-as években a tanári lakás bővítéséért lebontották.

A Kossuth Lajos utca 14. számú (azelőtt Belső Magyar utca 9., Kossuth Lajos utca 7. sz.) ház már külsejéből ítélve is az utca legpatinásabb épületének tűnik. A Mátyás-szülőház és a plébánia-ház mellett ez a harmadik csúcsíves gótikus portálét őrző lakóház. Kapu feletti monogramos címerpajzsa sok találgatásra adott alkalmat: annál is inkább, mert a főtéri templom boltozatának egyik zárókövén is feltűnik. Dongaboltozatos kapualja, s földszinti falainak jó része a XV. századból származik, a helyiségek boltozása már későbbi időre utal. Egész négyablakos frontja XVIII. századi építkezés. Emeleti tágas termei meg azt igazolják, hogy főúri család igényeihez szabták az épületet. Már az 1700-as évek közepén a Wesselényi család tulajdona volt. 1744-ben Wesselényi Ferenc Közép-Szolnok megye főispánja a tulajdonosa, az 1820-1830-as években pedig 1851-ben elhunyt unokája, a szintén főispán Wesselényi Farkas birtokolja. Az utóbbi nagy zenebarát és Beethoven-rajongó volt, s rendszeresen muzikusokat hívott házához koncertezni. A ház földszintjén bérlők lakhattak: 1845-ben Csiszér Mihály, a magyar szabó céh tagja és Hadadi András, a szíjgyártó céh tagja címét itt közli a Kolozsvári Naptár. 1853-ban a Wesselényiek kibédi Biasini Domokosnak és nejének, Kováts Karolinának adják el a házat. A vásárló a Központi Szálló épületében üzletet tartó fűszeres és lisztkereskedő Biasini Sándor testvérbátyja volt, mindkettőjük édesapja pedig a város történetében oly jelentős szerepet játszó Biasini Kajetán (Gaetano Biasini 1789-1847), aki a már említett Tivoli-épület függelékében Kendeffy Ádám és Wesselényi Miklós támogatásával létrehozott vívóiskola oktatómestereként került Kolozsvárra, s itt a polgári átalakulás egyik vállalkozó szellemű vezetője lett a reformkorban. Felesége, Kibédi Anna 1869-ben halt meg 74 éves korában, unitárius volt. Fiaik, Domokos és Sándor a város vezető kereskedői lettek. Apjuk még törve beszélt magyarul, de ők már elmagyarosodtak. Biasini Domokosné Szakáll Anna 1883 júliusában halt meg, s ezután adták el az örökösök a házat, mely az 1869-es telekkönyv szerint 15 lakószobás emeletes kőépület volt. 1865-ben Zsigmond Elek szeszgyárosnak volt lerakata itt.

Az Unitárius Vallásközösség örömmel vásárolta meg a régi tanári szegletházzal szomszédos tágas, díszes palotaszerű épületet, mivel amúgy is Ferencz József püspök már évek óta igényelte lakása kibővítését, e ház emelete pedig tökéletesen megfelelt az elvárásoknak. Ez volt a Belső Magyar utcában a harmadik püspöki ház (az e soron levő 7. sz. alatti régi püspöki ház és az átellenben levő Pákei-féle ház után), s mindmáig itt laknak az unitáriusok egyházi vezetői. Ferencz József élete közel egy századot fog át. Már 1859-től kollégiumi számtantanár és másodpap, majd kolozsvári első pap, kollégiumi vallástanár, 1876-tól püspök. Közben a teológián 1906-ig, fél évszázadon át a legkülönbözőbb tárgyakat adja elő. A Keresztény Magvető egyik alapítója. Nevéhez fűződik egyháza tanainak korszerű rendszerezése: a századfordulón adta ki Unitárius Kátéját, Hittanát és a híres Unitárius Kistükrot. Ő vezette át egyházát az I. világháborút követő történelmi változásokon, 1928-ban 52 évi püspöki szolgálat után halt meg. Utóda Boros György volt, aki bár csak tíz évig töltötte be a püspöki széket, több mint fél századon át egyháza vezető szellemiségei közé tartozott. 1879-től a teológia első, önálló tanára, majd a különválás után dékánja is volt, főleg az újtestamentumi tárgyakat adta elő. Nevéhez fűződik a Dávid Ferenc Egylet megalapítása 1885-ben, s vezetése, lapjának, az 1888-ban indult Unitárius Közölnynek a szerkesztése évtizedeken át. Sokat tett az angol és amerikai unitáriusokkal való kapcsolat megszilárdításáért, fordított is angolból, s megírta Brassai Sámuel életrajzát. Az Erdélyi Irodalmi Társaság vezetőségi tagja volt. Borost a filozófus-pedagógus Varga Béla követte a püspöki székben (1938-1941), lemondása után Józán Miklóst választották meg, aki több mint négy évtizeden át volt budapesti lelkész, két évtizedig püspöki vikárius is. Verseket írt, egyházi zenét szerzett. 1946-ban Kiss Elek lett az utódja, megelőzően 1921-től teológiai tanár és dékán, több filozófiai-pedagógiai mű szerzője volt. 1971-ben bekövetkezett halálát követően Kovács Lajos teológiai tanárt választották püspökké.

A földszinti üzlethelyiségek egyikét az első világháború előtti időben Kardos Vilmos bérelte aranyozó üzeme számára, a másikban "Laskai Ferenc és Fia saját gyártmányú ágynemű" üzlete működött. 1905-1914 közöttől van adatunk az itteni "Belleváry Testvérek cím- és díszmű festészeti teremé"-ről. Az 1910-es években Lucs András 1880-ban alapított férfiszabó üzlete, Farkas Ernő bőrkereskedése, Vágner János fodrászüzlete, Gartner József hentesboltja hirdeti e házszám alatt magát. Feltételezhetően közülük egyesek az előző tanári ház földszinti két üzlethelyiségét bérelték, de annak nem lévén külön Kossuth Lajos utcai házszáma, a következő házszámot (7.sz.) adták meg. Az 1920-as évekből Major Tódor elektrotechnikai üzlete és műhelye, valamint a Fischer-nyomda, az 1930-as évekből az Orbis utazási iroda címe e ház. 1938-ban a telekkönyvbe cseréppel fedett emeletes téglaházként iktatták, földszintjén 3 üzlethelyiséggel, 3 raktárral, 2 szobával és 2 konyhával, emeletén pedig 8 szobával, 2 konyhával és mellékhelyiségekkel. Jelenleg a földszinten két üzlet található. (588. sz. műemlék)

A Kossuth Lajos utca *16-18. szám* alatti két kispolgári ház a múlt század közepéről ittfeljett emlék. A kolozsvári házak jellegzetes típusa: két egymás melletti boltozott kőkeretes kapualj, jobbra és balra mindegyik háznak két-két

ablaka van, s egymást követik a szobák, más helyiségek. A közös udvart a felezővonalon egykor deszkakerítés választotta el. Mindkét épület későbarokk jellegű, a XVIII-XIX. század fordulóján kaphatták mai alakjukat, közben még renovációk alkalmával belekontárokdtak stílusukba.

A 16. számú ház (azelőtt Belső Magyar utca 11/a-b, Kossuth Lajos utca 9. sz.) 1869-ben egy 6 helyiséges és egy 1 lakrészes kőházból állott, tulajdonosa Farkas Gergely és felesége, Pajer Karolina volt. Régebbi adatunk, hogy 1845-ben Miller Dániel, a magyar szabó céh tagja lakott itt, s bizonyára a ház is az övé volt. 1883-ban azért áll el a kolozsvári egyházközség az unitárius templom megettí roskadozó szegletház újjáépítésétől, hogy ezt a kedvező helyen levő épületet megvehesse özvegy Farkasnéól papi lakásnak. Akkoriban az egymás végében levő négy szobát és konyhát jó móddal megépítettnek találják, a hátsó rész zsindeles két kis helyisége gyengébb minőségű. Első lakója Mózes András volt, akit 1881-ben hívott meg a kolozsvári eklézsia papjául, a lelkészi szolgálat mellett a teológia rendes egyháztörténet és jogtanára volt, jó szónok, példamutatóan szerény és szorgalmas ember. Az ő kérésére csináltatnak 1888-ban dupla ablakokat, s megújítják a kutat. 1889-ben Pákei Lajos tervei szerint Fekete Mihály építésszel 1 szobát, kamrát, szükségszékelt toldanak az épülethez, 1901-ben pedig bevezetik a csatornázást és az ivóvizet. Mózes halála után 1903-ban Csifó Salamont hívják meg lelkésznek, s egyben a teológiára is, ő utóbb az önállósuló teológiai állást választja, s 1909 őszén lemond a papságról. Csifó utóbb teológiai dékán lesz, több kötet és tanulmány szerzője. Az ő idejében (1907) vezetik be a villanyt a házba. Csifó utóda Ürmösi Károly, akit 1912-ben esperesnek is megválasztanak. Haláláig itt lakik, követője Sebe Ferenc. Ürmösi kérésére rendeznek be 1910-ben fürdőszobát a házba.

1911-ben megint felmerül a templom megettí szeglettelekre való építkezés. Ezúttal a Sora-ház helyén állt papi lakot és ezt a 9. sz. alatti házat adnák el, hogy árukból egy kétemeletes épületet húzzanak fel, melyben mindkét pap, a kántortanító és a harangozó is otthonhoz jusson. Az 1912 februári közgyűlés azért veti el a tervet, mert a hívek úgy találják helyesnek, ha a pap a Kossuth Lajos utcában lakik. Erre újabb tervezetés következik: a Sora helyén álló papi házat eladják a vallásközösségnek, e telekre pedig - megvásárolván a szomszédos 11. számú házat is - egy kétemeletes tömböt építtetnének papi lakásnak földszintjén bolthelyiségekkel. Ezt a közgyűlés jóváhagyja, de a szomszédos ház megvétele nagyon elhúzódik, s közbeszól a világháború is.

A Kossuth Lajos utca 18. szám (azelőtt Belső Magyar utca 13, Kossuth Lajos utca 11. sz.) legrégebbi tulajdonosa a már 1845-ben jelzett Balázs József szűcs lehetett. 1867-ben is Balázs József szűcsmester és raktára található itt. A telekkönyv felvételekor még ő a tulajdonos. 1874 májusában hal meg itt hat évi özvegység után kászonfeltízi Balázs Józsefné kiscsávási Csávási Borbála. A házat Vincze József vásárolja meg, s 1913-1914-ben az ő örököseitől akarja az unitárius egyházközség a házat megvenni. 1914 júliusában végre megkötik az alkut, de 3/144-ed részét csak 1918-ban tudják megvásárolni. A ház lakója 1910-ben Horváth János órásmester. 1927-1928-ban ebben az épületben alakítanak ki első ízben külön lelkészi irodát Szentiványi Sándor javaslatára.

A mostmár egy kézben levő két telekre 1928-tól újra építkezni akar az eklézsia. 1928-ban kezdi el a tervek készítését Demény Andor. 1931 márciusában Király József és Demény Andor tervét tárgyalják egy kétemeletes épületről. 1931 júniusában egy újabb terv kerül megvitatásra, eszerint a háromemeletes ház földszintjén üzlethelyiség, két lakás és hátul egy nagy terem lenne, az I. emeleten 4 lakás, a II. emeleten 2 lakás (a két lelkésznek), a III. emeleten pedig 3 lakás. 1931 júliusában már a részletes terven dolgozik Demény Andor, megvan az építkezési vállalkozó is Negruțiu F. Ioan személyében - s ekkor az Egyházi Képviselő Tanács a kellő anyagi fedezet hiányára hivatkozva (valójában néhány tisztségviselő személyes érdekében) nem járul hozzá az építkezéshez. 1938-1939-ben a 9. számú telek végében Deák Ferenc és Demény Andor a szedett-vedett gazdasági épületekből ingyen alakít ki a Dávid Ferenc Ifjúsági Egyletnek helyiséget (ez ma a lelkészi hivatal és gyűlésterem). A 11. számú ház helyiségeit az 1930-1940-es években a Gondoskodó Társaság (Gondoskodó Bank) bérlti, utóbb ez is papi lakás lesz.

Az 1938-as telekkönyv szerint a 9. szám 5 szoba, 1 konyha és mellék-helyiséges cseréppel fedett téglaház, a 11. szám 7 szoba, konyha és mellék-helyiséges pléhvel fedett ugyancsak téglaház.

Az 1940-es évek végén a két épület egységesítése még hangsúlyozottabbá válik azáltal, hogy a 16. szám alatti ház kapualját is beépítik üzletnek. Szerencsére a kapu faragott kerete, címeres záróköve a helyén maradt. Újabb változás az 1980-as évek közepén az, hogy a 16. számú házból két lakrészt az egyház magánszemélyeknek (Kallós Zoltán népköltészeti gyűjtőnek és Panek Katalin színművésznőnek) adott el. (589. sz. műemlék)

E házakkal lezárul az utca unitárius szakasza, jöllehet a XIX. század végéig a következő házak jó részének is unitárius tulajdonosai, bérlői voltak, akik házuk eladásakor azt legtöbbször megvételre felkínálták az egyháznak is.

V.

A továbbiakban a Kossuth Lajos utca és folytatása, a Magyar utca néhány egykori családi házát mutatjuk be. Ezek - egy kivétellel - nem kerültek egyházi tulajdonba, de olyan személyek, családok birtokolták őket, laktak bennük, akik jelentős szerepet játszottak az unitárius egyház és tanügy történetében.

A Berde Mózes utca keletkezéséről már szóltunk, a belváros egyik legújabb utcája. A Széchenyi tér gyorsabb megközelítését tette lehetővé. Bal oldalán a Brassai utcán túli saroktelket (Hosszú Szappan utca 13-15., Brassai utca 1.sz.) Horváth Gergelytől és özv. Tóth Károlyné Gyulai Etelkától 1899-ben vásárolta az Unitárius Egyházközség a kollégiumépítéskor lebontásra kerülő elemi leányiskola számára. Mikor 1936-ban eladják az Elővölgy dülőben levő kaszálót és a felparcellázott Irisz-telepi és Nádas terei ingatlanokat, az egyházközség a legjobb befektetésnek azt tartja, ha ennek a kettős teleknek pont a Brassai és Berde utcák felé eső sarkára egy kétemeletes házat építenek. A tervet Deák Ferencsel dolgoztatják ki, s 1937 augusztusától 1938 augusztusáig Demény Andor vezetésével "házilag" építetik fel az új bérházat. Az elemi is-

kola igazgatói lakában élt 1919-ben bekövetkezett haláláig Tarcsafalvi Albert költő, az Erdélyi Irodalmi Társaság tagja.

Az unitárius elemi iskolával szemben a ma is álló villaszerű épület, kertjében filegóriával s hatalmas gesztenyefákkal az első városi óvoda, akkori nevén a Fröbel Gyermekkert volt az első világháború végéig. 1873-ban nyílt meg az akkori Belső Magyar utca 38. (a mai 17. sz. ház helyén) szám alatti egyemeletes házban, s 1883-ban költözött ebbe a számára épített ingatlanba.

Visszatérve a Kossuth Lajos utca *11-es számú* három utcára néző sarokházhoz, vagy amint az idősebb kolozsváriak még ma is említik, a Haller-házhoz, ennek helyén a telekkönyv 1869-es felállításkor két telket vettek nyilvántartásba:

A Belső Magyar utca 30. számú négy lakóhelyiséges kőház tulajdonosa Veress (Roth) Lajos ügyvéd és neje, Csatt Anna. 1887-ben eladják a házat Orbai Lajos ügyvédnek, s ettől árverésen vásárolja meg 1895. szeptember 17-én Haller Rezső, az ügyvédi kamara akkori elnöke.

A Belső Magyar utca 32. számú öt lakóhelyiséges kőház az 1865-ben elhunyt Kettner Gottliebne Gunther Elisabeth örököséi volt, tőlük 1873-ban Bogdán István és neje, majd ezektől ugyanazon évben Haller Rezső veszi meg.

Haller kora legnevesebb kolozsvári ügyvédje, az EMKE jogtanácsosa volt. Felesége az utca túlsó oldalán lakó Groisz Gusztáv egykori városi főbíró Kornélia nevű lánya, testvére pedig Haller Károly jogászprofesszor, aki az 1880-as években polgármesterként játszott nagy szerepet a város fejlesztésében, parkosításában. Haller Rezső e kettős telke az Unitárius Kollégium építkezései és az utcanyitás nyomán különösen alkalmassá vált egy modern bérház felépítésére. 1900. május 26-án ad hírt róla a Magyar Polgár, hogy "A városi mérnöki hivatal általános szépészeti szempontból megkereste Haller Rezső kir. tanácsost, hogy eredetileg egyemeletesre tervezett házát a szimmetria kedvéért építtesse kétemeletesre, amit ő meg is ígért a mérnöki hivatalnak. Így aztán az új Berde utca egyike lesz Kolozsvár legszebb utcáinak". Mindkét telekből kis részt utcaszélesítésre faragtak le. Feltehetően már 1901-re elkészült a valóban kétemeletes, ízlésesen díszített eklektikus bérpalota, a város egyik legszebb lakóháza. Kilencablakos, két első emeleti erkéllyel díszített Kossuth Lajos utcai frontja a legdíszesebb, Berde Mózes utcai szárnya a kollégium épületével párhuzamos, a Brassai utca felé pedig a Kossuth Lajos utcaihoz hasonló, rövidebb homlokzata van. Az 1907-es, Haller Rezső halála után felvett telekkönyv szerint a közös helyiségeken kívül földszintjén 6, első emeletén 5, második emeletén 6 luxuslakás találtatott. Az új ház a Berde Mózes utca 2. illetve a Kossuth Lajos utca 11. számot kapta. A ház tervezője és az építkezés kivitelezője Endstrasser Benedek volt.

1907-ben a házat Haller három fia és leánya örökli. Közülük Haller Gusztáv apja hivatását folytatta, az EMKE és a Katolikus Státus is jogtanácsosául választotta. 1913-ban pedig nagyapja és nagybátya kései utódként a polgármesteri székre került, s a háború nehéz éveiben a hatalomváltozásig ő vezette a várost. A Bánffy-palotabeli kaszinóban érte a váratlan halál 1923-ban. A házat 1925-ben az akkor már halott dr. Engel Gáborné Haller Kornélia örököséi váltják meg a többi résztulajdonostól. Engel Gábor neves nőgyógyász, a

Karolina kórház utolsó igazgatója 1919-es kényszernyugdíjaztatásától haláláig lakik itt, s rendelőt is tart. Közben 1931-ben Engel egyik lánya és férje, Gyergyay Árpád neves fül-orr-gégész orvosprofesszor, az Unitárius Kollégium felügyelő gondnoka veszi át az egész ingatlant. Tőlük államosítják "az Egészségügyi Minisztérium használatára" 1949-ben.

A házban bérlőként számos egyetemi tanár, közéleti személyiség, orvos bérelt lakást, itt csak Éjszaky Ödön amatőr festőnek, a fényképészet egyik kolozsvári úttörőjének, Hidegh Mihály nyugalmazott unitárius kollégiumi tanárnak és Csögör Lajos fogorvosnak, későbbi egyetemi tanárnak a nevét emeljük ki. A földszint helyiségeit az államosítás óta a tüdőbeteg-gondozó röntgen szűrőállomása használja.

Az innen számított második ház volt a Kossuth Lajos utca *15. szám* (azelőtt Belső Magyar utca 36/a-b, Kossuth Lajos utca 16.sz.). 1985-ben bontották le. Frontján két ablakot aránylag keskeny kapu követett. Homlokzatát valamikor a századforduló táján "korszerűsítették": az ablakok fölé gipsz szemöldökíveket illesztettek, s valószínűleg ekkor keskenyítették el, tették szegletessé a kaput. A telekkönyv felállításakor, 1869-ben egy négy lakóhelyiséges és egy 1 lakóhelyiséges kőházat vettek nyilvántartásba. Tulajdonosa Ferentzi Mózes nyugalmazott főkormányiszéki alszámvevő, unitárius egyházi tanácsos és felesége, Füzi Krisztina volt. (Krisztina testvére, Füzi Borbára Kriza Jánoshoz ment férjhez.) Ferentzi 1884-ben, 85 éves korában bekövetkezett halála után felesége és leánya, Wéber Sándorné Ferentzi Eszter örökli a házat, majd ez, mint egyedüli túlélő, 1895-ben Bíró József kataszteri becselőnek adja el, akinek 1902-ben bekövetkezett halálakor bajtársai külön gyászjelentésben mint 1848/49-es főhadnagyot, Honvéd egyleti alelnököt búcsúztatják. Özvegye, Keresztes Gizella a kolozsvári Református Kollégiumra hagyja az ingatlant, s ettől Katona Gergely és neje veszi meg. Az 1938-as telekkönyv szerint 6 helyiséges, 2 konyhás ház állott itt. Katona Gergelyné megözvegyülvén másodszer és harmadszor is férjhez ment. Az ingatlant csak az 1980-as évek elején államosították a leszármazottaktól. E házban lakott 1869-1870-ben Benczédi Gergellyel együtt Uzoni Fosztó Gábor, aki szokatlanul fiatalon, 23 éves korában választotta meg kolozsvári unitárius lelkésznek, s az ezzel kapcsolatos kollégiumi tanári állásba. Hogy a szépreményű fiatal mi készítette arra, hogy alig egy évi szolgálat után 1870 novemberében Bölöni Farkas Sándor sírjánál pisztollyal vessen véget életének, mindmáig rejtély maradt.

A Kossuth Lajos utca *29. számú* (azelőtt Belső Magyar utca 50, Kossuth Lajos utca 30. sz.) telken újabb és régebbi épületek együttese állt az 1984-es lebontásig. A keskeny kis földszintes ház frontja beljebb esett a két szomszédos házénál, de azok vonalán kerítést húztak, s mögötte kedves kis virággruppot alakítottak ki. Az 1869-es telekkönyv egy 3 lakóhelyiséges kőházat vesz itt nyilvántartásba, tulajdonosa pedig Kriza János unitárius püspök és neje, Füzi Borbára. Kriza valószínűleg soha sem lakott itt, róla már szóltunk a korábbi épületek kapcsán. Felesége, lehetséges, hogy ide költözött a férje halála után egy időre, de végül a 10-es számú tanári házban halt meg. 1875-ben, a püspök halála után örökösként Kriza Gyulát és Kovács Jánosné Kriza Lenkát iktatják, akik már a következő évben lemondanak részükről édesanyjuk javára. Ez

1880-ban a Heinrich családnak adja el. Tőlük 1883-ban Dénes Ferenc és neje veszi meg. 1913-tól szatócs, lakatos, fényképész a tulajdonos; 1954-ben veszi meg Gajzágó Lajos műköszörűs, akitől a 80-as évek elején államosítják. Mivel a ház előtti utcaszakaszon a múlt század utolsó harmadától kezdve állandó bérkocsi várakozóhely volt, ez az épület rendeltetését is meghatározta: utcai helyiségében többnyire kocsmá, udvarán pedig kovácsműhely működött.

A szemben lévő oldalon egy szintén lebontott ház emlékét idézzük fel. A mai Victoria szálloda helyén állt három házból a Főtér fele eső volt a Kossuth Lajos utca 52. szám (azelőtt Belső Magyar utca 49/a-b, Kossuth Lajos utca 45. szám). Stílusából ítélve a múlt század 70-es, 80-as éveiben alakították ki eklektikus, négyablakos homlokzatát. Az ablakok felett virágmintás betét volt, s ezt az ablakok felső harmadáig lenyúló vakolatív keretezte. Kelet felé esett az udvarra nyíló kapu. A telken 1869-ben egy 3 lakóhelyiségű és egy 1 lakóhelyiségű épület volt, az 1938-as telekkönyv egy 6 szoba 1 konyhás házat vesz nyilvántartásba. Az első ismert tulajdonos Molnos Dávid özvegye Székely Borbára, aki 1869. május 10-én itt hal meg 81 éves korában. Molnos Dávid 1812-1832 között az Unitárius Kollégium nagyhírű, szigorú igazgatója volt, történelmet és bölcséletet tanított, a kollégium épületében lakott. Nem tudjuk, hogy e ház már akkoriban is a tulajdona volt-e, de nem valószínű, hogy 1832 után egyházi főjegyzőként ide költözött. Az sem kizárt, hogy felesége vásárolta vagy örökölte e házat 33 évi özvegysége során. Csak tíz évvel Molnosné halála után iktatják a telekkönyvbe az új tulajdonost: Magyar Mihály városi és unitárius egyházi tanácsost. Ő volt a főtéri templom körüli épületek lebontásának egyik fő szorgalmazója. A nyugatra eső szomszédos házas telek is az övé volt. 1879. július 14-én halt meg, s októberben már fiát és lányát jegyzik be tulajdonosként, ők megosztóznak: a Főtér felőli ház Hori Béláné Magyar Ilonáé lesz, s a Hory család 1883-1884-ben átépítteti Maetz Frigyes tervei szerint. Így az a ház máig is Hory-házként él a köztudatban. Ezt a Molnos-féle házat ifj. Magyar Mihály és kiskorú fia kapja. Magyar 1882-ben nyomdát alapít, mely az "Ellenzék nyomdája" néven válik közismertté, egy ideig ő maga is szerkeszti a leg-hosszabb életű kolozsvári napilapot, az Ellenzéket.

Magyar 1895-ben a Magos családnak adja el e házat, tőlük 1918-ban Kathonay Károly mészárosmester kezére kerül. 1926-tól Miclea Gheorghe, az Albina Bank ügyésze a tulajdonos, majd Hirsch Vilmos építőanyagkereskedő, akitől 1977-ben államosítják. 1984 nyarán bontják le az épületet.

A téren aluli, egykori Külső Magyar utcai szakaszon mindössze két háznak van unitárius vonatkozása. Az Eminescu Líceumon inneni szerény kis földszintes ház ma a 92. számot viseli (korábban Külső Magyar utca 28/a-b, Magyar utca 30, Vörös Hadsereg útja 36. sz.). 1869-ben két épületet jegyeztek fel e telken: egy 5 helyiségű és egy 2 helyiségű lakóházat. Ferentzi Mózes unitárius egyházi tanácsos gyermekei (Mária, Rozália, Elek kiskorúak) nevére iktatták őket. Ferentzinek volt még háza a Belső Magyar utcai szakaszon (15. szám, már szóltunk róla). Ezen ingatlan már 1872-ben eladásra kerül: Rozner Márton és neje veszi meg. Az 1879-ben iktatott újabb tulajdonospár: Benedek Áron és neje, Popini Emilia. Benedek a kolozsvári Unitárius Kollégium neveltje, lelkészi vizsgát is tett. A kolozsvári egyetem természettudományi karát vé-

gezte. A tordai algimnáziumnál, majd 1871-től a kolozsvári Tanítóképző Intézetben volt tanár. Pedagógiai cikkeket is írt. Elmebaj okozta korai halálát. E házból temették 1890 novemberében. Felesége 1901-ben építkezett e telken. 1908-ban a Lakatos, 1919-ben a Weisz család kezére jut az ingatlan. Az utóbbi tulajdonost bizonyára deportálták, mert a következő birtokos a Zsidó Hitközségek Szövetsége, mely 1951-ben a Benkő-Hroch családnak adja el. Az 1950-es években ennek a háznak az utcasorból kilógó frontját hátrább hozták. Most két kis ablaka néz az utcára. A telek közepe táján keresztbe építve is egy ház található.

A szentpéteri templomon túl állt a 154-es számú ház (korábban Külső Magyar utca 96, Magyar utca 92, Vörös Hadsereg útja 100-102. sz.). A négyablakos masszív épület már messziről elárulta, hogy nem egy hóstáti családnak készült, tulajdonosa nagyobb igényeket támasztott otthona iránt. A telken az 1869-es feljegyzés szerint egy 3 helyiséges kőház állott, a 231 négyszögöles udvarhoz 518 négyszögölnyi kert járult. A tulajdonos Bányai József csizmadia és neje, Beke Rozália. 1889-ben már az özvegyé az egész, akitől 1902-ben Kertész János és Horváthné Beke Anna örökl, majd 1903-ban Horváth Kálmán álmásfőnök és neje kezében összpontosul az ingatlan, akik 1904 szeptemberében eladják azt Péterfi Dénes unitárius lelkésznek és nejének, Péchy Katának. Minden bizonnyal ők építik az 1987 tavaszán lebontott, az 1938-as telekkönyv szerint 3 szobából, 2 konyhából álló magas földszintes épületet. Péterfi akkoriban még a Kossuth Lajos utca 8. sz. alatti unitárius papi házban lakott (a mai Sora-épület helyén), ezt a házat arra építette, hogy nyugalomba vonulva itt húzódhasson meg. S mint utaltunk rá, 1911-ben teljes testi és szellemi erőben, mindössze 60 évesen nyugalomba vonult, s a közélettől teljesen visszahúzódva élt itt 1925 májusában bekövetkezett haláláig. E háztól temették, Vári Albert beszédével, a Házsongárdi temető felső részén a Brassaié közelében levő sírjánál. Gál Kelemen és Borbély István méltatta életútját.¹⁸ Özvegye még 15 évig lakott itt, 1940 decemberében követte férjét. Házastelküket az Unitárius Egyházközségre hagyják, hogy az "Péterfiné Péchy Katalin Leányotthon"-t létesítsen benne. Felállításához szükséges anyagi alap hiányában egyre késik, bérlők laknak benne, míg 1949-ben a Tanügyminisztérium részére államosítják. 1961-ben a Tartományi Mozivállalat tulajdonába megy át, de végig lakóház marad. A lebontás előtti 2-3 évben az építkezési vállalat irodának használja, így túléli valamennyi e soron álló szomszédját. A házhoz a kaputól balra kőből épült raktár tartozott, valószínűleg azt is külön számozták 1941-ben. A telek végét 1962-ben leválasztották, majd 1977-ben az egész kertet a Nyomdaipari Vállalat területéhez írták át.

Jegyzetek

¹ A festmény a Sora-épületben lakó Szathmári János nyugalmazott egyházi tanácsos tulajdona. Szathmári János számos adatot szolgáltatott a Sora-épület felhúzásával kapcsolatban.

² Az unitárius épületekre vonatkozóan áttanulmányoztuk a képviselőtanácsai (EKT), főtanácsai jegyzőkönyveket, leltárkönyveket, Benczédi Gergely feljegyzéseit valamint az egyházközségi iratokat.

³ szeőkefalvi Szent-Miklósi László: *A pákói Pákey (másként Tamás) család.* Magyar Családtörténeti Szemle, 1943.

⁴ Gál Kelemen: *A kolozsvári Unitárius Kollégium története.* (Kolozsvár) 1935. I. 256.

⁵ *Strasser--Öhlbaum Co.* Gazda Újság, 1938. aug. 13. valamint az EKT jegyzőkönyvében az 1967/1938 sz. (*Jelentés a kolozsvári új építkezésekről*)

⁶ Gál Kelemen: i.m. I. 252.

⁷ *A kolozsvári Unitárius Kollégium írásban és képekben.* Az új kollégium megnyitásának emlékére szerkesztette és kiadja dr. Boros György. Kolozsvár, 1901. 7-10.

⁸ A templom építéstörténetének adatait 1958-ban Kecskés Lajos, 1977-ben Szabó Dezső dolgozta fel gépírással értekezésben. E sorok írója a templomra vonatkozó építési dokumentumokat a Keresztény Magvető 1986-os évfolyamában tette közzé, összefoglaló dolgozata: *A kétszáz éves kolozsvári unitárius templom.* Protestáns Szemle, 1993. 4. sz. 278-284.

⁹ Balogh Jolán: *Kolozsvár műemlékei.* Budapest, 1935. 37.

¹⁰ Ezt a feliratot az 1968-as renoválásakor - érthetetlen módon - bevakolták.

¹¹ Rezi Elek: *A kerekdő.* Keresztény Magvető, 1979. 2-3. sz. 167-170.

¹² Kelemen Lajos: *Lebontott régi házak.* Erdély, 1899. 85-86.; Balogh Jolán: *Pákei Lajos rajzai Kolozsvár építészeti emlékeiről.* Erdélyi Múzeum, 1944. 3-4. sz. XXII. tábla

¹³ Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok.* II. Bukarest, 1982. 90-93.

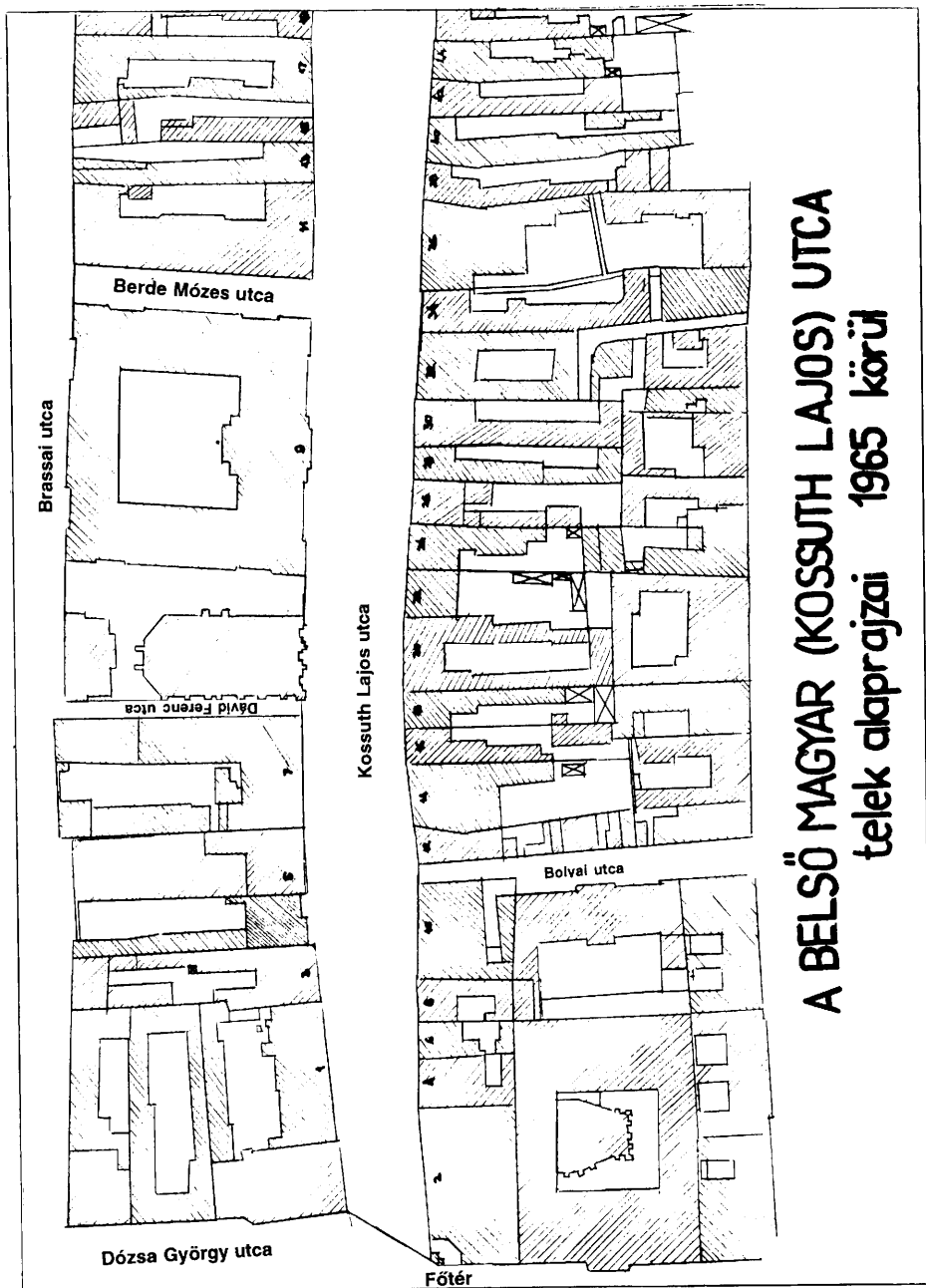
¹⁴ Vö. Ellenzék, 1899. jún. 15.

¹⁵ *A kolozsvári Unitárius Kollégium írásban és képekben.* I.h.,i.é. 67-74. A gázvezeték akkoriban a világítást szolgálta.

¹⁶ Az Unitárius Püspökség levéltárának 1813-ban lezárt XLIV. kötegében a 20. okirat volna: a Wesselényi Ház mellett lévő professori Szeglet Ház delineatioja.

¹⁷ Gál Kelemen: i.m. II. 270-271.

¹⁸ *Péterfi Dénes halála.* Ellenzék, 1925. máj. 17.

A BELSŐ MAGYAR (KOSSUTH LAJOS) UTCA
telek alaprajzai 1965 körül

BESZÁMOLÓ A MAROSSZENTGYÖRGYI UNITÁRIUS TEMPLOM ÉPÍTÉSÉRŐL

Mindig azon a véleményen voltam, hogy egy templomépítés vagy nagyobb javítás az egyházközség fejlődését, a gyülekezet lelkületét tükrözi; a templom története egyben az egyházközség története is.

A marosszentgyörgyi unitárius gyülekezet hívei valamennyien betelepültek, három hullámban költöztek ide: az 1920-1930-as években; az 1960-as években, amikor a Nyárad mentéről jöttek nagyon sokan. A kollektivizálás a fiatalság létbizonytalanságba való juttatását jelentette. A megélhetésért ipari központokba, azok környékére költöztek, így Marosszentgyörgyre is. A harmadik és egyben a legnagyobb hullám Marosvásárhely zártvárossá való nyilvánítás következménye.

Marosszentgyörgy a marosvásárhelyi unitárius egyházközséghez tartozott mint szórvány, később mint leányegyházközség. A marosvásárhelyi segédlelkészek - én is az voltam - állandó feladata volt a marosszentgyörgyi hívek lelki gondozása. A segédlelkészek közül Andorkó Ferenc és Kovács István, jelenleg vargyasi ill. sepsiszentkirályi lelkészek lelkigondozása hagyott mélyebb nyomokat a hívek lelkében.

A leányegyházközség gondozását 1992 januárjától végzem Kolcsár Sándor marosvásárhelyi esperes-lelkésztől kapott engedély alapján. Januárban Incze Györggyel, aki később a leányegyházközség gondnoka is lett, meglátogattuk a marosszentgyörgyi híveket. A látogatás folyamán egy bizonyos bizalmatlanságot éreztem, amit néhányan a hívek közül így fogalmaztak meg: "Minket már látogattak és azzal maradtunk." Ez a tény késztetett arra, hogy megígérjem a rendszeres, minden vasárnapi istentisztelet tartását, amit teljesítettem is.

Az első istentiszteletet 1992. január 26-án tartottuk meg a helybeli római katolikus egyházközség tanácstermében, ahonnan, 1995. október 8-án Főtisztelendő Baric Lajos plébános úr ki is csengetett. Minden istentisztelet szabad, kötetlen beszélgetéssel zárult, ezek voltak álmaink, terveink megfogalmazói és később megvalósítói.

Mindnyájan éreztük, ahhoz, hogy a gyülekezet kezdeti lendülete megmaradjon, lelkesedése ne lankadjon, valamit tenni kell. Egy templom nélküli gyülekezetben mi más lehetne a legfontosabb, ha nem a templomépítés? Ezt megelőzően próbáltunk olyan eladó lakások után érdeklődni, ami megfelelne templomnak és lakásnak, az árak azonban elijesztőek voltak. Megmaradva a templomépítés gondolata mellett, terület után érdeklődtünk. A helyi tanács vezetősége: Vizi József elnök és Simon Péter alelnök segíteni akarása munkára indított. Bíró Gábor marosvásárhelyi építész-tervező mérnök kérésünkre több templomrajzot bocsátott rendelkezésünkre, amelyek közül a felépült templom tervrajzát választottuk ki, és hagyattuk jóvá. Az említett tanácsvezetők törvényes

segítségének köszönhetően 1994 márciusában az építendő templom területe átíródott a marosszentgyörgyi unitárius leányegyházközség nevére.

A tervrajzokat Kollár István építésztechnikus készítette el a Bíró Gábor-tól kapott rajzok alapján. Amíg az építkezési engedély után szaladgáltam, lelkes hívek a nagykendi elhagyott szőlősből betonsasokat ástak ki, amivel bekerítettük a templom telkét.

1994 márciusában adva volt a telekkönyvezett terület, 200 dollár és 500 DM segély, melyből megvásároltuk az építéshez szükséges cserepet és a téglá egy részét. A gyülekezet templomépítési elhatározását egyházunk vezetősége támogatta.

Az építkezés mozgató ereje a "kalákázás" volt. Kezdetben csak személyes ismerőseimre számítva építészvállalkozókat kerestem meg, elmondva nekik terveinket, vágyainkat és egyben kérésemet, hogy segítsenek rajtunk. A kérés meghallgatásra talált. Három építész ajánlotta fel segítségét. Kezdődhetett a munka. Tóth András az alpméréseket végezte el, az ő irányításával ásozott ki. Híveink csodálatos lendülettel kezdtek munkához. Az alapásásban nagy segítséget kaptunk Kapusi Dénes székelykáli születésű atyánkfiától.

A betonozás megkezdése előtti vasárnap Kossuth Lajos gondolatáról prédikáltam, reménykedve és szorongva. Beszédem gondolata ez volt: csak annyi energiát kívánok a megvalósításban, a kivitelezésben, mint amennyi lelkesedés nyilvánult meg a felajánlásban. 1994. június 30-án kezdtük meg az alapöntést Kollár István és Tóth András ellenőrzése és irányítása alatt. A munkálatok megkezdésével figyelmünk a pénzalap megteremtésére és a munkálatok pontos végzésére irányult.

Az anyagi alap megteremtésében sokat segítettek: Paskucz Viola építési tanácsadó és Míkó Lőrinc tanácsos az egyházi központban. Az Egyházi Képviselő Tanács több alkalommal építkezési segéllyel támogatott.

Az elkészített alapra Horváth Lajos, humoródalmási születésű vállalkozó kezdte meg a falrakást. Felügyelete és vezetése alatt emelkedni kezdtek a templom falai. Fazakas Béla szentháromsági római katolikus vallású vállalkozó emberei rakták fel a falat díjmentesen. Ez volt a mi megmentő munkamódszerünk: kalákába építeni. Természetesen az építéshez segéd munkások is kellenek, ez kikerült mindig áldozatkész híveink közül. Példaként megemlítem Kiss Erzsébet ny. tanítónőt, Molnár Ella titkárnőt, fiatal asszonyaink közül Nákovics Magda, akik férfiakat megszegyenítően rostálták a homokot, rakták a téglát.

Sikereink láttán nem elégedtünk meg a fal felrakásával, vágyaink magasabbra hágtak: a tetőszerkezetet elkészítő mestert kerestünk és Váradi Lajos személyében meg is találtuk, aki kitarzott mellettünk, amíg ácsmunka volt.

1994. október 27-én a templom tető alá került négy hónapi megfeszített munka eredményeként. A kiadások fedezésére nagyon sokszor kénytelenek voltunk kölcsönökhöz folyamodni; a marosvásárhelyi unitárius egyházközség, jó emberek segítettek. A templom befödése után Fazakas Béla egy felmérést készített az elvégzett munkáról, mely szerint a munka értéke 28 millió lej volt, amit nem egészen 6 millió lejből sikerült megvalósítani.

1995-ben már nehezebb volt. Az elvégzendő munka nagy része szakmunkát igényelt. Megoldást úgy kerestünk, hogy a legolcsóbb vállalkozókkal

dolgoztattunk. Így jutottunk el Káposztásszentmiklóásra Csiki Jenő vállalkozóhoz, aki 21 000 lejért vállalta a lambéria négyzetméterét. Szintén ő készítette el a templompadokat is.

Beszámolóink hiányos lenne, ha nem szólnánk a maroszentgyörgyi gyülekezet lelkes tagjairól. Szólnunk kell Szakács Vencel hívünkről, aki a hűség, szorgalom, önzetlenség megtestesítője. Éjszaka őrködött, mert egy idő után őrizni kellett a faanyagot, nappal pedig dolgozott; ő tartott számon mindent. Tiszteletből kineveztük az építő telep felügyelőjének. Mellette kiemelkedik Kiss Zsigmond - mindketten vadadi származásúak -, aki munkájával, rátermettségével szolgálta a templomépítés ügyét. Élén jártak a munkában: Szombat Márton, Iszlai Imre, Kovács Albert, Jánosi Gyula, Szabó Ferenc, Kutasi Árpád, Bíró Imre, Horváth Jolán, Farkas Albert, Bíró Sándor, Simon Péterné, Kiss Erzsébet, id. Kodok Sándor, Molnár Ella.

Az anyagiak fedezéséhez a leányegyházközség mellett hozzájárult: Egyetemes Egyházunk, az Illyés Alapítvány, az állam, a marosvásárhelyi unitárius egyházközség, a szentgericei unitárius egyházközség, a maroszentgyörgyi római katolikus és református egyházközség, a maros-küküllői egyházkör 1994. évi közgyűlése, az amerikai Concord testvérgyülekezet és dr. Gyarmathy György. Említésre méltó adományokkal segítették a templomépítést: Horváth Lajos, Dénes Károly, Adorjáni Imre, mindhárman ötszázezer lejt adományoztak. Templomunk díszítésére adományt tettek: Bíró Sándor, György Ince egyegy csillár, Klóca Attila úrasztala, Nákovics Magda perselyek, Iszlai Imre szőnyegek, Kutasi Árpádné úrvacsorai, Nagy Irén és Csiszér Katalin varrottas terítők, a pezsztentlőrinci unitárius egyházközség harmónium.

Tudatosan nem említettem Incze György gondnok nevét, hiszen együtt biztattuk egymást és híveinket, szerepe elvitathatatlan ebben a nagy munkában. Amit vállalt, ha nem is volt megfogalmazva vállalása, becsülettel teljesítette.

Befejezésül csak annyit: mi unitáriusok így köszönünk: "Isten áldjon meg!", mindenkit áldjon meg, de aki segített templomunk építésében, azt ezer-szer áldja meg!

KEDEI MÓZES

ANGLIAI ÉLMÉNYEK (3. rész)

1994. február 18-án Yorkba érkeztem. Az állomáson Sidney Knight lelkész fogadott. Délután a várostól keletre eső vidéket jártuk be autóján. A földparcellákon, melyeket élősövény választott el, látszott, hogy a gazdák rajtuk tartják vigyázó szemüket.

Másnap megnéztük a város nevezetességeit: a várfalat, mely teljesen körülvette az ősi várost, a York Minstert, mely az egyik legimpozánsabb katedrális Angliában. A szűk, ódon utcák a város gazdag történelméről beszélnek.

Eddig csak a prédikációt végeztem, de itt a lelkész az egész liturgia vezetését rám bízta, ami nem kis izgalommal töltött el. Istentisztelet után az irodába

mentünk, melynek faláról Lady Hewley arcképe nézett le ránk, aki a XVIII. század végén jelentős alapítványt tett az unitáriusok javára, akik abban az időben presbiteriánusoknak nevezték magukat. Ez az alapítvány nemcsak a yorki egyházközségnek, de az egész angol unitárius egyháznak nagy segítsége volt. Mivel időközben a szabadelvű presbiteriánusok unitáriusoknak nevezték magukat, a névváltoztatás okán és jogán az ortodox protestánsok megtámadták az alapítványt. 1830-1842 között kisebb-nagyobb megszakításokkal folyt a per, mely végül is az alapítvány elvesztésével ért véget. Sidney Knight lelkész ezzel fejezte be az alapítvány nem mindennapi történetét: "az unitáriusok megtanulták, hogy csak önmagukra számíthatnak, ha élni akarnak". Február 28. és március 3. között több teológussal látogattuk a Samuel Fergusson előadásokat az egyetemen: "Politika, történelem és teológia" címmel. Az előadó történelmi alapon a politika időszerű kérdéseit ütköztette a vallás örökérvényű eszmeiségével.

Március 4-9. között Leedsben töltöttem öt napot Austin Fitzpatrick lelkész meghívására. A templom, mely 1672-ben épült, annak köszönheti hírét, hogy falai között szolgált, mint unitárius lelkész Joseph Priestley, az oxigén felfedezője. Ő volt a Leeds-i kórház és könyvtár társalapítója is. Leedsből Birminghambe ment, ahol unitárius szószéki szolgálataiért felgyújtották házáat és templomát. 1794-ben családjával együtt az egyesült államokbeli Northumberlandben telepedett le véglegesen, ahol unitárius hitét szabadon hirdethette.

Austin Fitzpatrick lelkész az erdélyi unitárius egyház nagy tisztelője és támogatója. Ő volt az első az angol lelkészek közül, aki mindjárt a 89-es változások után megsegítésünkre sietett. Amikor megérkeztem Leedsbe, akkor is az Erdélybe küldendő segélycsomagok halmaza között találtam. Egész délutánt a csomagolással töltöttük el.

A vasárnapi istentiszteleten gyertyát gyújtottunk az erdélyi és az angol unitárius egyházak testvéri kapcsolatának erősödéséért. Esténként a Káté kérdéseit fordítottuk angolra, mivel Austint nagyon érdekelte a mi hitfelfogásunk.

Elmentünk az üdvhadsereg szabadtéri összejövetelére, melyet a Chapel-től nem messze tartottak, s amelyen az énekkar és a rezesbanda egymást felváltva énekelt. Dalaik Jézusról, a testvériségről, a megbékélésről és együttérzésről szóltak. Az Üdvhadsereg keresztény társaság, melyet 1878-ban William Booth alapított. Tagjai megkülönböztető egyenruhát viselnek, szervezetükben rangfokozatok vannak. Nem a hitelvekre helyezik a hangsúlyt, hanem a keresztény elvek gyakorlati megélésére. A szegények és hátrányos helyzetűek között áldásos szociális munkát végeznek. Március 11-13-át a Macclesfieldben töltöttem Eila Forrester lelkész nő meghívására. Férjével Wincle-ben laknak, a várostól 6 mérföldre. Házuk csaknem a hegy tetején áll egymagában, hová kifogástalan út vezet a két oldalon embermagasságra rakott kőkerítések ölelésében.

Vasárnap istentisztelet után Great Hucklowba látogattunk, mely az unitáriusok nyári táborozó helye. Az épületeken éppen általános javítást végeztek, hogy alkalmasabbá tegyék az egyre fokozódó igények kielégítésére. Március 15-én két teológus társamat meghívtam kollégiumi szobámba és meséltem nekik a magyar történelem lélekrengető csodájáról, annak üstökös személységeiről. Gondolatban azokkal voltam, akik Székelyudvarhelyen és

szerte Erdélyben kibontották az ünnepi érzés zászlaját. Március 19-ét Boltonban töltöttem, ahol a gyülekezet lelkésze Tony McNeil. Szombaton esküvői szertartáson vettem részt, mely alkalommal Tony a közös és egész emberi életéről beszélt. A szertartás befejező mozzanatát képezte, amikor a hármasszertartóban a két szélső gyertya közös lángjával meggyújtotta a középsőt és a két szélsőt elfújva hozzátette "a két lángból egy láng, a két külön életből pedig egy egész család lett".

Vasárnap este a "Schindler lista" Oszkár-díjas filmet néztük meg, mely megható és megdöbbentő képekben mutatta be, hogy egy Schindler nevű üzletember, hogyan mentette meg több ezer zsidó életét, feláldozván vagyonának egy részét. A film megrendítő bizonyágtevés az emberség mellett egy embertelen korban. Amikor a lámpák kigyúltak az utolsó képkocka után, a dermedt csendben könnyes arcok beszéltek arról, hogy az emberben mégis halhatatlan és legyőzhetetlen a humánus.

Március 21-én Glasgowba érkeztem négy órai vonatkozás után, ahol az állomáson Theresa Taylor titkárnő várt, azaz hogy várt volna, ha a vonat rendszer időben érkezik. Valahogy történt, de a vonat tíz perccel hamarabb érkezett, így én hiába kerestem a fogadásomra kijelölt személyt, aki végül is megérkezett egy kartonlappal a nyakában, melyen lángoló kehely alatt az írás nevemen szólított. A skót unitáriusokban vendégszerető, nyíltszívű embereket ismertem meg. A skót táj sokban hasonlít az erdélyihez. Glasgow fölött a Campsie hegy tele volt hóval, jó hogy a vastag talpú csizmámat húztam fel, mert a manchesteri ébredő tavaszból a makacsul maradó télbe érkeztem.

Március 22-én este részt vettem egy kb. 15 tagú csoport meditációján, melyet termékeny csend és az oldott hangulat jellemezte. Másnap Dundeeba mentünk, ahol részt vettünk a skót unitárius lelkészek évnegyedi találkozásán. A beszélgetés folyamán hamar kiderült, hogy, a nyelvi és kulturális különbözőségek ellenére, egyházainkat összeköti az elvi és szellemi egység. Andrew Hill azt hangsúlyozta, hogy a lelkészi szolgálatot csak úgy lehet eredményesen végezni, ha a lelkész lépést tart a világ szellemi gazdagodásával. Joy Croft azt fejtegette, hogy a lelkészi munka egész szívet és teljes értelmet kíván, másként foglalkozássá és kenyérkeresetté silányodik ez a hivatás. Colin Wicker szerint a közösséget úgy kell meg- és összetartani, hogy abban teljes értékűnek érezze magát az egyén.

Glasgowból való távozásomkor mondotta Joy Croft: "eddig nem volt hosszabb beszédem erdélyi unitárius lelkésszel, így távolinak, homályosnak tűnt a ti világotok, nem ismertem életeteket, történelmeteket. De most sok mindent tisztábban látok, megértetek és szeretnék többet megtudni rólatok".

Március 26-án délután érkeztem Dundeeba. A vasárnapi istentisztelet után Colin Wicker lelkésszel részt vettünk az Euthanázia Társaság összejövetelén. Az előadást Michael Hare Duke Saint Andrew püspöke tartotta "A remény dinamikája" címmel. A püspök többek között ezeket mondotta: "Amikor az euthanázia kényes kérdését, a földi élet kezdetét és végét tárgyaljuk, szükséges leszögeznünk azt a bátorító ténytet, hogy az emberiségben több a jóakaratt, mint a rosszindulat. Minket nem a koncentrációs tábor lelketlen órei vesznek körül, hanem emberbaráti szervezetek és jóakarattú emberek. Meg kell bíz-

nunk egymásban, meg kell osztanunk az akaratot és a felelősséget, melyet halálunkra vonatkozóan hozunk". Bár az előadás hosszasan elidőzött a kérdés orvostudományi, etikai és vallási dilemmájánál, mégis igent mondott az euthanáziaira: "Ma az orvostudomány fejlettségi fokánál fogva hosszasan életben tarthat betegeket, akiknek gyógyulási esélye teljesen reménytelen. Mind több és több ember ad jelzést arról, hogy szeretne békében és emberi méltóságának sérülése nélkül meghalni. Mindenkinek joga van a szép halálra."

Április 7-11. között részt vettem az Unitárius Egyház főtanácsán, melyet a walesi Carmarthenben tartottak. A walesiekben elevenen él a nemzeti érzés és büszkeség. Az angol nyelv óriási nyomása alatt is mindent megtesznek, hogy gyermekeikben, unokáikban tovább élhessen anyanyelvük, kultúrájuk, néptáncuk, népdaluk. Feltűnt, hogy az útjelző táblák kétnyelvűek, a tanácskozás is két nyelven folyt, illetve folyhatott.

A főtanács szélesebb ölelésű, mint a miénk. Egyszerre több teremben folyik ugyanabban az időben beszámoló, értekezés vagy megbeszélés. Két beszédet mondtam: egyiket a lelkészek konferenciáján, az egyházak felelős szerepéről, a szegénység enyhítésének fontosságáról, a lelki és környezetszennyeződésről, a demokrácia építésének rögzös útjáról. A másikat a manchesteri teológusok által tartott istentisztelet keretében mondtam, melynek előre megadott témája a türelem volt. Magától értetődően nem hagyhattam ki, hogy a világon először 1568-ban Erdélyben mondták ki a vallásszabadságot, mellyel ez a kis ország jóval megelőzte a művelt Európát. Azóta Erdélyt a türelem földjeként tartják számon a világon, ezt a jó hírnevet sajnos bemocskolta 1990 fekete márciusa Marosvásárhelyen.

Április 11-18. közötti időt Hinckley-ben töltöttem Peter Hewis lelkész meghívására. Hinckley-ben a nők győztek, legalábbis, ami az unitárius egyházközséget illeti: a 12 keblitanácsosból 9 nő. Az egyházközségi élet viszont eleven és eredményes minden téren.

14-én reggel Peterrel a helyi gimnáziumba mentünk, ahol mintegy 500 diák várt példás fegyelemmel. A mifelénk eluralkodó szabadosság jelét nem lehetett látni sem az öltözködésben, sem a hajviseletben. Az igazgatónő megkért, hogy beszéljek térségünk gondjairól, életünkről. Rövid ismertető után azt kérdeztem a diákoktól, hogy voltak-e a berlini faltól keletre. Senki sem volt. A ti feladatotok lesz, hogy a széttépett Európát összekössétek - zártam rövid beszédemet. Peter egy magyar varrottast mutatott fel, melyen erdélyi tulipánok virítottak, "látjátok, így varrnak az erdélyi asszonyok" - tette hozzá.

Másnap délelőtt Noneatonba mentünk, ahol Peternek temetési szertartása volt a krematórium kápolnájában. Megérkezésünkkor még volt egy félóra a szertartás kezdéséig. Meg akarod-e nézni a hamvasztót, kérdezte Peter, de időm sem volt a válaszra, mert ő már kis is nyitotta az ajtót. A hamvasztó két sarkában két nagy gázkemence állott, félkör alakú csapóajtókkal, melyeken kémlelő nyílásokat vágtak. A helyiségben egy zöld salopétás férfi teljesített szolgálatot, aki készségesen beszélt a hamvasztás folyamatáról. Mivel a hamvasztás pontosan egy félóráig tart, a temetési szertartás ideje a kápolnában nem lehet több, mint 25 perc. Angliában a hamvasztás teljesen természetes, a halottak 70%-át így temetik.

A temetés a következő nap fejeződött be, amikor a temetőben egy embermagasságú falra felerősítették a halott nevét viselő kis réztáblát. Ezután az egyik hozzátartozó egy kb. 3 literes nájlondobozból kiöntötte a hamvakat kereszt alakban a fal előtt lévő rózsatövekre. A lelkész egy pár közvetlen mondatban a halott emlékét idézte. Tavasz nedvektől duzzadó rózságaak várták a fényt és meleget, hogy az emberi hamvak felett kibontsák az élet virágait.

16-án Coventryba mentünk, hogy megnézzük az országszerte híres anglikán katedrális. Az új katedrális mellett a régít úgy hagyták, ahogy azt a németek a második világháború idején lebombázták. (Az angolok sem adták alább, válaszul a földig bombázták Drezda városát.) A régi oltár ott áll még szenesen, mellette szenes keresztarabok. A templom közepén egy Jézus szobrot állítottak fehér márványból, töviskoronával a fején, hosszú lelőgő kötéllal a kezén. Én ebben a Jézus szoborban a XX. század meggyötört emberét láttam, aki kezén és lelkén annyiszor viselte a kényszer bilincsét. Az új katedrálisban a BBC televíziósok filmeztek, figyelmemet mégis a két templom közötti ellentét kötötte le, mely arról beszélt, hogy mire képes az ember jó és rossz értelemben egyaránt.

Hinckley-től 7 mérföldre fekszik Bothworth, melyet két egyházközségi tag társaságában látogattam meg. Bothworth arról híres, hogy III. Richard itt nemcsak a csatát, de életét is elveszítette 1485 augusztusában. A Múzeum bejáratánál a rámaiba illesztett felirat nem osztja Shakespeare kemény ítéletét III. Richard felett: "ő sem volt jobb, de rosszabb sem korának más uralkodóinál." Shakespeare Isten ítéletét látta a gyászos csata kimenetelében. De végül is az angolok dolga, hogy ebben a kérdésben igazságot tegyenek.

17-én délelőtt egy kisebb helyi textilgyárba látogattunk, ahol mintegy 200-an dolgoznak. A gyár egyes részei teljesen automatizáltak. Egy-egy felügyelő két hosszú sor gépet is szemmel tart. A munkások többsége nő, akik a gépek működésének gyors ritmusában dolgoznak. Lézengő munkást sem az udvaron, sem az épületben nem lehetett látni. Átlagkeresetük 800-900 font.

Az utolsó két hetet Londonban töltöttem. Londonban több unitárius egyházközség van, melyek közül a legnagyobb múltja az Essex Churchnek van. Ezt az egyházközséget 1774-ben Lindsey Teophil alapította: - az első templomot a London belvárosában lévő Essex utcában nyitották meg az unitáriusok. A templom előtti bejáróban az unitarizmust, az egyházközség életét és történelmét ismertető írások vannak kiállítva. Az egyik kis füzet hátlapján ez áll: "Elkötelezzük magunkat a szabadelvű vallás és kultúra védelmére és támogatására. Becsüljük és átvesszük a tradicionális vallásból a legjobb értékeket, ugyanakkor megpróbálunk nyitottak maradni a jelenkor tudományos, lélektani, társadalmi, kulturális és erkölcsi kihívásaival szemben. Fokozott hangsúlyt helyezünk minden ember békéjére, egészségére és jólétére, az ökológiára és az élet megőrzésére, a polgári és vallásszabadságra, a szexuális méltányosságra és a vallásközi dialógusra." E rövid idézet is nyilvánvalóvá teszi az unitarizmus nyitottságát és érzékenységét a jelenkori világ minden, életet érintő kérdése iránt.

A British Múzeumban egy délelőttöt töltöttem, de még egy hét sem lett volna elég, ha mindent tüzetesen megnézek. Sehol sem lehet jobban látni, mint itt, hogy Anglia a XIX. században egy világbirodalom központja volt,

melyhez a Föld lakosságának egynegyede tartozott. A British Múzeum talán a világnak legnagyobb és leggazdagabb kulturális gyűjteménye. Madam Tusseau panoptikumában láttam Gandhi élethű szobrát. Fehér, vállán átvetett vászonban szerénykedett a világnak díszes-aranypaszomántos ruhába bújtatott "nagyjai" között. Mellette azon tűnődtem, hogy egy ilyen törekeny testben hogyan lakhatott olyan gyémántkemény és legyőzhetetlen lélek. Olyan erős, hogy magával vitte a brit birodalom 71%-át képező Indiát, mely veszteségnek súlya alatt összeroppant az egész gyarmati tákolmány. Gandhi Londonban tanult jogot, így európaizálódott benne az elmélkedő és fatalista keleti ifjú. A függetlenség gondolatát éppen maguktól az angoloktól vette: "az angolok meghalának a szegénytől, hogyha országukba franciák vagy németek jönnének kormányozni. Mégis ők azt mondják, hogy emberbaráti alapon joguk van India kormányzásához. India az indiaiaké kell legyen." A szabadság szellemét palackba zárni csak ideig-óráig lehet.

Érdekes demokrácia az angol, ahol a királyságnak még mindig jelentős szerep jut. Roy Parnell az Essex Church egyik világi vezetője mondotta, hogy bár nem királypárti, de mégis helyesli az intézmény fennmaradását, mert Angliát a társadalmi-politikai forradalmak földrengéseitől a királyság intézménye mentette meg. A Buckingham palota kapuján az oroszlános címer jelzi, hogy ott a királynő lakik. A palota ormára felhúzott zászló azt jelenti, hogy gazdája otthon tartózkodik.

A Trafalgar teret a galambok terének lehetne nevezni, ennyi galambot egy helyen még sehol sem láttam. A tüntetéseket is e téren szokták rendezni. Egyik alkalommal fekete és fehér diákokból álló tömeg lepte el a teret. A Nelson admirális szobrát tartó oszlop derekára egy széles feliratos vásznat kötöttek. A felirat Mandelát és a dél-afrikai nép szabadságát éltette. Egy fekete diák lépett fel az oszlop talapzatára és beszélni kezdett. Hangja tele volt izgalommal és ujjongással. Beintésére a tömeg refrénként skandálta "szabadok vagyunk". Örömmel vegyültem közéjük és igazat adtam nekik. Minden közösség elnyeri szabadságát, ha nem mond le róla és megharcol érte. Nelson admirális szobra büszkén hirdette az angol dicsőséget az oszlop tetején, de alatta a tüntető tömeg arról beszélt, hogy mennyire változik a mi világunk.

Május 2-án az Essex Hallban meglátogattam az Unitárius Egyház új főtitkárát, Jeff Teagelt. Szobája faláról az erdélyi Unitárius Egyház címere köszöntött. A különböző helyiségek megmutatása után megajándékozott több egyházi kiadvánnyal, melyeknek igen örvendtem. Jeff Teagelt a Carmarthenben tartott főtanács választotta főtitkárnak. Roy Smith ezekkel a szavakkal adta át hivatalát neki: "Minden búcsúzás egy új idő kezdetét jelenti."

Május 4-én délután 1 órakor kellett volna a repülőnk induljon, de a kijelző képernyőn ez állott: "technikai hiba miatt a gép öt órát késik." Öt órai izgalmas várakozás után mégis felszállott a gépmadár, hogy hazahozzon arra a földre, amelyen Sütő András szerint annyi könny elhullott már, hogy rózsadókat lehetne vele növelni. Mégis úgy éreztem hazaérkezésemkor, hogy átjár egy ismerős, boldog érzés meleg árama.

SZÓSZÉK – ÚRASZTALA

KOVÁCS ISTVÁN

ADVENTI REMÉNYSÉGÜNK

Mik 6,8; Ézs 58,7-8/a

November hó második felében néhány emlékezetesen szép napot tölthettem New Yorkban. A lélegzetelállítóan hatalmas város "üveg- és vasbeton rengetegében" első alkalommal járva, látványosságait és nevezetességeit megmutató szándékkal vittek el barátaim az Egyesült Nemzetek Szervezetének székházához is. Az East River partján magasba nyúló épület és környezete - egyszerűen - lenyűgöző látvány! Épp egy hónappal azelőtt - október 24-én - ünnepelték az ENSZ fél évszázados fennállását. Megilletődve próbáltam felidézni Ézsaiás próféta évezredes szavait, melyek az emberiség eljövendő béke-korszakának képeit és az Egyesült Nemzetek Szervezetének célkitűzését szimbolizálják: "Kardjaikból kapákat kovácsolnak, lándzsáikból metszőkéseket. Nép a népre kardot nem emel, hadakozást többé nem tanul." (Ézs 2,4/b).

Akkor mesélték el ott élő barátaim, hogy jónéhány évvel ezelőtt tűz ütött ki a New York-i gyertyagyárban és megemésztette az úgynevezett Békegyertyát. Ezt a gyertyát egy dúsgazdag család ajándékozta az Egyesült Nemzetek Szervezetének. Magassága tíz méter volt, a mécse oly vastag, mint a vontatókötél, súlya több egy tonnánál. Az ajándékozóknak az volt a kívánságuk, hogy égjen a gyertya minden évben egy napig az ENSZ születésnapján. Ezen az alapon kétezer évig is eltarthatott volna, de jött a tűz és néhány perc alatt elemésztette... Hányszor fordult már elő, hogy az emberiségnek egy jobb és igazabb világba vetett reménysége megsemmisült a történelem tüzeiben? Az álmaink gyakran meghiúsulnak, várakozásainkat nemegyszer áthúzza a zord idő. Ilyenkor fogalmazódik meg bennünk is - az embereket mindenkor érdeklő, izgató kérdés -: Szabad-e reménykedni?

Az indiai vallások azt tanítják, hogy a reménységet minden áron kerülni kell. A régi görögök pedig azt vallották, hogy a reménység nem más, mint önámítás. Nem így azonban az Ószövetség népe! Jézus népe a reménység népe volt. Rendületlenül hittek abban, hogy a jövőben jobb és igazabb dolgok történnek. Ez a reménység két formában élt bennük. A nagy többség reménysége nacionalista reménység volt. Abban reménykedtek, hogy az Isten politikai hatalmat ad majd nekik, amivel véglegesen legyőzik ellenségeiket és uralkodnak a többi népek felett. Olyan Messiás képe lebegett előttük, aki eljövetelével valóra váltja ezt a politikai reménységet. Volt azonban egy kis csoport, mindössze néhány próféta és egy maroknyi hívő ember, akik abban reménykedtek, hogy az Isten tá-

maszt majd valakit közöttük, akinek lelki-erkölcsi hatalmat ad és azzal váltja meg népét és a többi népeket. Ez a kétféle reménység évszázadokon keresztül együtt élt bennük. Nem véletlen, hogy azok, akik a lelki Messiásban reménykedtek, várárosukat Betlehem városához fűzték. Mikeás próféta is azt hirdette, hogy Betlehemből származik majd, "aki uralkodni fog Izráel." (Mik 5,1).

Az Ószövetség világában Betlehem volt a reménység városa, mert ott született a nagy király, Dávid, aki egyesítette és naggyá tette a népét. Remélték tehát, hogy az Isten, aki oly nagy királyt támasztott abban a városban, még egy másik királyt is ad majd nekik. És a reménységük valóra vált! Valóban küldött az Isten Betlehembe egy királyt, nagyobbbat mint Dávid volt: a királyok királyát, Jézust.

Mikeás úgy vélte, hogy Betlehem - bár apró és jelentéktelen -, maga a reménység városa. A városka valóban nem volt fontos gazdasági, sem politikai szempontból. Nem feküdt sem kereskedelmi, sem katonai utak mentén, de a próféta szerint mégis belőle származik majd az, aki uralkodni fog Izráel. A nagy események legtöbbször alig látható, parányi kezdetből indulnak el. Jézus is ezen a véleményen volt. Mikor elkezdte prófétai munkásságát, nem fordult a főpapokhoz, sem a nép vezetőihez, az írástudókhoz, hanem az egyszerű emberekhez. Elmondta nekik azt, hogy milyen fontos dolog vizet adni a szomjazónak, ételt adni az éhezőnek, meglátogatni a beteget, felruházni a mezítelent és befogadni az idegent. Valamennyi igen jelentéktelennek látszó cselekedet. Jézus szemében azonban az önzetlen szeretetnek ezek a parányi tettei lesznek a nagy események létrehozói.

Betlehem a keresztény emberek számára - s így a mi számunkra is - a reménység városa. Hosszú éveken keresztül a tudomány és technika "csodáitól" vártuk a megváltást, reméltük a jobb és igazabb világ eljövetelét. Azt hittük, hogy a tudomány felfedezései és a technika fejlődése maradéktalanul jobbá és szebbé teszik az emberiség életét, s elhozzák az örök béke és boldogság világát. Tévedtünk. Milyen világos ma már - ebben az ellentétektől darabolt, igazságtalanságoktól megcsúfolt és háborúktól megkínzott világban -, hogy nagyszerű találmányaink nem tudnak megváltani. Az igazi változások az apró, talán jelentéktelennek tűnő emberi kapcsolatok megújulásával kezdődnek. Betlehem épp arra emlékeztet, hogy ezeknek a változásoknak itt kell elkezdődniük a mi szívünkben, a mi otthonunkban, a mi embertársainkkal való - lélektől lélekig terjedő - találkozásainkban. Az önzetlen szeretet jeleit várja tőlünk az Isten, hogy az adventi út és várároszás végén "eljőjön világosságunk, mint a hajnalhasadás."

Betlehem a reménység városa azért is, mert ezt a reménységet - jelképesen bár, de - szinte kézzelfogható és praktikus formában jelzi: "Akkor majd a farkas a báránnyal lakik, a párduc a gödölyével hever, a borjú, az oroslán és a hízott marha együtt lesznek, és egy kisfiú terelgeti őket. A tehén a medvével legel, fiaik együtt heverésznek, az oroslán pedig szalmát eszik, mint a marha. A kised a viperalyuknál játszadozik, és az alig elválasztott gyermek a mérgeskígyó fajtára felé nyújtja kezét. Nem árt, és nem pusztít szent hegyemen senki, mert tele lesz a föld az Úr ismeretével, ahogyan a tengert víz borítja." (Ézs 11, 6-9). Ézsaiás gyönyörű próféciaja nem délibáb, nem is valamiféle szentimentális látomás. Olyan jövőnek a megpillantása, amelyben az emberek békeségben,

rendben és biztonságban élnek; nem árt és nem pusztít senki, mert tele lesz a föld az Isten ismeretével. Mikeás próféta még azt is megmondja, hogy ennek a klasszikus reménységnek melyek a feltételei: "Ember, megmondta neked, hogy mi a jó, és hogy mit kíván tőled az Úr! Azt, hogy élj törvény szerint, törekedj szeretetre, és légy alázatos Isteneddel szemben."

A Betlehemben megszülető Jézus nem ígérte soha, hogy az életünk könnyű lesz, minden veszteségtől és fájdalomtól mentes. Azt sem mondta, hogy nem lesz részünk feszültségekben, megpróbáló helyzetekben és küzdelmekben, mint ahogyan azt sem mondta soha, hogy halálával megvált, mi üljünk csak nyugodtan, ölbetett kezekkel, de hirdette az Isten országát, ami láthatóvá lesz mindenütt, ahol az emberek feltételek nélkül alávetik magukat Isten akaratának: "Nem mindenki megy be a mennyek országába, aki ezt mondja nekem: Uram, Uram, hanem csak az, aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát." (Mt 7, 21). Jézus tudtunkra adta azt is, hogy az igazságtalanság és jogtalanság nem természetes velejárói az életnek. Állította - és minden korok embere elé élte -, hogy a reményt és cselekedeteit soha nem szabad feladni, mert a jóság és szeretet végül is mindig győzedelmeskedik a gonoszság és gyűlölet felett. Mindezekből azt is megértjük, hogy a legnagyobb baj akkor leselkedik ránk, midőn lemondóan elveszítjük a reményt és feladjuk cselekedeteit.

Az adventi várakozás és készülődés hangulatában élve, mi is szent meggyőződéssel hisszük és valljuk, hogy: "A reménység az a valami, amire mindnyájunknak szükségünk van az élethez. Mert ki tudna remény nélkül élni? Kilátás nélkül, bizalom nélkül, anélkül a lehetőség nélkül, hogy minden másként és jobban lesz? Hogy jön valami, és pedig valami lényeges és jelentős?" (Hannelore Frank). Mi nem tudhatjuk ugyan, hogy mit hoz a jövő, de abban biztosak lehetünk mégis, hogy kit hoz. Ha megőrizzük a reményt és cselekedjük cselekedeteit ebben a világban, akkor a minden adventi várakozásainkat és készülődéseinket beteljesítő karácsonyokban újra megszületik és szembe jön velünk Jézus. És akkor megtapasztaljuk, hogy nem volt hiábavaló a mi adventi reménységünk, s eljött várva várt világosságunk is, mint a hajnalhasadás, hogy újra betöltse szívünket és világunkat jósággal, szeretettel és békességgel. Ámen.

AZ EGY TALENTUMOS EMBER

Mt 25, 14-29

Akár első hallásra is nyilvánvaló: a példázatbeli úr ismeri szolgálait. Tudja, hogy mennyit bízhat rájuk. Ez már magában véve is figyelemre méltó és sokatmondó... A két első szolga hasonlít egymáshoz. Amennyit kaptak, annyit keresnek is hozzá. Azonos szavakkal hozzák a nyereséget és ugyanazokkal a szavakkal dicsérik meg őket. A harmadiktól pedig - meglepetésünkre - mindent elvesznek.

Hogyan értelmezzük ezt a példázatot? - A kereszténység azt tanítja, hogy Isten mindig azoknak a pártján áll, akiknek kevesük van, akik szegények. Most pedig azt olvastuk, hogy akinek a legkevesebbje van, át kell hogy

adja még azt is annak, akinek a legtöbbje van! - Mi úgy tanultuk, hogy az Isten könyörülő és irgalmas. Itt azonban azt olvastuk, hogy azt, aki semmi bűnt nem követett el, aki senkitől semmit jogtalanul el nem vett, sőt pontosan visszaadta azt, amit kapott: a legszigorúbban elítélik!

Úgy érezzük, hangsúlyoznunk kell az egy talentumos ember ártatlanságát. Nincs a világon olyan törvényszék, mely valakit is elítélne azért, mert pontosan visszaadta azt, amit reábíztak. És mégis: íme egy ember - mondhatjuk -, aki senkit meg nem csalt, aki senkitől semmit el nem lopott, aki emberi szemmel nézve nem mondható vétkesnek, de aki Isten szemében mégis kivetnivaló gonosztevő!

De hát nem ez történik gyakran a mindennapi életben is? Hány olyan embert ismerünk, aki jóllehet nincs híján a talentumoknak, mégis szájalomra méltó életet él? És hányan vannak, akik - bár nem követtek el soha semmi törvénybe ütközőt - állandóan aggodalmak között, örökös félelemben élnek, s az egyik kétségbeesésből a másikba esnek?

Jézus azt akarja mondani ezzel a példázattal, hogy az életet el lehet veszíteni akkor is, ha viselkedésünk-magatartásunk nem csapnivalóan rossz, ha életünkben nincs semmi kimondottan törvénybeütköző.

Egyesek úgy vélik, hogy az egy talentumos ember akkor tévedett, amikor nem értékelte eléggé azt az egyetlen talentumot, amit gazdája rábízott. - "Ilyen kevéssel, ugyan mit kezdjen az ember?" - gondolta magában. - "Nem érdemes foglalkozni vele, inkább elásom!" - Számára a "nagyság" volt az egyedül fontos és mérvadó tényező. Olyan volt, mint a következő történetbeli kisfiú, aki először az életben segédkezni próbált édesanyjának az ünnepi ebéd-felkészítésében. Nem lévén járatos az udvariassági formákban, az első szelet süteményt - a konyhából hozva - az édesapja elé tette. Az édesapja mosolygott és tovább adta a vendégeknek. A kisfiú a második szelet süteményt is édesapja elé tette, mire ő azt is a vendégek elé tette mosolyogva. Ekkor Petike váratlanul elszólta magát: "Édesapám - mondta -, nem érdemes tovább adni, mert a szeletek mind egyformák!" Vagyis: a következő tényezőkon sem lesz nagyobb szelet sütemény... A történetbeli fiúcskához hasonlóan vannak emberek, akik mindig csak "a sütemény nagyságával" törődnek. Hányan vannak, akiknek jó hangjuk van, de nem lépnek be az egyházi énekkarba, nem énekelnek a templomban sem, mert úgy vélik, hogy hangjuk nem üti meg az operaénekesek színvonalát! És hányan vannak, akik semmilyen tisztséget, munkát vagy megbízatást sem vállalnak a gyülekezetben, a közösségben, mert úgy vélik, hogy másoknak sokkal több tehetségük, adottságuk van a feladatok betöltéséhez, végzéséhez! Pedig Isten tervében mindenki számára van hely az életben; az egy talentumosra épp úgy szükség van, mint arra, akinek két vagy öt talentum adatott. Ezért az életben: "Az összes tévedések között a legnagyobb: nem tenni semmit csak azért, mert keveset tehetsz. Tedd, amit megtehetsz." (Sydney Smith). Azok számára, akik mindezt nem veszik figyelembe: az élet sokkal kevesebb, mint amennyi lehetne! Elveszítik az élet javát, mert élnek az adottságokkal és lehetőségekkel...

Mások úgy gondolják, hogy az egy talentumos ember akkor tévedett, amikor úgy vélte, hogy - egyetlen talentumával - neki is annyit kell teljesítenie,

felmutatnia, mint az öt vagy két talentumos társának... Más - öt talentumos - tehetséges emberek teljesítményét látva, néha mi is azt mondjuk: én erre sohasem leszek képes! És félelmünkben elássuk a talentumunkat... Történt egyszer, hogy egy írástudatlan takarítónő rossz munkát végzett. A ház asszonya behívta a rendetlen ebédlőbe, és ezt mondta neki: "Látja ezt az asztalt? Olyan poros, hogy ráírhatnám a nevemet!" - "Bizony, én ilyet nem tudok tenni; most látszik, hogy mit jelent az iskola!" - hangzott a takarítónő válasza. Pedig a háziasszony nem azért dorgálta meg, mert írástudatlan volt, hanem azért, mert nem végezte el azt, amit pedig képes lett volna elvégezni! A példázatbeli gazda sem dorgálta meg a két talentumos szolgát, mert nem szerzett öt másik talentumot, és az öt talentumostól sem várta, hogy annyi hasznot hozzon, mint a másik kettő. Isten tőlünk sem kívánja azt, hogy a mások munkáját végezzük, hanem csak azt, ami a miénk.

De a mi emberünk igazi tévedése abban állott, hogy nem akart hasznot hozni, csak megőrizni valamit. Nemcsak a tehetsége volt kicsi, de az akarata is; nem csupán a tudása volt sekély, de életcélja is; nem csak a képessége volt korlátolt, de a kockázat-vállalása is. Ezért ugyan még nem lehetett volna bíróság elé állítani, Jézus mégis elítélte. Az Ő szemében ugyanis nem az a lényeges, hogy mennyit őrzünk meg, hanem az, hogy hogyan élünk. Nem az a fontos, hogy mennyit tartunk meg, hanem az, hogy mennyit adunk. Az életet ugyanis nem lehet megőrizni, csak befektetni; nem lehet megtakarítani, csak elkölteni; nem lehet megtartani, csak felhasználni! Joggal vallotta Schweitzer Albert: "Az életben az a szép, hogy elajándékozható."

Sokan vannak, akik nem tékozzák el ugyan az életet, de mégis elveszítik azt. Ilyen értelemben mond ítéletet a költő is arról, akiben "duzzad az életerő és egészség", szóval nincs talentumok híján, s mégis: "Apró célok közt biztos lélekkel, / lassan morzsolja sorsát és a jövődőt. / Telnek napjai, a mély csendességű napok, / nyugodtan várja és egyszerűen, hogy majd / semmibe vész élete és ereje." (Bözödi György: Mózsi bátyám). Az ilyen emberek nem csapnak be senkit, de becsapják önmagukat. Ahelyett, hogy élnének a nekik adott talentummal az Isten, maguk és mások számára: elveszítik azt is, amijük van! "Mindannak ugyanis, akinek van, még adnak, hogy bővelkedjék; akinek pedig nincsen, attól még azt is elveszik, amije van." (Mt 25, 29). Igaz: "Nem mindig tudjuk megtenni azt, amit kell, de mindig meg kell tennünk azt, amit lehet." (Szerb Antal). Enélkül - találoán írta Goethe -: "A haszontalan élet időelőtti halál."

Életünk és üdvösségünk tehát nem a talentumok számán múlik. Egyetlennel is megszerezhetjük, megnyerhetjük. Aki Isten adományait hűségesen felhasználja, még többet kap Istentől; aki azonban a legcsekélyebb adományt elhanyagolja, magát az adományt is elveszíti. Bárcsak életreszólóan megérintenénk mindezt! Bárcsak megnyílna szemünk mindannak meglátására, amivel oly gazdagon megáldott minket az Isten! És - Isten bőkezű adományainak, talentumainknak birtokában - bárcsak megtennénk mi is mindig azt, amit kell, amit lehet! Ámen.

(A prédikáció Havadtói Sándor gondolatainak felhasználásával íródott).

MEGKÍSÉRTÉS ÉS GYŐZELEM

Mt 4,1

Közismert Jézus 40 napos pusztai megkísértése. Nem árt azért újból és újból elolvasni. Mindig találunk benne valami újat, valami olyan tanulságot, amire addig nem is gondoltunk talán.

Jézus megkeresztelkedik, Keresztelő János tanítványává lesz. Mielőtt önálló útra térne s ő maga is tanítványokat hívna el, hogy saját próféciját - az örömmüzenetet - hirdesse népének, elmegy a pusztába, s ott marad 40 napig.

Általános szokás volt ez a próféták között, akik jóllehet, hogy a templomot is tisztelték, sőt építették annak falait, mégis a külső természetet tartották Isten legszebb templomának.

A 40 napos pusztai tartózkodás és egyben böjtölés szokása oda vezethető vissza, hogy a zsidó nép is 40 évig vándorolt a pusztában, kísértés és gyakori éhezés között, míg aztán lélekben megerősödve alkalmassá és méltóvá lett az Ígéret földjének elfoglalására.

Jézus közvetlen elődje, Keresztelő János szintén a pusztában, a Jordán folyó partján tartózkodik, s a nép ott keresi fel, hogy hallgassa a próféta sokszor kemény, bünt ostorozó szavait. A pusztai tartózkodás jó alkalom volt arra, hogy a próféta csak egyedül Istennel legyen. Átgondolja küldetését, s míg testét megkínózza az éhség, lelke napról-napra erősödik az elkövetkező nagy küzdelem biztos megvívása érdekében.

A Szentírás a kísértőt megszemélyesíti, s mind az Ó-, mind az Újszövetségben sátánnak vagy ördögnek nevezi.

Mi tudjuk, hogy itt nem egy külön lényről van szó. A sátán nem más, mint önmagunk rosszabb fele, a mi gyarlóságunk. Lelkünk jobbik fele küzd a rosszabbik felével, s ezt a küzdelmet minden ember gyakran átéli. A jó és rossz harcában hol a jó, hol pedig a rossz diadalmaskodik. Jézus példát adott arra is, hogy a legnagyobb kísértésben is ki lehet tartani, lehet győzni.

Jézus háromféle kísértéssel találja szemben magát. Mindhárom az ő lehetséges politikai messiásságával hozható összefüggésbe. Népe évszázadok óta várta a Messiás-királyt, aki Izrael minden ellenségét leveri és biztosítja az áldott békeséget, s a teljes anyagi jólétet. Ezt a Messiást Dávid leszármazottai közül remélték. Az Írás szerint Jézus éppen a nagy király házanépéből származik. A nép reménysége feléje irányult. Ez a reménység, s egyben lehetőség volt Jézus számára a kísértő, mely így szólott hozzá:

Ha király leszel, gazdag leszel, még a kövek is kenyérré változnak számodra. Jézus válasza: "Nem csak kenyérral él az ember..."

Ha király leszel, Izrael Istene és az ő angyalai vigyáznak reád, hogy ha a szédítő magasból leesnél - meg ne üsd lábadat a kőbe. Jézus válasza: "Ne kísértsed a te Uradat, Istenedet."

Ha király leszel - szól a kíséertő harmadszor és utoljára -, a világ ura leszel, mindenki neked szolgál. Jézus győzedelmes válasza: "Távozz tőlem sá-tán, mert meg van írva: az Urat, a te Istenedet imádd és csak neki szolgálj!"

Jézus véglegesen lemond a politikai messiásságról; a följánlott királyságot nem fogadja el. Inkább választotta próféta elődjeinek tövises, éhezéssel, szomjazással, sokszori arculcsapással szegélyezett útját. Pártjára áll azoknak, akiket mindenki megvet; a bűnösöknek, a betegeknek és szegényeknek, a minden jogtól megfosztott egyszerű népnek. Bizonyos értelemben forradalmár volt. Harcát sikeresen vívta meg először önmagával, majd a lélek kufárjaival szemben. Harca és munkássága, egész élete és tanítása a jó győzelmét bizonyítja a rossz, a gonosz és a bűn felett. S ha valamikor minden ember jó és igaz lesz, ha győzedelmeskedik az emberek lelkében Istennek minden nép által megálmodott országa, annak győzelme is az övé lesz. Számunkra csupán egy feladat marad: követni őt mindenben. Követni, ha úgy szükséges, a pusztán át a Golgotáig. Ámen.

KISS KÁROLY

HOL A MESTER?

(Bibliamagyarázat)

Jn 8, 1-11

A felolvasott bibliai rész a szinoptikusoknál teljesen hiányzik, egyedül csak itt, a János evangéliumában található meg. A bibliakritika megállapítása szerint az eredeti és már elterjedt János-szövegből is hiányzott, és csak később került be oda.

A IV. század végén és az V. század elején élt Jeromos egyházatyja nevéhez fűződő latin-nyelvű bibliafordítás, a Vulgata (383-420), már tartalmazza, hozza a történetet. Hogy a szöveg kérdése még sokáig foglalkoztatta az egyházatyákat, mutatja az a tény, hogy az 1545-ös trentói, közismertebb nevén tridenti zsinat kanonizálja végérvényesen a nevezett bibliai részt. A zsinat kimondja, hogy bár nem valószínű az, hogy János tollából való a szöveg, mégis teljes egészében a Szentíráshoz tartozónak kell tekinteni.

Maga a történet jól felépített; fogalmazásában világos, könnyen követhető, szerkesztésében pedig drámai. Egy házasságtörésen rajtakapott asszonyt hoznak Jézus elé, aki az Olajfák-hegyéről visszatérve, kora reggel a templomban, a köréje gyűlt sokaságot tanítja. Az embergyűrű közepén ülve tanító Mester elé állítják az asszonyt és a farizeusok és írástudók felszólítják Jézust: "Te mit mondassz, mit tegyünk ezzel az asszonnyal? Mózes megparancsolta a törvényben, hogy az ilyent meg kell kövezni!" (3Móz 20, 10; 5Móz 22, 22). Mindezt azért teszik, hogy megvádolhassák őt, - teszi hozzá a magyarázatot a szövegíró.

Jézus nem válaszol azonnal. Lehajol és ujjával írni kezd a földre. A farizeusok sürgetik a választ. S akkor Jézus felemelkedik és így szól: az vesse rá

az első követ, aki sohasem vétkezett! Majd visszahajol és ismét írni kezd. Mire újra felemelkedik, a körülállók már mind eltávoztak, egyedül az asszony van előtte, akitől megkérdezi: hol vannak a vádlóid? - Elmentek, - felel az. Én sem vádollok, mondja Jézus. Menj el és többé ne vétkezzél!

A történet megértéséhez tartozik a mózesi és római törvény ismerete, a közbevetett magyarázat kiegészítése, hogy "mindezt azért teszik, hogy megvadhassák őt." Ha ugyanis elutasítja az ítéletet, akkor szembekerül a mózesi törvénnyel; ha pedig igenli, a római törvényt utasítja el, ami nem engedte meg az ilyen ítélet végrehajtását.

Magát a történetet két fő csoportosításban magyarázzák. Az egyik szerint a történet lényege az irgalmasságot cselekvő Jézus. Azért is került be az evangéliumba, teszik hozzá, hogy ez a szép, irgalmas cselekedet megőriztesse. A második csoportba tartozó magyarázatok azt emelik ki, hogy az isteni bölcsességgel megáldott istenfia könnyen átlát a neki vetett cselvetésen és könnyedén kikerüli azt.

A magyarázat mindkét irányba helytálló. De van ebben a történetben több is. Hiszen, ha megvizsgáljuk, átgondoljuk Jézus egész tanítását, evangéliumát, az itt elhangzottak szervesen beilleszkednek abba. Gondoljunk a Hegyi beszédre: "Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek vagy a prófétáknak eltörlésére. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltssem. - Amilyen ítélettel ítélték, olyannal ítéltettek. - Miért nézed a te atyádfia szemében a szálkát, vesd ki előbb a te szemedből a gerendát. - Hányszor kell megbocsájtani? Nem hétszer, hanem hetvenszer hétszer. - Ne a törvény betűjét, szellemét kövessétek."

A történet üzenete, mához és a mindenkori emberhez szóló tanítása, figyelmeztetése: *a sokszor kilátástalannak, elveszejtőnek tűnő élethelyzetekben Jézus jelenléte, szellemisége az egyetlen kivezető út!*

Maga a történet színes, eleven és az életben számtalanszor megelevenedő. Nemcsak drámai feszültségével, de az eredeti történetből hiányzó tragikus végkifejletével. Gondoljunk csak a nemrég volt kirakatperekre; az 1990-es marosvásárhelyi véres márciusi eseményekre; az egyre inkább elszaporodó terrorcselekményekre, a csecsenföldi, a szarajevói ítélezésekre. Szinte megfékezhetetlenül szabadulnak el az indulatok. Körbefogunk, pellengérré állítunk személyt, népet, közösséget és ítélezünk. A törvény és a jog alapján. Nem kövek - gránátok, rakéták, automata lövedékek, bombák repülnek s az arcok tűzben égnek, a szemek vérben forognak.

És az ítélezés szelleme ott van a családban, közösségekben, népek között. Vannak, akik szítják, s vannak, egyre többen vannak, akik gondolkodás nélkül követik... És az ítélezés végrehajtatik! ... Mert nincs itt a Mester!

A genezáreti tavon viharba kerül a hajó. A Mester alszik; a megrémült tanítványok fejtvesztve kapkodnak, míg valakinek eszébe nem jut, hogy hívni kellene a Mestert. - Ő felkel, szelíden korholja őket: miért vagytok kicsinyhi-tűek?... S lecsendesíti a tengert s az embert!

Életünk félelmekkel, kishitűséggel, indulatokkal, vádaskodásokkal és ítélezésekkel telt köréből, mindennapjából hiányzik Jézus, a Mester. - A mi feladatunk, hivatásunk, hogy elhozzuk Őt, s az élet kérdéseire adandó válaszát

meghallgassuk és kövessük. De előbb meg kell találnunk, magunkba fogadnunk, helyet és szállást kell biztosítanunk számára, hogy ne legyen ma is kivetett mint egykoron. Hogy ne feszítsék Őt keresztre, ha már megkövezni nem lehetett. Hogy meghallja és kövesse szavát a ma embere is: menj el, én nem vádollok, de többé ne vétkezzél! Ámen.

PÁLFI DÉNES

CSELEKEDNI ISTEN AKARATÁT

Mt 7, 21

Életünkben csak akkor valósul meg valami, ha nem csak szólunk, beszélünk róla, de teszünk is érte, megvalósulása érdekében. Ezt az állítást igazolja, teszi nyilvánvalóvá Jézus is a felolvasott bibliai versben, midőn ezt mondja: "Nem mindenki megy be a mennyek országába, aki ezt mondja nekem: Uram, Uram, hanem csak az, aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát."

Szavai a képmutató írástudók és farizeusok ellen irányulnak, azokat leplezik le. Elnézve kora társadalmát látta őket, amint Mózes székében ülve tanítják a törvényt, és így szól a néphez: "Amit tehát mondanak, azt mind tegyék meg és tartsátok meg, de cselekedeteiket ne kövessétek, mert mondják, de nem teszik. Súlyos terheket kötnek össze, és az emberek vállára rakják, de maguk az ujjukkal sem akarják azokat megmozdítani. Minden cselekedetüket csak azért teszik, hogy feltűnjenek az embereknek: megszelesítik imaszíjjaikat, és megnagyobbítják ruhájuk bojtjait; szeretik a lakomákon a főhelyet és az első üléseket a zsinagógában; szeretik, ha köszöntik őket a piacon, és ha meszternek szólítják őket." (Mt 23, 3-7)

Mindezeket látva, Jézus így ítéli meg viselkedésüket: "Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok; mert bezárjátok a mennyek országát az emberek előtt: ti magatok nem mentek be, és akik bemennének, azokat sem engeditek be." (Mt 23, 13) Bár hirdeti: "Ne ítéljetek, hogy ne ítéltessetek" (Mt 7, 1) - most mégis ítélkezik és vallja, hogy: "... az én ítéletem igazságos, mert nem a magam akaratát keresem, hanem annak az akaratát, aki elküldött engem." (Jn 5, 30) Ez jogosítja őt fel az ítélkezésre. Isten akaratának keresése, az Ő törvényei szerint való élés jellemezte egész életét. Káténk szerint: "... minden cselekedete megegyezett gondviselő Atyjának akaratával; így lett ő számunkra út, igazság és élet." (72. kérdés) Ez jelentette a nagy különbséget közte és kora képmutató írástudói, farizeusai között is. Az, hogy mindenkor el tudta mondani a Zsoltár szavaival: "Abban telik kedvem, Istenem, hogy akaratodat teljesítem, törvényed szívemben van." (Zsolt 40, 9)

Az isteni akarat teljesítésének fontosságát hangsúlyozza a két testvérről szóló példázatában is, mely szerint egy ember elküldi fiait, hogy szőlőseben dolgozzanak. Az első megígéri, hogy elmegy, de nem áll szavának. A másik

így válaszol apja kérésére: Nincs kedvem hozzá! - később azonban meggondolja magát és elmegy. A kérdésre: Ki teljesítette a kettő közül az atya akaratát? - magától értetődően válaszolunk Jézus hallgatóságával: Az utóbbi. Jézus ezzel annyira közel hozza a felolvasott bibliai vers értelmét, hogy lehetetlen meg nem érteni azt. Napnál is világosabban adja tudtunkra, hogy nem a képmutató szájhősök, nem az Istent csak szóban dicsőítők, nem a csak "Uram, Uram"-ozók, hanem az Isten akaratát cselekvők, Isten és ember iránti szeretetüket, hitüket és vallásosságukat cselekedetekkel igazolók méltók elismerésre, Istenországba örömeire és boldogságára.

S mégis, hányan vannak, akik mindezzel mitsem törődve állítják, hogy ők szeretik Istent, míg gyűlölik embertársaikat, felebarátaikat. Találón mondja ezekre az 1János levél írója, hogy hazugok, "mert aki nem szereti a maga atyjafiát, akit lát, hogyan szeretheti az Istent, akit nem lát?" (1 Jn 4, 20) Hisz szeretni az embert Isten akaratát, Istent szeretni pedig annyi, mint teljesíteni akaratát.

Hányan ejtik ki ajkukon nap mint nap gépiesen, hogy "Uram, Uram", vagy "Mi Atyánk"; hányan imádkoznak vakbuzgón alkalomról-alkalomra a templomban, de cselekedeteik nem igazolják imádságukat, szavaikat! Ezek szintén nem lehetnek Istenországba örökösei, mert nincsenek igazi, lelki közösségekben Istennel. Mert Isten akaratát teljesíteni annyi, mint Vele közösen tenni az igaz, jó és szép megvalósulásáért, a szeretet győzelméért.

Nyíró József írónk Isten igájában című művében azokról is ír, "... akikről rég lekoptak a teológiai elképzelések (...) és Istent is csak hallgatólagosan túrték meg maguk mellett, úgyszólván hivatalból, de életük, bensőjük nem mutatta, hogy közösségekben volnának vele. A hitük is olyan volt, mint a miseruha, csak kifelé viselték. Minél jobban megismerhettem őket - így folytatja -, annál jobban izmosodott bennem a hivatás és alig várhattam, hogy elbújhassak az 'Isten háta megett' és legalább akkora körzetben, meddig az árnyékom terjed, megalapíthassam az Isten országát." És ezt csak a fent említettektől különböző étellel, Isten akaratának teljesítésével érthette el, valósíthatta meg. Nem "Uram, Uram"-ozva mehetett be a "földi mennyországba", hanem keményen megküzdve annak beteljesüléséért az ő életében.

Úgy, ahogy azt a közel hatvan éve elhunyt Balázs Ferenc is tette. Törhetetlen tettvágy, kifogyhatatlan tervezés, fegyelmezett, logikus gondolkodásmód, fáradhatatlan vitakészség, apostoli hivatástudat voltak sokszínű jellemének alapvető vonásai. És ő mindent latba vetett, hogy az Aranyos völgyében, az "Isten völgyében", ahogy ő nevezte, egy kis faluban, Mészkon, megalapítsa Istenországát. Ami termékeny lélek és szellemmag volt benne, mind-mind odaszórta az aranyoszéki mészkősziklákra, elvetve magát is egészen a rög alá, áthatva, átalakítva a világot, mint kovász a tésztát, ízt adva és tartósítva az életet, mint só az ételt. S ha ebben az emberfeletti, önmagát egészen odaadó, nem kímélő áldozatban fiatal, harminchat éves élete is benne égett, bátran kiáltja a világ felé, felénk ma is: "Tudjátok meg mind / Én itt meg nem haltam, / Egy falu sara / Engem le nem nyugózott. / Én csak elvettem magam egy picinyke helyre, / Oda bújtam a rög alá, / Hadd lám: Kikelek-e? / Lesz-e rajtam virág? / Termek-e gyümölcsöt?"/

Mindazok, akik igazán értékelik életművét, ma, több mint egy fél évszázad távlatából így vallanak: Nem haltál meg, Balázs Ferenc! Kikeltél, illatos virágokat nyitottál, zamatos gyümölcsöket teremtél, Istenország virágait és gyümölcseit: jó Atyád akaratának cselekvésével, egy igaz emberi élet megélésével!

Balázs Ferenc kérdése, melyet önmagához intézett, hozzánk is szól: Vajon mi meg tudjuk-e teremni Istenország illatos virágait, zamatos gyümölcseit? Diadalra jut-e bennünk, életünkben, cselekedeteinkben az igazság, jóság, szépség és szeretet Isten és ember iránt? Vagy csak szóban: "Uram, Uram"-ozva dicsérjük Őt, Istent egy életen át? S veszni hagyjuk a szép eszméket, beteljesületlenül Isten akaratát? Elvetve Isten országa megvalósulásának lehetőségét életünkben?

Hogy helyesen döntöttünk, arról életünk, cselekedeteink fognak tanúskodni. Az, hogy nemcsak vasárnapokon és a szószék magasából, de a hétköznapi napokban is, mindenkor és mindenütt: életünkkel prédikáljuk, hirdetjük az evangéliumot, mint Istenország méltó örökösei. Ámen.

ESZMÉK, GONDOLATOK

Új nap új erőket hoz, amelyek túlszárnyalják vagy megújítják a szép tegnapot. A Mindenható szava azt mondja: kelj föl és menj előre, ne félj, mert én veled vagyok. (E m e r s o n)

Nemzedékünknek nem csak gonoszsága és tettei miatt kell bűnhődnie, hanem elmaradt jó szavai és cselekedetei miatt is. (M a r t i n L u t h e r K i n g)

Ha nem érzel magadban szeretetet embertársaid iránt ... akkor ülj csendesen, foglalkozzál a magad dolgával, amivel akarsz, csak az emberekkel ne. (L e v T o l s z t o j)

A hibák mindig ott kövérek, ahol a szeretet sovány. Természetesen sok hibám van, ha benned kevés a szeretet. (S p u r g e o n)

Sírtam, hogy nincs cipőm, míg láttam valakit, akinek lába nem volt. (H e l e n K e l l e r)

Az embereket és az emberi dolgokat ismerni kell, hogy szerethessük. Istent és az isteni dolgokat szeretni kell, hogy ismerhessük. (P a s c a l)

Uram, ajándékozz nekem olyan lelket, melytől idegen az unalom, mely nem ismeri a zúgolódást, a sóhajtozást és a panaszkodást, és ne engedd, hogy sok gondot okozzon nekem az a Valami, mely úgy elterpeszkedik, és magát "Én"-nek nevezi. (T h o m a s M o r u s)

Az én igazi vezéreszmém azonban, amelynek, amióta csak mint zeneszerző magamra találtam, tökéletesen tudatában vagyok: a népek testvérré válásának eszméje, a testvérré válásé minden háborúság, minden viszály ellenére. (B a r t ó k B é l a)

Én jobban látom a jövőt most, / én tudom, hogy mit mond a jel; / jön a jövő és úgy csinál majd / mindent, ahogyan neki kell. (S z a b ó L ő r i n c)

EGYHÁZI ÉLET - HÍREK

Egyházi Képviselő Tanács

Rendkívüli Egyházi Képviselő Tanács ülésezett 1995. november 8-án, amelyen elhatározást nyert az egyházi nyomda megvétele és elhelyezése a Kossuth L. u. 5 szám alatti SORA épület udvarán levő helyiségekben.

Egyházi Képviselő Tanács 1995. november 22-23-án tartotta IV. évnegyedi rendes ülését, melyen az Egyházi Főtanácsot készítették elő. Az elnökileg elintézett fontosabb adminisztratív és gazdasági ügyekről előterjesztett jelentés után következtek a Főtanács elé terjesztendő jelentések: az E. K. Tanács általános jelentése, a Nyugdíjintézet, az Unitárius Nők Országos Szövetsége, a Dávid Ferenc Ifjúsági Szövetség és a Dávid Ferenc Egylet részéről. Ezután az E. K. Tanács döntött az építési-javítási segélyek szétosztásáról a kérelmező egyházközségek között; pártolólag terjesztette a Főtanács elé az időközi egyházköri választásokat, valamint a tiszteletbeli címek adományozását. Végül elfogadásra kerültek a zárszámadások és költségvetések.

Rendkívüli ülést tartott az Egyházi Képviselő Tanács 1995. december 15-én, amelyen a Főtanács időpontját 1996. január 18-19-re tűzte ki. Egyben, figyelembe véve Jenei Dezső főgondnok beadványát, melyben egyházi tisztségei alól felmentését kéri, a Főtanácsig dr. Szabó Pál E. K. Tanácsi tagot kéri fel a főgondnoki tisztség betöltésére.

Lelkészi Konferencia

Egyetemes Lelkészi Konferenciát tartottak 1995. november 20-21-én Brassóban. Szombatfalvi József csehétfalvi lelkész-elnök beszámolót tartott az előző konferencia óta kifejtett tevékenységről. Az előadások során Kolcsár Sándor marosvásárhelyi lelkész-esperes "A lelkész helye a társadalomban", Máthé Sándor brassói lelkész-esperes "Társadalmi jelenség-e az alkoholizmus?" címen adtak elő. Ezt követte a lelkészi szövetség szabályzatának meg tárgyalása és a szervezet nevének megállapítása: "Erdélyi Unitárius Lelkészek Szövetsége". Az istentisztelet szószéki szolgálatát Szombatfalvi József végezte. A konferencia a következő nyilatkozatot fogadta el:

- "1. Az Erdélyi Unitárius Lelkészek Szövetsége a lelkészeket és egyházi társadalmat érintő kérdéseket vitatott meg.
- 2. Belső ügyeink mellett az egész magyar nemzeti közösséget érintő kérdések is meg tárgyalást nyertek.

Az egybegyűltek kifejezték tiltakozásukat az RMDSZ tiszteletbeli elnökét, Tökés László püspök urat ért méltatlan és ízléstelen támadásokkal szemben. Tesszük ezt teljes egyetértésben Markó Béla szövetségi elnök úr állásfoglalásával, melyet nyílt levélben fogalmazott meg.

3. Konferenciánk szolidarizál mindazon intézményekkel és személyekkel, amelyek és akik szót emelnek és hosszabb időn át tartó éhségstrájkot vállalnak, mint Kozma Szilárd, Katona Ádám és Kádár Attila:

- a törvény előtti teljes jogegyenlőségért,
- az anyanyelvi oktatásért az óvodától az egyetemig,
- az államosítás során elkobzott összes egyházi javak visszaszolgáltatásáért.

4. Fenti kérdések alkotmányos megoldása érdekében létfontosságúnak tartjuk a vallásügyi és nemzetiségi törvény mielőbbi megalkotását és elfogadását.

5. Az egybegyűlt lelkészek elhatározták, hogy december 3-án, advent első vasárnapján a hívekkel együtt személyszerint és közösségileg a fenti célokért úrvacsoraosztással egybekötött ima- és böjtnapot tartanak.

Helyi lehetőségek szerint egyházközségeink élhetnek a tiltakozás minden más békés eszközével is."

A konferencián az egyházi központ részéről dr. Erdő János püspök és dr. Szabó Árpád dékán vett részt.

Lelkészi értekezletek

A III. évnegyedi értekezleteket 1995. október 4-11. között tartották: október 4-én a kolozs-tordai egyházkör Torockón, október 5-én a Háromszék-Felsőfehér a datki egyházközségben, október 9-én a maros-küküllői egyházkör Segesváron, október 10-én a székelyudvarhelyi egyházkör Recsenyében, és október 11-én a székelykeresztúri egyházkör a székelykeresztúri egyházközségben. Az értekeztet tárgyat képezte: dr. Szabó Árpád "Zsidó-keresztény párbeszéd Jézus személyéről" c. előadása és különböző adminisztratív kérdések.

A IV. évnegyedi értekezleteket 1995. november 7 - december 6. között tartották: november 7-én Marosvásárhelyen, november 8-án Brassóban, november 9-én Székelyudvarhelyen, november 10-én Székelykeresztúron és december 6-án Kolozsváron. Az értekezleteken dr. Tapolyai Mihály professzor előadását tárgyalták meg "Betegség vagy erkölcsi vétség a homoszexualitás?" Az értekezleteken az egyházi központot András György előadótanácsos képviselte.

Teológiai Konferencia

Teológiai konferenciát tartottak 1995. október 13-15. között Budapesten Korunk unitarizmus témakörben. Ez alkalommal Jézus személye, mint hittani, a nő és férfi kapcsolata, mint etikai kérdés szerepelt a tárgysorozaton. Egyházunk részéről előadást tartottak: dr. Szabó Árpád dékán, dr. Rezi Elek és Kovács István teológiai tanárok, András György előadótanácsos, Kiss Károly és Szász Ferenc lelkészek. A záróistentiszteleten dr. Szabó Árpád prédikált.

A Dávid Ferenc Egylet felolvasó ülései

Az 1995. október 15-én tartott ülésen dr. Gaal György előadása hangzott el: "Gyergyai Árpád az Unitárius Kollégium orvosa és az orvossebészeti kutatások erdélyi úttörője" címen. November 19-én Szász Ferenc brassói lelkész

adott elő "Egyház és ifjúság" kérdéséről. December 17-én dr. Egyed Ákos akadémikus "Nagyajtai Kovács István, az erdélyi magyar tudományos történetírás kezdeményezője" címen tartott előadást. Az előadásokat minden esetben zenezámok és szavalatok egészítették ki.

Templomavatás

A marosszentgyörgyi leányegyházközség új templomának felavatása 1995. október 15-én történt. Az avató istentisztelet szószéki szolgálatát dr. Erdő János püspök végezte. Úrvacsorára előkészítő beszédet Kolcsár Sándor esperes-lelkész mondott. Ezt követően Balázs Sándor szentgericei lelkész és Incze György gondnok beszámoltak a templom építéséről. Az ünnepséget Györffy András szavalata és a marosszentgyörgyi vegyeskar kóruszámái egészítették ki.

Lelkésznevelés

A Teológiai Intézet Unitárius Fakultásának évnnyitó istentiszteletét 1995. október 1-én tartották. Az istentiszteleten a lelkészi szolgálatot dr. Erdő János püspök végezte. Délután az Intézet dísztermében dr. Geréb Zsolt rektor mondott évnnyitó beszédet, majd az I. éves hallgatók fogadalmat tettek.

Az 1995-1996. tanév első félévi előadásai október 2-től december 16-ig tartottak.

Karácsonykor az unitárius hallgatók legátusi szolgálatot végeztek a különböző egyházközségekben.

- *A nagyajtai egyházközség* 1995. október 8-án tartotta Fekete Levente új lelkészének beiktatását, aki Zsolt 43, 3 verse alapján mondotta el beköszöntő beszédét. Ezt követően Máthé Sándor esperes mondott beiktató beszédet (Lk 12, 32) és átadta az egyházközség jelképeit (Biblia, templomkulcs, bélyegző, kehely). A beiktatott lelkészt az egyházközség részéről Bihari József gondnok, az egyházkör nevében Dakó Bálint felügyelógondnok, az egyházi központ részéről Szabó Zoltán egyházi titkár (ApCsel 3, 4-6); a testvéregyházak nevében Nagy Károly az erdélyvidéki református egyházmegye esperese és Berszán István középajtai református lelkész. Majd Gál Jenő ny. nagyajtai lelkész, a nőszövetség részéről Kiss Ilona és Toók Katalin üdvözölték. Az ünnepséget a gyermekek ének- és versösszeállítása, Péterfi Sándorné énekszámja és a felsőrákosi egyházközség vegyeskórusának szereplése, valamint Sebestyén Dénes középajtai kántor énekszámjai egészítették ki. A szórványhívek nevében Kispál Juliánna apácai egyháztag mondott köszöntőt. Az üdvözlőtekre Fekete Levente lelkész válaszolt. A beiktató ünnepély szeretetvendégséggel ért véget.

- *Dávid Ferenc emlékünnepelet* tartottak az egyház dísztermében 1995. november 15-én a teológiai liceum tanulói. November 19-én a belvárosi templomban teológiai hallgatóink emlékeztek meg Dávid Ferencről. A szószéki szolgálatot Miklósi Vári Katalin és Czire Szabolcs V. éves hallgatók végezték. Ezt követték a hallgatók énekszámjai és szavalatai.

- *A kolozsvári Református Teológiai Fakultás 100 éves jubileumi ünnepségét* tartották 1995. október 19-21. napjain. Az október 19-én a Farkas utcai református templomban tartott istentiszteleten dr. Csiha Kálmán püspök

prédikált, majd D. Tőkés László püspök tartott előadást. Egyházunk részéről dr. Erdő János püspök köszöntötte a jubiláló Református Fakultást.

Délután doktor- és díszdoktor-avatásra került sor a Magyar utcai református templomban. Doktorrá avatták: Fodor Ferenc, Higyed István, Kocsis Attila református lelkészeket, Czirják Árpád római katolikus kanonok-érseki helynököt és ifj. Fekete Károly debreceni református teológiai tanárt. "Post mortem" doktori címet adományoztak: Gellérd Imre unitárius, Árus Lajos református lelkészeknek, valamint Horváth István teológiai tanárnak. Díszdoktori címet adományoztak egyházunk kezdeményezésére Arthur J. Long angol unitárius teológia és egyháztörténet kiemelkedő személyiségének, valamint Spencer Lavan a chicagói Meadville/Lombard Unitárius Teológiai Intézet tanárának és elnökének.

KÖNYVSZEMLE

Gerhard J. Bellinger: Nagy valláskalauz. Fordította Viola József. "A magyar ősvallás" c. fejezetet Pócs Éva írta. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993, 440.

A világ vallásait bemutató könyv szerzője a dortmundi egyetem vallástörténet professzora, ismert vallástörténész. Munkájában 670 vallásról, egyházzól, vallásos mozgalomról és vallásfilozófiai iskoláról ad számot, a világ valamennyi kultúráját, népcsoportját figyelembe véve, az őskori megalitikus vallástól a legutóbbi időkben megalakult szektákig.

A kötet egyesíti a lexikon és a rendszeres történeti feldolgozás előnyeit. A szerző az egyes vallásokat tárgyalva, meghatározott rendszer szerint csoportosítja a tudnivalókat. A szócikk első, történelmi része bemutatja a vallásalapítók és kiemelkedő vallásos egyéniségek élettörténetét, valamint a vallásos irányzatokat és vallásfilozófiai iskolákat. A második, rendszeres részben az illető vallás tanításait, teológiáját ismerteti, valamint értelmezi az etikai értékeket és életszabályokat. A harmadik, gyakorlati rész a vallásgyakorlás módjait, a szertartásokat, kultikus ünnepeket, vallásos szokásokat tárgyalja. Egyben részletesen taglalja a vallások által az építészetre és a képzőművészetre gyakorolt hatásokat. Bemutatja a művészet és irodalom vallási kifejezésformáit, ahogy a vallás célját szolgáló épületeknél és szentiratokban jelentkeznek.

Ez a munka egyszerre kézikönyv és a legszélesebb olvasóközönség érdeklődésére számotartó olvasmány. Megismertet a különböző vallások változatos és színes világával, és kérdéseikre választ találnak benne azok, akik azt szeretnék megtudni, hogy a lét alapvető problémáit miképpen választották meg az egyes vallások az emberiség története során és milyen újfajta választ tartogatnak napjainkban.

A szerző történeti botlásai és tévedései közül megemlíjtük az unitarizmusról szóló ismertetését. A "Kereszténység" címszó keretében a következőket írja: "Az unitáriusok azoknak a közösségeknek összefoglaló megnevezése, amelyek az Amerikába bevándorolt szocinianistákból keletkeztek. Hozzájuk tartozónak először Bostonban 1785-ben vallja magát egy közösség. Ma 616 000 unitárius az univerzalistákkal az "Unitarian Universalist Association"-ben egyesültek" (246. l.) Az európai unitarizmust nem ismeri, meg sem említi, noha az erdélyi, lengyel és angol unitárius egyházakról gazdag irodalom áll rendelkezésére.

Az amerikai unitarizmus történetét tévesen ismeri. Az unitarizmus az amerikai kongregacionalista felekezetből sarjadt ki, mint szabadelvű vallásos mozgalom, a Biblia alapján és az értelem segítségével. Ez a folyamat 1805-1835 között ment végbe W. E. Channing, T. Parker és W. Emerson

irányításával. 1825-ben alkották meg egyházi szervezetüket "American Unitarian Association" néven, Bostonban. 1961-ben történt az unitáriusok és univerzalisták egyesülése. Az amerikai unitarizmus független a szocinianizmustól, egy önálló, amerikai szabadelvű keresztény vallásos képződmény. Az 1785-ben létesült bostoni "King's Chapel" néven ismert unitárius egyházközség a bostoni episzkopális egyházközségből vált ki és fejlődött teológiaiilag unitáriussá. Elszigetelt, önálló, egyedi eset volt Bostonban.

A Nagy Valláskalauz szerzőjének tévedései hiányos tárgyismeretére utalnak.

A kötet az időrendi áttekintéseken és az egyes vallások ismertetését követő irodalmon túlmenően összefoglaló irodalmi tájékoztató is gazdagítja, s mintegy 300 színes kép, 125 térkép és épületvázlat, valamint ábra teszi szemléletesebbé.

/ - . - /

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE!

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön 6000 lej, melyet a lelkészi hivatal útján vagy közvetlenül az egyházi központban (Episcopia Unitariana, 3400 Cluj-Napoca, B-dul 21 Decembrie nr. 9.) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 20 dollár.

Annual subscription from abroad \$ 20 (postage included) should be sent to the Unitarian Church Headquarters, B-dul 21 Decembrie nr. 9, 3400 Cluj-Napoca, Romania.

